

Maandoverzicht no. 4 - 1967

(Tijdvak 1-4-1967 t/m 30-4-1967)

No. 868.916

P N H O U D

Elz.

- I. Communisme Internationaal
 Problemen in Oost-Europa

1

H O O F D S T U K I

COMMUNISME INTERNATIONAAL

Problemen in Oost-Europa

In de achterliggende maanden is, vanwege tegenstellingen en conflicten, in het blok van de Warschaupakt-landen een labiele situatie ontstaan, die mogelijk op korte termijn tot niet alleen voor de verhoudingen tussen de satellieten onderling, maar ook voor de Oost-West verhouding interessante, nieuwe ontwikkelingen zal leiden.

Pogingen van de kant van Moskou de Oosteuropese satellieten op basis van het Warschaupakt tot een hechtere politieke eenheid samen te smeden, zijn stukgelopen op een hardnekkig verzet van de Roemenen, de grote meesters van de interne blokdiplomatie. In het vlak van de militaire veiligheid zijn de tegenstellingen verdiept tussen de "Noordelijke Drie" - de DDR, Polen en Tsjechoslowakije, met een direkt belang bij een sterke alliantie tegen het "revanchistische" West-Duitsland - en de "Luidelijke Drie" - Hongarije, Bulgarije en Roemenië. De economische samenwerking hapert, met een verder oriëntering van verschillende bloklanden op het Westen tegelijk als oorzaak en gevolg. Het "verraad" van de Roemenen aan de zaak van de DDR - de in januari met West-Duitsland gesloten overeenkomst tot het aangaan van diplomatieke betrekkingen - heeft geleid tot een openlijke en bittere controverse tussen Pankow en Boekarest. Dat ook de Hongaren en de Bulgaren en mogelijk zelfs de Tsjechen niet schijnen te willen uitsluiten dat zij het Roemeense voorbeeld vroeger of later zullen volgen, draagt uiteraard niet bij tot een vermindering van de spanning.

Zoals in de jaren 1955/1956 de politieke ontwikkelingen binnen het blok in hoge mate bepaald werden door de positie die de Joegoslaven innamen in hun onderhandelingen met Moskou en zoals daarna vooral de Polen en Hongaren het politieke klimaat en de interne verhoudingen van het blok verder wijzigden, zo zijn het de laatste jaren - vanaf ongeveer 1962 - de Roemenen geweest die, als voorvechters van een feitelijke autonomie, een beslissende invloed hebben uitgeoefend op de interne en externe situatie van het satellietenkamp. Onder leiding van de oude revolutionair Gheorghiu-Dej en na diens dood (in 1965) onder leiding van zijn één generatie jongere opvolger Ceaucescu zijn zij er - be-

gunstigd door de omstandigheden - in geslaagd zich onder de dwang van Moskou uit te werken (desatellitisatie is de term die daarvoor in de Westerse pers is uitgevonden) en hun nationale trots te hervinden.

De moeilijkheden die in het satellietenblok zijn ontstaan, zijn niet voor een gering deel hieruit voortgekomen.

S I N N E N L A N D S E V E L L I G H E I D S D I E N S T

Maandoverzicht no. 5 - 1967

(Tijdvak 1-5-1967 t/m 31-5-1967)

No. 872.254

I N H O U D

	Blz.
I. <u>Communisme Internationaal</u>	
De conferentie van Karlovy Vary.	1
De voorgeschiedenis van de conferentie.	2
De verklaring van Karlovy Vary.	7

H O O F D S T U K I

COMMUNISME INTERNATIONAAL

De conferentie van Karlovy Vary

Op 24, 25 en 26 april vergaderden te Karlovy Vary (het vroegere Karlsbad) in Tsjechoslowakije, de leiders van vierentwintig Oost- en Westeuropese communistische partijen over het thema "Europese veiligheid". De aan deze conferentie deelnemende CP-en waren die van België, Bulgarije, Cyprus, Denemarken, West-Duitsland, Oost-Duitsland, West-Berlijn, Finland, Frankrijk, Griekenland, Groot-Britannië, Hongarije, Ierland, Noord-Ierland, Italië, Luxemburg, Oostenrijk, Polen, Portugal, San Marino, de Sowjet-Unie, Spanje, Tsjechoslowakije en Zwitserland. De Zweedse CP had een waarnemer afgevaardigd.

Zes partijen ontbraken op het appèl: de Albanese Arbeiderspartij en de CPN - door Novotny in zijn openingsrede in één adem genoemd! - "hadden de uitnodiging voor de conferentie niet aanvaard". Vier andere, die van Noorwegen, IJsland en - belangrijker - die van Joegoslavië en Roemenië waren "niet aanwezig", hoewel met deze, volgens Novotny, tevoren wel verschillende besprekingen waren gevoerd.

De conferentie was een matig succes. Het grote belang van Moskou bij "dit historisch gebeuren" (samenvallend met de belangen van Pankow, Warschau en tot op zekere hoogte ook van Praag) was het, dat een bindende overeenstemming zou worden bereikt over de ten aanzien van de Duitse kwestie te volgen politiek. Dat op dit punt echter de meningsverschillen tussen de Warschaupact-landen zelf een frustrerend effect zouden hebben, stond reeds van tevoren vast. Toen de Roemenen op het allerlaatste ogenblik besloten niet aan de conferentie deel te nemen en uit besprekingen met de Hongaren en Bulgaren gebleken was dat zij zich het recht bleven voorbehouden hun relaties met Bonn in een zekere vrijheid te regelen, waren de laatste illusies die de Russen wat dit betrof mogelijk nog koesterden, wel vervlogen. (Wellicht was het ook hieruit te verklaren, dat de besprekingen een dag eerder eindigden dan voorzien was.)

Slaagde Moskou er evenwel niet in via deze conferentie een uitweg te vinden uit de impasse waarin de blokpolitiek ten aanzien van de

Duitse kwestie was vastgelopen, een ander aspect van de conferentie moest toch wel enige reden tot voldoening geven. Opnieuw was het immers mogelijk gebleken een vrij groot aantal belangrijke CP-en ter bespreking van gemeenschappelijke problemen rond de conferentietafel te krijgen, waarbij het meest interessante punt wel was, dat de regionale introvertie van het Westeuropese communisme werd doorbroken en de campagnes in Oost en West voor de oplossing van het veiligheidsvraagstuk (eliminatie van de Amerikaanse invloed, algemene aanvaarding van de Duitse status quo en liquidatie van de NAVO overeenkomstig de veronderstelde mogelijkheden daartoe in 1969) op elkaar werden aangesloten. Karlovy Vary was een demonstratie van eenheid "in verscheidenheid" weliswaar, maar toch van eenheid.

In zoverre was de conferentie echter tegelijkertijd een bedenkkelijk verschijnsel. Voor het eerst sinds 1960 werd de politiek van de Westeuropese CP-en op een aantal belangrijke punten formeel gekoppeld aan de blokpolitiek in een ideologisch kader waarvan verschillende van deze CP-en in een jarenlang proces van emancipatie geleidelijk aan vervreemd waren. Hoewel zij nalieten expliciet te refereren naar dit kader, dat met name door Brezjnev, Ulbricht en Gomoelka werd opgesteld, zou hen toch - en niet ten onrechte - thuis het verwijt kunnen treffen, dat zij te Karlovy Vary te weinig hun "eigen karakter" toonden.

Dat Brezjnev, met nog altijd de algemene conferentie van communistische partijen voor ogen, dit succes welbewust incasseerde, bleek wel uit zijn opmerking dat de conferentie van Karlovy Vary het beste antwoord was op de bewering van de reactie, dat de communistische beweging door de molm van het nationalisme was aangetast.

Hij deed overigens in de verte denken aan een andere Europadwinger, Metternich, die in een ander stuk geschiedenis, op een conferentie van de Heilige Alliantie in hetzelfde Karlsbad (1819) eveneens de problemen van Duitsland en het gevaar van een opkomend nationalisme aan de orde stelde in een context van Europese veiligheid.....

De geschiedenis van de conferentie

In Karlovy Vary kwamen twee ontwikkelingslijnen in het Europese communisme samen. De eerste lijn was die van de regionale conferenties van de Westeuropese CP-en, waarvan de laatste twee gehouden waren in Brussel (juni 1965) en Wenen (mei 1966). De andere lijn was die van de

ontwikkeling van de Warschaupact-politiek met betrekking tot het probleem Europa, culminerend in de conferentie van het Politiek Consultatieve Comité van het Pact, in juli vorig jaar te Boekarest gehouden. Het feitelijke effect van de conferentie van Karlovy Vary was echter dat de deelnemende Westeuropese CP-en praktisch bij de besluiten van het Politiek Consultatieve Comité betrokken werden en zelf teleurstellend weinig inbrachten.

Destijds, in 1965 wekte het enige verwondering, dat het initiatief tot de conferentie van de Westeuropese CP-en te Brussel niet was uitgegaan van de Italianen, die er twee jaar lang voor gepleit hadden, maar juist van de Fransen die zich er al die tijd het heftigst tegen hadden verzet. Was dit merkwaardige Franse initiatief een onvriendelijkheid jegens de Italiaanse rivalen, een slag in de strijd om de ereplaats onder de Europese communistische partijen, het had even stellig ook te maken met een bijzondere verstandhouding tussen de CPSU en de PCF (waaruit men zou kunnen concluderen dat Moskou aan de PCF en niet aan de PCI het morele leiderschap over de Westeuropese CP-en gunde - hetgeen niet onlogisch zou zijn gezien bepaalde tumultueuze ontwikkelingen in de Italiaanse partij).

Op deze bladzijden werd daarom destijds de gedachte geopperd, dat Moskou mogelijk zelf een suggestie had gedaan tot het houden van de "regionale" conferentie van Brussel, maar hoe dan ook wenste te vermijden, dat deze gezien zou kunnen worden in de lijn van de ideeën van Togliatti. Deze voormalige Italiaanse partijleider had immers in zijn befaamde Memorandum van Jalta al te zeer de nadruk gelegd op het eigen van de regionale problematiek van "Westeuropa", "het socialistische blok" etc. en de doelmatigheid en wenselijkheid van andere dan zuiver regionale conferenties in twijfel getrokken - dit in tegenstelling tot Chroestsjow en Brezjnev die er voornamelijk in geïnteresseerd waren dat elke regionale conferentie ook een meer algemene strekking zou hebben en aldus zou bijdragen tot een nieuwe eenwording van de communistische beweging.

Deze veronderstelling bleek in zoverre juist te zijn, dat alweer de Fransen - in het verleden tegenstanders van regionale conferenties - aan het eind van de conferentie van de Westeuropese partijen in Wenen (1966) het voorstel deden, op basis van de daar bereikte overeenstemming te komen tot een gezamenlijke conferentie van Oost- en Westeuropese CP-en.

Het was dit voorstel, in Wenen aanvaard, dat rechtstreeks naar Karlovy Vary leidde. In de herfst nam Waldeck Rochet contact op met Gomoelka, waaruit een gezamenlijk initiatief tot het houden van zulk een conferentie resulteerde. Vooral nadat Brezjnew in deze maanden ver-geefs gepoogd had voldoende stemmen te winnen voor een algemeen commu-nistisch concilie, nam de belangstelling voor het Pools-Franse plan snel toe. Na inleidende besprekingen in december, vond reeds in febru-ari 1967 een voorbereidingsconferentie plaats in Warschau, waar in overeenstemming met de overheersende interesse van de Warschaupact-landen in het probleem van de Europese veiligheid, dit punt op de agen-da werd geplaatst. In feite werd daarmee het Westeuropese initiatief dienstbaar gemaakt aan de blokpolitiek.

Intussen nam deze snelle aanloop tot de conferentie niet weg, dat er tussen een aantal daarbij betrokken partijen ernstige tegen-stellingen bleven bestaan over de betekenis en het doel ervan.

Er werd in de eerste maanden van dit jaar tussen de CP-en druk gereisd. De CPN liet weten geen interesse te hebben. Belangrijker was echter dat de Joegoslaven en de Roemenen een afwijzend standpunt ble-ken te willen innemen. Van verschillende zijden - onder meer van de kant van de Italianen - werden ernstige pogingen in het werk gesteld hen daarvan af te brengen. Anderzijds vreesden de Fransen en meer nog de Italianen dat de conferentie mogelijk nadeel zou berokkenen aan hun eigen politiek, gericht op een betere verstandhouding met andere poli-tieke, maatschappelijke en godsdienstige groeperingen in eigen land, zodat zij zich op dit punt vooraf bij hun gesprekspartners veilig moesten stellen. De Oostduitse partijleider Ulbricht liet er geen twijfel over bestaan dat hij zou trachten de conferentie uit te buiten voor de realisering van Oostduitse belangen. (Dat hij als de voor-naamste belanghebbende poseerde was voor de Roemenen een emotionele reden te meer zich afzijdig te houden.) Sommige partijen vreesden voorts, dat Brezjnew in Karlovy Vary de gelegenheid te baat zou nemen de kwestie van de communistische wereldconferentie opnieuw te pousse-ren of de kwestie China te doen bespreken.

Zo trachtten verschillende deelnemers vooraf voor hun eigen in-zichten en wensen gehoor te vinden of ongewenste complicaties te voor-komen.

De Joegoslaven hadden, zoals gezegd, duidelijke bezwaren tegen

de conferentie, waarbij de recente verslechtering van de relaties tussen Moskou en Belgrado ongetwijfeld mede van invloed was. Zij motiveerden hun weigering tot deelname in een uitvoerig document, dat door een speciale afgezant in Praag bij de redactiecommissie werd afgegeven en toegelicht en in verkorte vorm ook in Karlovy Vary behandeld werd. Zakelijk kwamen hun argumenten hierop neer - althans voortover tot nu toe bekend - dat (1) het probleem van de Europese veiligheid in de eerste plaats een kwestie was die op regeringsniveau aan de orde diende te komen, (2) het gezamenlijk beraad van Oost- en Westeuropese CP-en over dit probleem een ernstig beletsel zou kunnen vormen voor de doorwerking van de communistische ideeën in het Westen en het gesprek hierover tussen de Westeuropese CP-en en andere geïnteresseerde groeperingen zou bemoeilijken en (3) de conferentie de scheidslijn tussen Oost- en West-Europa onnodig zou accentueren.

Het waren overwegingen die ter vergadering ook in de discussiebijdragen van sommige andere CP-en naar voren werden gebracht. De argumenten van de Joegoslaven leken derhalve per stuk minder belangrijk dan de principiële overwegingen die er achter schuil gingen, namelijk (1) dat het gevaar groot was, dat Moskou, door een groot aantal CP-en samen te trekken, weer in een meer leidinggevende positie zou worden hersteld en (2) dat het probleem van de Europese veiligheid diende te worden opgelost in een andere atmosfeer dan door de recente manoeuvres en verklaringen van vooral Moskou, Pankov en Warschau ontstaat was en waarin de haatgevoelens jegens de imperialistische Verenigde Staten en vooral jegens West-Duitsland waren gaan overheersen.

Het Roemeense bezwaar tegen Karlovy Vary ging voor een goed deel in dezelfde richting, waarbij kwam, dat de Roemenen een eventuele deelname aan de conferentie afhankelijk stelden van de toezegging vocraf, dat geen besluiten zouden worden genomen die hun vrijheid van handelen tegenover het Westen zouden inperken. Zo zouden zij hebben geëist, dat de conferentie inderdaad alleen het punt van de Europese veiligheid zou behandelen, dat de politiek van geen enkele partij ter discussie zou worden gesteld en dat geen bindende, programmatische verklaringen zouden worden aangenomen.

Toen op deze of wellicht nog andere punten geen voldoende garanties bleken te worden geboden en de ter conferentie meest invloedrijke partijen niet van zins bleken hun starre en ongenueanceerde opvattingen ten aanzien van West-Duitsland te modificeren, lieten de

Roemenen het na lang aarzelen, één of twee dagen voor de conferentie begon, afweten.

Het meest belangwekkende deel van de conferentie, dat zich echter praktisch aan waarneming van buitenaf onttrok, n.l. de voorbereiding, was daarmee voorbij.

Europese veiligheid in een communistisch perspectief

De discussiebijdragen van de woordvoerders der deelnemende partijen waren, voorzover deze althans werden gepubliceerd, in hoge mate oninteressant. In grote lijnen waren de delegaties het met elkaar eens, zij het, dat er accentverschillen te beluisteren vielen. Geen der deelnemers waagde het, ver van het eigenlijke onderwerp af te dwalen. In dor en stereotiep partij-jargon werd het gehele complexe probleem van de Oost-West verhoudingen tot voor partij-analyses vatbare proporties teruggebracht, waarmee de starheid van de communisten in politiek-denken nog weer eens duidelijk gedemonstreerd werd.

De redevoering van Brezjnev was echter niettemin in zoverre interessant als daarin het communistische perspectief werd geschetst waarin hij de kwestie van de Europese veiligheid projecteerde.

De Russische partijleider stelde vast, dat de vrede en veiligheid in Europa niet uitsluitend een zaak was die de regeringen aanging, maar vooral een belang was van de brede massa van het volk, van de werkende klasse en alle progressieve krachten. Immers de strijd voor de vrede en de veiligheid in dit werelddeel vormde een onderdeel van de algemene strijd in de wereld tegen het imperialisme, voor vrede, nationale onafhankelijkheid en sociale vooruitgang.

Het internationale kapitalisme was innerlijk verzwakt, al toonde het in Europa nog eenmaal zijn kracht door zich vrij te vechten van de Amerikaanse overheersing. Dit was dan ook de beste gelegenheid voor de Europese arbeidersbeweging om de strijd aan te binden voor de vrede en de veiligheid in Europa, tegen alle misdadige bedoelingen van het kapitalisme in. De strijd voor de Europese veiligheid vormde derhalve een onderdeel van de klassenstrijd in het perspectief van de strijd voor een socialistische wereldorde.

Het probleem van de Europese veiligheid is niet eenvoudig een probleem van buitenlandse politiek, maar ook een uiterst belangrijk sociaal probleem.

De strijd voor de vrede is altijd in harmonie met de strijd voor het socialisme. Als het waar is, dat de strijd voor

de vrede de strijd voor het socialisme begunstigt, dan is het evenzeer waar, dat de strijd tegen het imperialisme en de reactie en voor democratie en sociale vooruitgang een belangrijke voorwaarde is voor de vestiging van de vrede en de internationale veiligheid.

Wij zijn ervan overtuigd, aldus Brezjnev, dat de arbeidersklasse en de volkeren van West-Europa vroeg of laat de weg van het socialisme zullen opgaan. En wij, communisten, zullen alles doen wat in ons vermogen ligt om de gunstige voorwaarden voor dit socialisme te scheppen.

Het waren, hoe vreemd het wellicht moge klinken, voor de meeste Westeuropese CP-en gevaarlijke formuleringen. Niet omdat zij ze niet zouden kunnen onderschrijven (zo algemeen waren ze wel), maar omdat zij zelf sinds lang het probleem van de Europese veiligheid vanwege hun belang bij een betere verstandhouding met de "linkse en progressieve krachten" in het eigen land vooral pragmatisch hadden aangepakt en er daarbij wijselijk van hadden afgezien de kwestie ook ideologisch scherp te stellen.

In de verklaring die de conferentie na afloop uitgaf, bleven deze ideologische overwegingen dan ook achterwege. Ze werd er daarmee niet eerlijker en stellig niet interessanter op:

De Verklaring: Voor Vrede en Veiligheid in Europa*)

Wij, de vertegenwoordigers van de communistische en arbeiderspartijen van Europa vergaderd in Karlovy Vary, ons bewust van de verantwoordelijkheid die wij voor de toekomst van onze volkeren en voor de zaak van de internationale arbeidersklasse dragen, beschouwen het behoud van de vrede als het belangrijkste vraagstuk voor alle volkeren van ons werelddeel.

De ervaringen van de laatste jaren hebben de juistheid van het standpunt der communisten bevestigd, dat de wereldoorlog niet onvermijdelijk is. De krachten die haar kunnen verhinderen zijn aanzienlijk sterker geworden. Tegelijkertijd echter is de agressiviteit van het Amerikaanse imperialisme eveneens toegenomen. Dit blijkt het duidelijkst uit de barbaarse interventie-oorlog tegen het volk van Vietnam, waardoor de wereldvrede ernstig in gevaar wordt gebracht. In deze situatie is de strijd tegen de krachten van het imperialisme in Europa van des te groter belang.

Europa is, na twee wereldoorlogen, nog steeds een gevoelig gebied, waar de voornaamste krachten van het imperialistische kamp en de krachten van de socialistische gemeenschap tegenover elkaar zijn komen te staan. Een eventueel gewapend conflict hier zou licht tot een totale nucleaire oorlog kunnen leiden. Dit is het gevaar dat de Europese volkeren bedreigt, hun sociale en economische vooruitgang remt, hun internationale betrekkingen vergiftigt en in de bewapeningswedloop tot een ontzaglijke verspilling van materiële middelen leidt.

Na de tweede wereldoorlog hebben de imperialistische landen, aangevoerd door de Verenigde Staten, het NAVO-verdrag gesloten, dat zich

*) Korte samenvatting van de verklaring van Karlovy Vary.

tegen de socialistische landen en tegen de democratische bewegingen in de kapitalistische landen richt. Dit heeft geleid tot een splitsing van Europa in twee tegenover elkaar staande militaire blokken, met (in het NAVO-blok) de revanchistische Bondsrepubliek als een vooruitgeschoven anti-communistisch bolwerk en het voornaamste steunpunt van de Amerikaanse wereldstrategie in Europa.

Echter..... Het NAVO-bondgenootschap maakt thans een periode van openlijke crisis door. In de Europese kapitalistische landen versterken zich de tendenzen tot bevrijding van de politieke en militaire bevoogding door de Verenigde Staten. Tegelijkertijd groeit de bezorgdheid over de toenemende penetratie van het Amerikaanse kapitaal. Ook de tegenstellingen tussen de nationale belangen van een aantal West-europese landen en de expansiezin van de Bondsrepubliek met haar streven naar een overheersende positie binnen de NAVO, de EEG en Euratom, hebben zich verscherpt.

Daarnaast vinden in de openbare mening in Europa diepgaande veranderingen plaats. Steeds meer groeit de overtuiging, dat de imperialistische politiek van een verdeeld Europa onvruchtbaar en gevaarlijk is. Tussen kapitalistische en socialistische landen is de economische en culturele samenwerking verbeterd en is op verschillende niveaus een nuttige gedachtenwisseling op gang gekomen over vraagstukken die de Europese veiligheid raken. Nieuwe en positieve tendenzen zijn aanwijsbaar in de socialistische en sociaal-democratische beweging, in kringen van gelovigen, in de vakbeweging en andere democratische organisaties in verschillende kapitalistische landen, ten gunste van internationale ontspanning en samenwerking met de communisten.

De constructieve voorstellen met betrekking tot de veiligheid en de vreedzame samenwerking in Europa, neergelegd in de Verklaring van Boekarest van de lidstaten van het Warschaupact (juli 1966) alsmede de voorstellen van communistische partijen uit kapitalistische landen neergelegd in een reeks besluiten en verklaringen, vormen een realistische grondslag voor de versterking van de vrede en de veiligheid in Europa.

Gezien dit alles, leggen de communistische en arbeiderspartijen van Europa thans aan de publieke opinie en aan allen die erin geïnteresseerd zijn, een actieprogramma ter discussie voor, teneinde te komen tot een systeem van collectieve veiligheid dat gegrond is op de principes van vreedzame coëxistentie van staten met een verschillend maatschappelijk stelsel.

Dit vereist in de eerste plaats, dat de thans bestaande toestand in Europa door alle Europese landen aanvaard wordt, hetgeen betekent (1) de erkenning van de huidige Europese grenzen, met name van de Oder- en Neisse-grenzen, (2) de erkenning van het bestaan van twee soevereine Duitse staten, hetgeen onder meer inhoudt dat de Bondsrepubliek haar aanmatiging van geheel Duitsland te vertegenwoordigen opgeeft, (3) uitsluiting van de Bondsrepubliek van het recht kernwapens te bezitten, en (4) de nietigverklaring "ab initio" van het dictaat van München.

Voorts zal het noodzakelijk zijn dat de volgende doeleinden worden verwezenlijkt:

1. een verdrag tussen alle Europese staten waarbij zij afzien van het dreigen met of gebruiken van geweld in hun onderlinge betrekkingen;
2. normalisering van de betrekkingen tussen alle Europese staten, inclusief de Bondsrepubliek en West-Berlijn, en de DDR;
3. een consequente ontwikkeling van de democratie in de Bondsrepubliek (onder meer inhoudende een verbod van neo-nazistische organisaties

- en een legalisering van de communistische partij);
4. een verdrag tegen de verdere verspreiding van kernwapens;
 5. opheffing van de kunstmatige barrières in de economische betrekkingen tussen de socialistische en de kapitalistische landen en
 6. een progressieve ontwapening van Europa.

De communistische en arbeiderspartijen van Europa spreken zich uit voor een gelijktijdige ontbinding van de NAVO (1969!) en het Warschaupact en voor een conferentie van alle Europese staten, gewijd aan de problemen van de veiligheid en de vreedzame samenwerking in Europa.

Elke communistische partij is onder de specifieke voorwaarden waaronder zij te strijden heeft, verantwoordelijk tegenover de arbeidersklasse van het eigen land. Tegelijkertijd echter is elk van deze partijen zich van haar internationale verantwoordelijkheid bewust. Dit besef van verantwoordelijkheid gebiedt ons, de communistische partijen van Europa, onze krachten voor de oplossing van de gegeven problemen te verenigen.

Vanuit dit verantwoordelijkheidsbesef doen wij echter ook een beroep op de arbeidersklasse, de boeren en de middengroepen van Europa, op de socialistische en sociaaldemocratische partijen, op de vakbonden, op alle christelijke kringen, op de Europese intelligentsia, op de jonge generatie, de vrouwen en alle vredelievende krachten om samen te gaan werken ter bereiking van ons gemeenschappelijke doel: de vrede en veiligheid in Europa.

De Europese volkeren zijn in staat, zelf over de problemen van de vrede en de veiligheid van hun continent te beslissen.

Dat zij het lot van Europa in eigen handen nemen!

Besluit

Terugblikkend op de conferentie zou men kunnen concluderen, dat Karlov Vary een belangrijke steun betekende voor de politieke opvattingen van vooral Moskou, Pankow en Warschau terzake van de Europese problematiek. Vooral Ulbricht mocht tevreden zijn. Hij had - voorlopig althans - een belangrijke overwinning behaald op de Roemenen en Joegoslaven met hun meer gematigde en genuanceerde concepties met betrekking tot de normalisering van de Europese verhoudingen, en voor een uitgebreid forum ongeremd zijn gramschap over Bonn kunnen uitstorten.

Brezjnev mocht in zoverre tevreden zijn, dat hij de belangrijkste Cost- en Westeuropese partijen weer in één huis had weten te verzamelen en de Westerse CP-en zijn politieke boodschap ter verdere verspreiding had kunnen inscherpen.

De afwezigheid van de Roemenen en Joegoslaven wierp echter niettemin een sombere schaduw over de conferentie. Wellicht was de Sowjet-

leider onder indruk daarvan, toen hij na afloop van de slotvergadering, al bijna bij de deur van de conferentiezaal, nog moest worden teruggeroepen voor het zingen van de Internationale...

De andere afwezigen werden ter conferentie en ook daarna niet al te hard gevallen. In bilaterale contacten kon immers nog alles worden goedge maakt...

Maar de Europese CP-en waren na Karlovy Vary niet helemaal dezelfde meer.

Maandoverzicht no. 9 - 1968

(Tijdvak 1-9-1968 t/m 30-9-1968)

I N E O U D

No. 929.937

Blz.

I. Communisme Internationaal

Dynamiet onder de "Brug tussen Oost en West":
Tsjechoslowakije

1

HOOFDSTUK I

COMMUNISME INTERNATIONAAL

Dynamiek onder de "Brug tussen Oost en West": Tsjechoslowakije

In een van zijn welhaast klassiek geworden teksten - het interview *) waarin voor het eerst het woord "polycentrisme" viel - pareerde de voormalige Italiaanse partijleider Togliatti in het woordensteekspel met zijn interviewers zo een opmerking over het "taal"-verschil tussen Oost en West: "Die bewering over veronderstelde politieke taalverschillen tussen Oost en West is pure reactionaire nonsens. Na de Franse Revolutie was er ook al een reactionaire Vaticaanse beweging die zich druk maakte over de perversie van de revolutionaire taal. (Hij verwees naar wat hij een "idiot woordboek" noemde uit omstreeks 1800). In dit 'Nieuw Democratisch Philosophisch Woordenboek Dienstig tot het Verstaan van de Revolutionaire Taal' trachtte ze aan te tonen, dat vrijheid, patriottisme, gelijkheid, recht, enzovoort, de hele politieke terminologie van die tijd, die grootse woorden die zulke grootse dingen hadden betekend in het verleden, in de mond van de revolutionairen in Frankrijk, waar die afschuwelijke revolutie had gezegevierd, juist het tegenovergestelde waren gaan betekenen". En zo, aldus Togliatti, dacht de reactie nog steeds.

Inderdaad was er onder de "reactionaire" moralisten van na de Franse Revolutie grote belangstelling voor dit verschijnsel van de revolutionaire taal. Voor het eerst werd men zich bewust van de taal als uitdrukking en wapen van een politieke mythe - een ideologie. Men sprak van de "omgekeerde taal", een "taal van bekende woorden die consequent in hun tegengestelde betekenis gebruikt werden", een taal van "machtige hieroglyphen, in de geheimen waarvan men ingewijd moest zijn om ze te kunnen verstaan".

Reactionaire nonsens, volgens Togliatti, die nog altijd opgeld deed wanneer men in het Westen sprak over het communisme in het Oostblok.

*) P. Togliatti in "Nuovi Argomenti", no. 20, 1956, "Negen vragen over het stalinisme".

Maar de eerste aanloop tot de democratische revolutie in Tsjechoslowakije was de ontluistering van de "machtige hieroglyphen" van het communisme, de weigering van de intelligentsia om nog langer in de symbolen van de politieke mythe van dit communisme te spreken. De schrijvers - Vaculik op het schrijverscongres in juni vorig jaar - zwoeren hun "geperverteerde" dialect af. De omgekeerde taal werd terug omgekeerd en weer voor ieder beter verstaanbaar.

Voor ieder behalve voor de andere dialectsprekers van het Cost-blok die de oude toestand trachtten te herstellen. Vrijheid, gelijk-berechtigdheid, soevereiniteit, democratie, niet-inmenging, patriotisme, heel de politieke terminologie bleek inderdaad en ondanks Togliatti omkeerbaar. "Soevereiniteit", zei Moskou en zond zijn troepen de grens over; "niet-inmenging" en mishandelde de Tsjechoslowaakse partij- en regeringsleiders om ze van gedachten te doen veranderen; "democratie" en eiste dictatuur. "Onverbreekelijke vriendschap tussen onze volkeren", zei Moskou en er vielen doden. "Vrijheid, zoals bij ons, waar we geen censuur kennen", zei - letterlijk - Ulbricht.

"Als ik een woord gebruik, zei Humpty-Dumpty op bestraffende toon tegen Alice (in Wonderland), dan betekent dat precies wat ik wil dat het betekent - niet meer en niet minder.

De vraag is, zei Alice, of je een woord wel zoveel verschillende dingen kan laten betekenen.

De vraag is, zei Humpty-Dumpty, wie de baas is. That's all".

Een "politieke mythe" bestaat uit een "doctrine", min of meer heilige "formules" en zogenaamde "miranda" (al datgene wat het politiek onkritische volk een bewonderend ontzag inboezemt). Het communisme is zulk een politieke mythe met een fundamentele rechtvaardiging van politieke doelstellingen, met heilige formules en dit, voor het volk, omgeven met de lichtkrans van het ontzag-wekkende. De instandhouding van de mythe is een levensbelang voor de machts-elites die inderdaad "woorden zoveel verschillende dingen kunnen laten betekenen".

In Tsjechoslowakije werd de politieke mythe van het communisme in zijn wezen aangetast. Het had zijn "miranda" reeds verloren. De doctrine werd gewijzigd. De formules werden terugvertaald. Dat betekende de val van de oude machts-elite. Het betekende ook een bedreiging voor de positie van de machts-elites in de andere landen van het blok. Eén reden tot interventie.

Maar er was meer. De politieke mythe van het Sowjet-communisme bevat in haar doctrine de fundamentele rechtvaardiging van een vijandschap jegens het kapitalistische Westen, de ideologische uitdrukking van een machtsstrijd die op het Europese politieke toneel de laatste jaren weer nieuwe vormen heeft aangenomen. Door de afbraak van de politieke mythe in Tsjechoslowakije en de kritische beschouwing van de ideologische formules dreigde deze conceptie te worden aangetast, waardoor hier de mogelijkheid werd geschapen voor een gewijzigde politieke visie op Europa, voor een gewijzigde politiek, voor een reële wijziging in de machtsverhoudingen op het Europese toneel. Uiteraard ging het daarbij om Duitsland. De tweede reden tot interventie.

De strijd tussen de conservatieven, progressieven en ultra-progressieven

Van januari tot augustus - vanaf de afzetting van Novotny als de tot dan toe onbetwiste leider van de Tsjechoslowaakse OI tot aan de inval van de Warschaupakt-legers - waren de discussies in Tsjechoslowakije over de toekomst van het land voornamelijk gericht op twee onderwerpen: de politieke democratie en de positie van Tsjechoslowakije in Europa. De gematigd-progressieven van de richting Dubcek stonden op beide punten een politiek voor van voorzichtige, geleidelijke aanpassingen. De conservatieven - voorzover ze zich konden doen horen - bepleitten matiging, waarschuwden, gesteund door de pers van het Moskouse blok, tegen al te optimistische en utopische verwachtingen. De ultra-progressieven echter, die de wind in de rug hadden, trachtten forser door te stoten.

In verband met het democratiseringsproces werden uiteraard vooral de problemen rond de positie en de functie van de communistische partij van alle kanten belicht.

(Tijdvak van 1-5-1971 t/m 31-5-1971)

Maandoverzicht no. 5 - 1971

I N H O U D

No. 1.051.360

Blz.

II. Ontwikkelingen in de internationale communistische
beweging

Beknopt overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen
in de communistische beweging in de laatste weken 17

ONTWIKKELINGEN IN DE INTERNATIONALE COMMUNISTISCHE BEWEGING

In Joegoslavië laaiden de politieke hartstochten de laatste maanden zo hoog op dat de 79-jarige TITO zich genoopt voelde krachtig met de vuist op het preekgestoelte te slaan. Zijn opgeschrikte gehoor hield hij het gevaar voor van scheuring in de Joegoslavische eenheid. Aanleiding tot de controversen die het land beheersen, is de voorgestelde grondwetswijziging. Deze heeft vooral ten doel de opvolging van president TITO te regelen en meer autonomie te bewerkstelligen voor de deelrepublieken waaruit Joegoslavië is samengesteld. Hoewel die grotere autonomie in principe door de republieken is aanvaard, leidt juist deze kwestie tot heftige meningsverschillen. Het is nl. de uitwerking in concreto die allerlei oude en nieuwe rivaliteit doet opleven. Het politieke klimaat werd nog extra verslechterd door de klacht van de Kroatische partijleiding dat de federale veiligheidsdienst haar in diskrediet probeerde te brengen door te beweren, dat zij contact zou hebben met de Ustasji-beweging. Deze van oorsprong fascistische organisatie ijvert, vooral in het buitenland, voor een zelfstandig Kroatië. Een deel van de leiding tracht daarbij sinds kort de steun van de Sowjet-Unie te krijgen.

TITO begon zijn pogingen orde op zaken te stellen door het partijpresidium en een aantal verantwoordelijke funktionarissen uit de deelrepublieken op Brioni bijeen te roepen. Men vergaderde van 27 tot 30 april. Na afloop werden straffe maatregelen aangekondigd: de Liga van Joegoslavische Communisten zou worden gezuiverd van defaitistische elementen. De pers moest weer in de pas lopen en de universiteiten zouden worden ontdaan van degenen, die laster verspreidden. Om verdere fricties zoveel mogelijk te voorkomen besloot het presidium dat de voorgestelde constitutionele wijzigingen zo snel mogelijk zullen worden gerealiseerd. Geheel in de lijn van TITO's uitlatingen dat de eenheid eerst in de partij zelf moest worden hersteld, besloot het presidium verder tot het op korte termijn bijeenroepen van een partijconferentie. Deze zal beslissen over de organisatorische en ideologische problemen van de partij.

TITO heeft al duidelijk gemaakt niet te wensen dat de Liga wordt omgevormd tot een alliantie van zes onafhankelijke partijen.

de Sowjet-Unie juist haar politiek ten opzichte van het "socialistische wereldstelsel" lijkt te willen re-ideologiseren om haar greep erop te kunnen verstevigen. Reeds nu zijn er sterke aanwijzingen dat Roemenië door haar Costeuropese bondgenoten ernstig zal worden onderhouden over haar vèrgaande aanpassing aan het Chinese standpunt in dezen. Ook zijn er indicaties dat Joegoslavië in toenemende mate de druk ervaart van militaire dreiging van Sowjet-zijde.

In de DDR is van 15 tot en met 19 juni het achtste partijcongres van de SED gehouden, dat volgens het Oostduitse partijdagblad Neues Deutschland van 15 juni werd bijgewoond door 2000 gedelegeerden en door vertegenwoordigers van 91 communistische, nationaal-revolutionaire en socialistische partijen uit 30 landen. Opmerkelijk is dat de opening van dit congres op 12 juni onverwacht een dag werd uitgesteld. Het was namelijk oorspronkelijk de bedoeling op 14 juni te beginnen. De Oostduitse partijleider HOMECKER, die dit uitstel bekend maakte, deelde mee dat de oorzaak hiervan was, dat "niet alle buitenlandse delegaties reeds maandag aanwezig konden zijn". Steekhoudend is deze argumentatie niet als men in aanmerking neemt dat er op 15 en 16 juni nog (hoewel geen belangrijke) delegaties arriveerden.

Waarnemers nemen dan ook aan dat dit uitstel verband hield met een vertraging in de aankomst van de CPSU-delegatie o.l.v. BREZHNEV. Het Vrije Volk van 23 juni wist zelfs te melden, dat oud-partijleider ULBRICHT de oorzaak van deze vertraging was. Hij zou namelijk een toespraak hebben voorbereid, waarvan de inhoud niet de goedkeuring kon wegdragen van de CPSU. Deze zou daarom herschrijving hebben geëist, hetgeen de bekende dag vertraging veroorzaakte. ULBRICHT, die begin mei aftrad als eerste secretaris van de SED en toen werd opgevolgd door HOMECKER, zorgde overigens meteen de eerste dag van het congres al voor een verrassing door niet te verschijnen. De congresdeelnemers werd meegedeeld dat de oudpartijleider, die het congres zou openen en de hoge gasten zou begroeten, wegens ziekte was verhinderd. Opmerkelijk was dat eerst twee dagen later, op 17 juni, het Oostduitse persbureau ADN de aard van ULBRICHT's ziekte officieel mededeelde en meldde, dat hij het slachtoffer was geworden van "acute storingen in de bloedsomloop". Volgens ADN was ULBRICHT op 14 juni, nadat hij deelgenomen had aan de begroeting van de buitenlandse congresdelegaties, 's avonds ziek geworden en moest hij het bed houden.

Opmerkelijk is in verband hiermee dat de Oostduitse radio op 15 juni in de nieuwsuitzending van negen uur 's ochtends nog meedeelde dat ULBRICHT de openingstoespraak op het congres zou houden, zoals het ook bevreemding wekt dat het tot 18 juni moest duren voordat het congres officieel blijk gaf van belangstelling voor de gezondheids-toestand van de voormalige partijleider. Op die dag werd aan ULBRICHT een telegram gestuurd waarin hem een voorspoedige genezing werd toegewenst.

Dat deze gang van zaken een vruchtbare voedingsbodem vormt voor speculaties over een slechte verhouding tussen ULBRICHT enerzijds en HONECKER en BREZHNEV anderzijds, ligt voor de hand. Mogelijk dat teneinde het tegendeel te bewijzen daarom op 19 juni CPSU-leider BREZHNEV persoonlijk blijk van belangstelling gaf voor ULBRICHT's toestand door hem een bezoek te brengen. Er zijn trouwens meerdere feiten bekend, die tot de conclusie zouden kunnen voeren dat er sprake is van strubbelingen tussen ULBRICHT en HONECKER en tussen ULBRICHT en het Kremlin.

In de eerste plaats werd in strijd met de SED-statuten de in januari vastgestelde agenda voor het achtste partijcongres onmiddellijk na ULBRICHT's aftreden veranderd, waardoor niet alleen de vroegere SED-leider als hoofdredenaar werd afgevoerd, maar ook het ideologische thema over de maatschappelijke ontwikkeling van het socialisme in de zeventiger jaren - een keuze van ULBRICHT - stilzwijgend werd losgelaten.

In de tweede plaats wordt het 15e CC-plenum van einde januari - het laatste o.l.v. ULBRICHT - politiek doodgezwegen. Tijdens dit plenum heeft ULBRICHT in grote lijnen de wetmatigheden en de kenmerken van de "socialistische gemeenschap" geschetst.

In de derde plaats werd het op 25 april geplande staatsbezoek van ULBRICHT aan Roemenië - samenhangend met de ondertekening van een nieuw vriendschapsverdrag - afgezegd.

Een vierde indicatie wordt gevormd door het feit dat HONECKER voor het maartnummer van het Oostduitse theoretische partijorgaan "Einheit" een artikel schreef bij gelegenheid van de 25e verjaardag van de SED, waarin hij de bepaald niet geringe prestatie leverde, ULBRICHT met geen woord te noemen.

Als een vijfde indicatie is de houding van de Sowjet-ambassadeur in de DDR, ABRASSIMOW, te beschouwen, die begin mei HONECKER

feliciteerde met zijn benoeming tot eerste secretaris van de SED zonder de aftredende ULBRICHT een boodschap te sturen.

Deze feiten vormden voor het in Keulen verschijnende tijdschrift "Deutschland Archiv" voldoende grond het beeld te schilderen van een ULBRICHT, die op wens van Moskou en tegen zijn eigen wil uit zijn ambt is ontheven.

In ideologische zin zou onder ULBRICHT de ontwikkeling zijn ingezet van maatschappij- en staatstheorieën, die niet berustten op de ervaringen van de CPSU en de Sowjet-Unie, maar voor een deel hun basis vonden in het Duitse verleden, en uiteindelijk een ideologische emancipatie van de Oost Duitsers ten gevolge zou moeten hebben gehad.

In politieke zin zou ULBRICHT zich verzet hebben tegen de sluiting van het in augustus 1970 ondertekende verdrag tussen de Sowjet-Unie en de Bondsrepubliek, waardoor een einde werd gemaakt aan de zg. ULBRICHT-doctrine, die erkenning van de DDR door de Bondsrepubliek eist als voorwaarde voor een normalisering van de betrekkingen tussen Bonn en de Oosteuropese landen. Bovendien zou ULBRICHT zich verzet hebben tegen het verlangen van de Sowjet-Unie naar een regeling inzake de kwestie Berlijn waarbij de DDR aan soevereiniteit zou inboeten zonder daarvoor in voldoende mate compensatie te ontvangen en dit ten gunste van de belangen van de bij de kwestie Berlijn betrokken Grote Vier.

Hoewel de conclusie van Deutschland Archiv in belangrijke mate op basis van speculatie tot stand is gekomen wordt zij ondersteund door beweringen dat ULBRICHT ook binnen zijn eigen partij wegens zijn eigenzinnigheid en zijn toenemende hang naar onrealistische prognoses gedurende de laatste tijd weerstand zou hebben opgeroepen. Dit zou voor het Kremlin nog een reden zijn geweest om ULBRICHT te laten vallen en "door een nuchtere, fantasieloze en Moskougetrouwe apparatsjik te vervangen", aldus de analyse in Deutschland Archiv.

De als zodanig gedoodverfde HONECKER hield tijdens het achtste SED-congres een ruim zes uur durende rede, waarin hij o.m. inging op kwesties als de verhouding tot de Bondsrepubliek, Berlijn, de binnenlandse toestand in de DDR en de DDR-economie.

Ten aanzien van de verhouding tot de Bondsrepubliek verklaarde hij dat de SED en de regering van de DDR bereid waren positief te reageren op elk initiatief van de Bondsrepubliek, waarin reke-

ning gehouden werd met de werkelijk bestaande toestand. Hij benadrukte dat tussen de "socialistische DDR en de imperialistische Bondsrepubliek", staten met een tegengesteld maatschappelijk systeem, alleen maar volkenrechtelijke betrekkingen kunnen bestaan, die gebaseerd zijn op het principe van vreedzame coëxistentie, volgens de Verklaring van Moskou van 1960 een bijzondere "vorm van klassenstrijd".

Ingaande op de kwestie Berlijn stelde HONECKER dat de DDR bereid is de verhouding tot West-Berlijn te normaliseren en resultaten wil zien van "de vier-mogendheden-onderhandelingen", een uitspraak die onder ULBRICHT onmogelijk zou zijn geweest en duidelijk getuigt van conformering aan de huidige Sowjetstandpunten.

Dit Sowjetstandpunt werd uiteengezet door CPSU-leider BREZHNEV, die op de tweede congresdag stelde bereid te zijn genoemde "onderhandelingen tot een succesvol einde te voeren en te bereiken dat de nagestreefde overeenkomst effectief is en verwezenlijkt wordt". Voorwaarde voor een dergelijke overeenkomst is wel, aldus BREZHNEV *), dat er rekening gehouden wordt met de "legitieme belangen en de soevereine rechten van de DDR". In dit verband sprak hij overigens ook over de "legitieme belangen van de Westberlijnse bevolking". Aandacht trokken ook enkele passages, waarin HONECKER - sprekend over de binnenlandse politiek van de SED - nadruk legde op het principe van het collectieve leiderschap binnen de partij. Deze nadruk kreeg vooral betekenis tegen de achtergrond van die passages, waarin HONECKER de beschuldiging uitte dat er in het recente verleden sprake is geweest van "verschijnselen van subjectivisme, gelijkhebbigheid en misbruik van het collectief", terwijl hij voorts stelde dat vaak een te rooskleurig

*) Opvallend in BREZHNEV's rede was voorts dat hij zich op verzoevende toon richtte tot West-Europa en de Bondsrepubliek. Sprekend over de ratificatie van de verdragen gesloten tussen Moskou en Warschau enerzijds en Bonn anderzijds, oefende hij merkwaardigerwijze op geen enkele wijze druk uit op de Bondsrepubliek om spoedig tot een dergelijke ratificatie over te gaan en stelde hij dat de verplichtingen, die door het sluiten van het verdrag door de Sowjet-Unie op zich waren genomen, wel eens omvangrijker zouden kunnen zijn dan de verplichtingen van de Bondsrepubliek. Hiermee mengde BREZHNEV zich in de woordenstrijd tussen de Westduitse SPD en de CDU/CSU en gaf hij er in feite blijk van een dergelijke ratificatie te wensen.

beeld werd gegeven van de toestand. "Er zijn kameraden", vervolgde HONECKER, "die vergeten hebben de waarde van kritiek en zelf-kritiek voor ogen te houden, die denken dat zij meer waard zijn dan het collectief, die niets moeten hebben van opbouwende kritiek, die denken dat zij onfeilbaar en onschendbaar zijn. Dit soort houdingen moet door de kracht van een collectief leiderschap worden gecorrigeerd".

Deze uitspraken, waarin een rechtstreekse kritiek valt te beluisteren op oud-partijleider ULBRICHT, zouden een ondersteuning kunnen inhouden van de in het voorgaande genoemde conclusies van het Westduitse tijdschrift Deutschland Archiv.

Over het vijfjarenplan voor de DDR heeft partijleider HONECKER een aantal uitspraken gedaan, die op de vierde dag van het SED-congres, op 18 juni, in extenso door DDR-premier en SED-Politburolid STOPH werden herhaald.

Dit vijfjarenplan lijkt een realistische inschatting te geven van de economische situatie - die de laatste twee jaar geen al te rooskleurige ontwikkeling heeft doorgemaakt - en schijnt het jongste vijfjarenplan van de Sowjet-Unie, dat op het onlangs gehouden 24e CPSU-congres is aangenomen, op de voet te volgen.

De belangrijkste eisen, die de SED in dit vijfjarenplan aan de arbeiders stelt, zijn volledige benutting van de aanwezige capaciteit, verlaging van het materiaalverbruik, meer rationalisering en verhoogde arbeidsproductiviteit. De investeringen zullen de eerste twee en een half jaar drastisch ingeperkt moeten worden*, de export zal worden uitgebreid en de import zal worden verminderd om de schulden aan het buitenland sneller te kunnen aflossen.

DDR-premier STOPH stipuleerde voorts dat de economische planning zich in de toekomst meer naar de behoeften van de bevolking zal moeten richten en stelde: "Teneinde aan de materiële en culturele behoeften van de bevolking steeds meer tegemoet te kunnen komen, moet de planning meer dan voorheen berusten op resultaten verkregen uit bestudering van de ontwikkeling van maatschappelijke

* Vooral industrietakken, die in het verleden in verhouding tot andere een sterkere groei hebben doorgemaakt, zoals de chemische en de electronische, zullen - aldus de NZZ van 20 juni - de komende vijf jaar minder snel worden uitgebreid dan andere industrieën.

behoeften, van de behoeften van het bedrijfsleven en de bevolking aan goederen en diensten", waarmee in feite voor de toekomst een bredere toepassing van de sociale wetenschappen in het vooruitzicht werd gesteld.

Zoals gebruikelijk werd tijdens de laatste congresdag een nieuw centraal comité, een nieuw Politburo en een nieuw partijsecretariaat "gekozen".

Met algemene stemmen werd Erich HONECKER als eerste partijsecretaris aangewezen, als opvolger van ULBRICHT die eveneens unanimiteit als voorzitter van de SED werd aangewezen, een nieuw gecreëerde functie in de SED-hiërarchie. Het aantal partijsecretarissen werd van tien op negen personen gebracht. ULBRICHT, die overigens lid van het Politburo bleef, trad als partijsecretaris terug.

De 14 leden van het Politburo werden allen herkozen, terwijl het aantal leden door benoeming van het voormalige kandidaat-Politburolid (en HONECKER-aanhanger) Werner LAMBERZ en de regionale eerste partijsecretaris uit Dresden Werner KROLIKOWSKI tot 16 personen werd uitgebreid.

Als candidaatleden van het Politburo werden o.a. gekozen de minister van Staatsveiligheid MIELKE en de regionale eerste partijsecretaris uit Rostock TISCH. Ook deze twee zouden op goede voet staan met HONECKER.

Onder de nieuw benoemde leden van het centraal comité bevinden zich enige grootheden uit de belangrijkste industrietakken de ministers voor het Bouwwezen en de Electrotechniek en de staatssecretaris voor Westduitse Kwesties, Joachim HERRMANN. Een saillant detail, dat er mogelijk op wijst dat de DDR van zins is t.a.v. de Bondsrepubliek en Berlijn een andere politiek dan voorheen te voeren, is het feit dat Gerhard KEGEL, die onder het pseudoniem G. HARDKE regelmatig in de Oostduitse pers schrijft over deze zaken, noch als lid noch als candidaatlid van het centraal comité is herkozen.

B I N N E N L A N D S E V E I L I G H E I D S D I E N S T

Maandoverzicht nr. 11 - 1973
(Tijdvak van 1-11-1973 t/m 30-11-1973)

I N H O U D

Nr. 1.164.001

Blz.

Wereldcongres van Vredeskrachten in Moskou

1

Wereldcongres van Vredeskrachten in Moskou

"Volkerenforum in de Vredesmetropool!", zo meldde niet zonder vervoering het Oostduitse partijdagblad Neues Deutschland op 25 okt. De vredesmetropool was Moskou en het volkerenforum het Wereldcongres van Vredeskrachten dat daar van 25 tot 31 oktober gehouden werd.

Rond het thema van internationale samenwerking en vrede bracht het congres vertegenwoordigers van een groot aantal verschillend geschakeerde organisaties *) en bewegingen bijeen. Zo kon Sowjet-partijleider BREZJNEV als gastspreker "Met voldoening" de volgende deelnemers begroeten: communisten, socialisten, afgevaardigden van revolutionair-democratische partijen en bevrijdingsbewegingen, leden van politieke groeperingen van allerlei richtingen, partijlozen, christenen en atheïsten. Tevens werd er deelgenomen door vertegenwoordigers van enkele VN-commissies (o.a. die voor dekolonisatie), van de UNESCO, de Wereldraad van Kerken, Amnesty International, de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid en vele andere organisaties. In totaal, zoals werd meegedeeld, een 3200 deelnemers uit 144 landen die met elkaar 1100 nationale en 120 internationale organisaties vertegenwoordigden.

Wereld Vredesraad

Het congres vond plaats onder auspiciën van de Wereld Vredesraad, een zg. front- of mantelorganisatie, d.w.z. een organisatie die zich niet openlijk als communistisch aandient maar die wel degelijk communistisch, in dit geval vanuit de CPSU, wordt geleid en die tot doel heeft een zo breed mogelijke, vooral ook niet-communistische steun voor de Sowjetpolitiek te mobiliseren. Tot dit doel heeft het congres zeker bijgedragen en het is daarom geen wonder dat het in de communistische publiciteit, m.n. in de Sowjet-Unie zelf, gevierd werd als een gebeurtenis van de meest positieve en mondiale betekenis.

*) N.B. Het ging hier om een bijeenkomst van niet-gouvernementele organisaties. Er namen dus geen vertegenwoordigers van regeringen of regeringsinstanties aan deel.

Nu heeft men in Moskou bepaald ervaring in het organiseren van dergelijke manifestaties. Altijd al heeft de Sowjetdiplomatie ervoor gezorgd begeleid te worden door grootscheepse propaganda-activiteiten, zowel binnen als buiten het eigen blok. Zij heeft daartoe ook de instrumenten.

Want al zijn de dagen van Komintern en Kominform voorbij, Moskou is nog altijd behalve de hoofdstad van het Sowjetimperium tevens het centrum van een groot deel van de internationale communistische beweging dat nog steeds bereid is zich in dienst te stellen van de Sowjetpolitiek. Een belangrijke rol spelen bij het propageren daarvan de frontorganisaties, zowel internationale, die vanuit Moskou zelf geleid worden, als nationale die door de CP-en per land worden geleid.

Hoe dit alles werkt werd bijv. gedemonstreerd bij het streven van Moskou naar een Europese Veiligheidsconferentie die zoals bekend eind vorig jaar onder de naam Conferentie voor Europese Veiligheid en Samenwerking voor het eerst bijeenkwam. Daarbij slaagde Moskou erin vrijwel alle Westerse CP-en en de in aanmerking komende frontorganisaties in te schakelen in een zorgvuldig gecoördineerde propaganda-campagne, eerst voor de Veiligheidsconferentie als zodanig (het Westen voelde aanvankelijk niet voor een dergelijke bijeenkomst), later voor de doeleinden die de Sowjetpolitiek met zo'n conferentie hoopte te bereiken. De campagne, waarin ook al de Wereld Vredesraad de hoofdrol speelde, liep uit in het bijeenkomen van een Europees Volkerencongres of Europa-forum waarvoor uiteenlopende groepen en personen konden worden gewonnen maar waarin de communisten achter de schermen en op de sleutelposities zoveel mogelijk de touwtjes in handen hielden.

Communistische achtergrond congres

Ook het nu in Moskou gehouden congres toont dit beeld: het streven naar een zo breed mogelijke deelname (waardoor het bij de publieke opinie de suggestie van een algemene representativiteit oproept) en tegelijkertijd het streven de uitspraken en resoluties zoveel mogelijk te laten aansluiten bij de uitgangspunten van de Sowjetpolitiek.

Dit is geen uit de lucht gegrepen bewering. Moskou zelf geeft bij tijd en wijle deze bedoeling met zoveel woorden toe. Dat gebeurde bijv.

in een Prawda-artikel van april van dit jaar waarin de detente politiek zoals de Sowjet-Unie die opvat, wordt weergegeven. Het artikel noemt in dit verband met grote nadruk het wereldvredecongres als "reële factor bij de mobilisering van de volksmassa's van alle continenten" voor deze politiek.

Hoe de communistische regie tijdens het congres werkte, wordt geïllustreerd in een artikel in Vrij Nederland van 17 november over twee Belgische delegatieleden, en .., die tijdens het congres een kritische noot plaatsten bij de behandeling van politiek andersdenkenden in de Sowjet-Unie. De twee vertellen "hoe woedend de meeste andere delegatieleden waren na hun 'onbehoorlijke interventies'. Hoe de stemming in de Belgische delegatie onmiddellijk afkoelde tot onder het vriespunt". In de Amerikaanse delegatie gebeurde iets dergelijks toen een van de deelnemers, de Sowjetregering beschuldigde van pogingen dissidenten te onderdrukken.

De opmerkingen van de beide Belgen en de Amerikaan, die gemaakt werden in de commissie voor sociale problemen en mensenrechten, de zg. 12e commissie, zijn overigens wel terug te vinden in het Congresverslag. Heel kort echter en v.w.b. alsof het om de vermelding van querulant gedrag ging. Het verslag zegt dat vasthield aan het recht zich uit te spreken over "wat hij noemt de Sowjet-dissidenten". Erg verhelderend voor de gang van zaken is tenslotte de eveneens door Vrij Nederland geciteerde opmerking van ..: "het was duidelijk... dat men bang was voor die 12e commissie. Men was bang dat teveel mensen het woord zouden voeren over die dissidenten. Dat is trouwens ook de verklaring voor het grote aantal belangstellenden 700 tegen 100 à 200 voor de andere commissies: de Russen en andere Oost-Europeanen hadden zich en masse opgegeven opdat ze als het op stemmen zou aankomen altijd de meerderheid zouden hebben".

Breed scala van onderwerpen

Het congres was niet alleen wat deelname betreft breed opgezet, ook de onderwerpen waarmee het zich bezig hield vormden een zeer breed scala. Verdeeld over veertien commissies kwamen de volgende kwesties aan de orde:

- vreedzame coëxistentie en internationale zekerheid

- Europese veiligheid en samenwerking
- Midden-Oosten
- Indo-China
- vrede en veiligheid in Azië
- ontwapening
- nationale bevrijding en strijd tegen kolonialisme en fascisme
- ontwikkelingspolitiek en economische onafhankelijkheid
- samenwerking bij milieubeheer
- samenwerking op het gebied van onderwijs en cultuur
- economische samenwerking
- sociale problemen en mensenrechten
- samenwerking tussen inter-gouvernementele en niet-gouvernementele organisaties
- Chili (dit onderwerp werd op het laatste moment toegevoegd naar aanleiding van de militaire coup tegen ALLENDE).

Uiteraard kwam het op het congres tot een voortdurende propaganda voor de Sowjetpolitiek. Hoogtepunt daarin vormde de al genoemde rede van CPSU-chef BREZJNEV die in een twee en een half uur durend betoog alle congres-thema's behandelde op basis van het Moskou-standpunt. Geen wonder dat door de communisten steeds naar deze rede verwezen werd als hét fundamentele uitgangspunt voor de besprekingen van het congres.

Opvallend was - dat valt al af te lezen uit de hierboven opgesomde thema's - de grote aandacht voor de derde wereld. Die aandacht werd natuurlijk nog verscherpt door de ongeveer gelijktijdig met het congres plaatsvindende crisis in het Midden-Oosten. Deze crisis was voor het congres aanleiding zich nagenoeg unaniem achter de Arabische zaak op te stellen. Voor de Sowjetrepresentanten bood dit de gelegenheid Moskou nog eens extra voor te stellen als de bestrijder bij uitstek van het imperialisme als een belichaming waarvan Israël steeds gedoodverfd werd.

Beschuldiging tegen China

Toch krijgt men de indruk dat door de Arabisch-Israëliëse oorlog een kwestie werd overschaduwd die Moskou graag als een van de hoofdpunten, zo niet het hoofdpunt behandeld had willen zien: de kwestie van

een Aziatisch veiligheidssysteem.

Bij het begin van het congres wijdde bijv. Neues Deutschland aan dit onderwerp een heel artikel dat begon met de constatering: "De kwestie van vrede en veiligheid in Azië zal ongetwijfeld een van de belangrijkste van de vraagstukken zijn die door het Moskouse forum van vredeskrachten behandeld zullen worden". En BREZJNEV ging in zijn al meer-malen genoemde rede, hoezeer hij op het moment dat hij deze hield met de crisis in het Midden-Oosten bezig was, toch met nadruk in op de collectieve veiligheid van Azië. In dit verband nam hij uitvoerig de tijd voor een aanval op China waarbij hij onomwonden stelde dat China's politiek de zaak van de vrede niet diende, maar gekenmerkt werd door "belachelijke en schandalige beschuldigingen tegen de Sowjet-Unie" en andere landen. Door de Sowjet-Chinese tegenstelling naar voren te brengen in zijn pleidooi voor een collectief Aziatisch veiligheidssysteem, maakte BREZJNEV opnieuw duidelijk hoezeer Moskou in zo'n systeem een zet ziet tegen m.n. China ook al ontkent de Sowjetdiplomatie dit.

In de slotresoluties van het congres kwam het wel tot aanbeveling van een collectief Aziatisch veiligheidssysteem maar de door BREZJNEV aan het adres van China gerichte veroordelingen werden niet overgenomen. Afgevaardigden uit Noord-Korea, Cambodja en Noord-Vietnam verzetten zich daartegen met succes.

Uit China zelf waren er geen deelnemers hoewel de Congresleiding meedeelde dat er wel uitnodigingen waren verstuurd.

Afgezien van deze kwestie en de al genoemde zaak van de dissidenten in de Sowjet-Unie kwamen er op het congres in feite geen onderwerpen naar voren die tot uitgesproken meningsverschillen leidden. Dit was ook een gevolg van de manier waarop de congresleiding tewerk ging: Bij de resoluties en verklaringen werd vaak gekozen voor algemeen gehouden formuleringen waarin zoveel mogelijk deelnemers hun standpunt konden terugvinden. In een sfeer van "mensen van goede wil overwinnen de tegenstellingen" konden dan de zaken bij acclamatie worden aangenomen.

Betekenis congres voor Sowjetpolitiek

Meer dan één Westerse commentator stelde na afloop dat de uitkomst

van het congres een onderschrijving was van de Sowjetpolitiek. Zeker niet ten onrecht. Het is een feit dat in het slotappèl verschillende zaken worden aanbevolen die door de Sowjetpolitiek worden nagestreefd. Bovendien werd allerlei kwaal dat in de wereld aanwezig is door het congres op de rekening geschreven van imperialisme, neo-kolonialisme e.d. In de meeste congresgangers zullen de oorsprong van deze kwalijke ismes wel in de "kapitalistische" wereld hebben gesitueerd.

Toch zullen vele deelnemers verontwaardigd de gedachte afwijzen dat zij in Moskou zijn geweest om steun te betuigen aan het officiële Vredesprogram van de Sowjet-Unie zoals dat is aangenomen door het laatste CPSU-congres. Zij zullen aanvoeren dat de slotdocumenten ook verschillende passages bevatten die een kritisch appèl aan de Sowjet-Unie inhouden. Zij kunnen dat ook, want de ruime formuleringen staan zo'n interpretatie wel toe.

Te poneren dat het congres zich achter de Sowjetpolitiek heeft gesteld is daarom toch ook weer wat simplistisch - evengoed trouwens als het beslist naïef is te beweren dat het congres dit niet heeft gedaan. De wezenlijke betekenis van bijeenkomsten zoals het nu gehouden Wereldcongres van Vredeskrachten ligt echter waarschijnlijk niet in de duidelijke en openlijke opstelling achter deze of gene partij maar in iets anders en wel in de meer of minder diffuse associatie die dergelijke manifestaties kunnen doen ontstaan tussen socialisme/Sowjet-Unie met ontspanning/vrede en tussen imperialisme/Westerse wereld met reactie/agressie. Dergelijke associaties, eerst bij de congresdeelnemers, daarna overgebracht op de publieke opinie kunnen een klimaat teweegbrengen dat gunstig is voor de Sowjetdiplomatie. Anders gezegd, een klimaat waarin de Sowjetdiplomatie bij het nastreven van haar doeleinden zoal geen weerklank vindt, dan toch niet op veel verzet stuit. In dit verband moet worden bedacht dat het congres in belangrijke mate op de derde wereld was gericht waar dergelijke associaties waarschijnlijk gemakkelijker ingang vinden dan in het Westen, al vindt men ze zeker ook daar.

Hoe dit laatste zij, vermeldenswaard is in elk geval, dat het Oostduitse blad Horizont als de belangrijkste winst van het congres de omstandigheid noemt dat het gelegenheid gegeven heeft om nu juist deze associaties, deze verbanden te leggen. In de woorden van het blad zelf: "Dit congres heeft niet in het algemeen tot een algemene vrede opgeroepen: de verdienste van het congres ligt daarin dat het de samenhang

tussen imperialisme en oorlog zowel als het met elkaar verbonden zijn van socialisme en vrede overtuigend heeft duidelijk gemaakt".

Het ligt ook wel voor de hand de betekenis van het congres in dit licht te zien. Immers als op een dergelijk congres zou worden geprobeerd een ondubbelzinnige en openlijke politieke keus voor een bepaalde partij (i.c. Moskou) te bewerkstelligen, dan zou dit slechts tot tegenstellingen leiden en grote groepen afschrikken. Dit, terwijl nu juist het aanspreken van een zo groot mogelijk deel van de publieke opinie de bedoeling is.

Toekomstige activiteiten

Het congres besloot met het oog op de follow up het Internationale Comité dat de bijeenkomst had voorbereid na afloop met de volgende taken te belasten:

- een zo breed mogelijke bekendmaking en propagering van de congresdocumenten
- het sturen van delegaties naar de Verenigde Naties, de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid en andere internationale organisaties om deze op de hoogte te stellen van de besluiten van het congres
- het bevorderen van de discussie tussen de deelnemende organisaties over de manier waarop het werk kan worden voortgezet. Binnen 3 of 4 maanden moeten de uitkomsten van die discussies worden onderzocht door een stuurgroep die dan verdere stappen moet plannen.

Het congres is in de publiciteit wat naar de achtergrond gedrukt door de gebeurtenissen in het Midden-Oosten. Toch mag men wel vaststellen dat de organisatoren met hun onderneming een succes hebben geboekt: de grote en gevarieerde deelname bewijst dat zij vat hebben op aanzienlijke delen van de publieke opinie. Aandacht verdient verder de systematische aanpak en de doelbewuste poging invloed uit te oefenen op allerlei internationale organisaties, tot zelfs de Verenigde Naties toe.

Aandacht verdient tenslotte de aangekondigde verdere activiteit. Het congres is niet meer dan een aanzet tot het mobiliseren van de publieke opinie voor vrede, veiligheid en samenwerking, zo heet het. Daarbij moet dan steeds gedacht worden dat - al is dat voor allerlei deelnemers aan het congres niet zo - voor degenen die deze beweging

leiding gaven, vrede, veiligheid e.d. het best belichaamd zijn in de Sowjetpolitiek en dat het dus hun doel is voor deze politiek gunstige voorwaarden te scheppen.

MAANDOVERZICHT

No. 7-8 1975

BINNENLANDSE VEILIGHEIDSDIENST

waren opgetrokken en belang hadden bij het onderspitten van alles wat aan de oorlog herinnerde. Zo kwam, volgens de CPN, MENTEN vrij en kon hij zich verrijken en zijn hulp- en informatiedienst in hoge regionen opbouwen en in stand houden.

Uitvoerig heeft de Waarheid recentelijk bericht over de Westduitse CSU-leider STRAUSS, die als scholingsofficier gediend zou hebben bij de Brandenburg-divisie en gelijktijdig met MENTEN in Lwow geweest zou zijn toen daar talrijke executies plaatsvonden.

Ook al omdat STRAUSS in 1961 een onderscheiding ontving uit handen van minister-president De QUAY, die tijdens de oorlog deel uitmaakte van de Nederlandse Unie en dus volgens de Waarheid met de Duitsers samengewerkt zou hebben, wordt een vervlechting geconstrueerd tussen KVP-topfiguren en "ultra-rechts" in West-Duitsland. Duidelijk suggereert de Waarheid dat MENTEN beschermd wordt door minister Van AGT en dat hij door kopstukken uit de KVP getipt werd over het voornemen tot zijn arrestatie. Daarmee lanceert de CPN een persoonlijke aanval op minister Van AGT, die zij als lijsttrekker van het CDA tot belangrijkste doelwit van haar verkiezingscampagne heeft gekozen.

DE ZORG OM DE VEILIGHEID VAN ONS LAND

De zorg om de veiligheid van ons land wordt toegespitst op de strijd tegen de Westduitse atoombewapening, tegen de algehele bewapeningswedloop en meer in het bijzonder tegen de uitbreiding van de ultracentrifugefabriek in Almelo.

Na de ondertekening van de Akkoorden van Helsinki in augustus 1975 is de CPN zich krachtig gaan inzetten voor de zaak van vrede en veiligheid, zoals die in de Sowjet-optiek past. Daarbij stelt de CPN dat Nederland atoomwapenvrij moet worden en een zelfstandige vredespolitiek moet voeren op basis van de Akkoorden van Helsinki. Als programmapunt in haar actie- en eisenpakket voor de komende verkiezingen formuleert de CPN dan ook: "De Nederlandse buitenlandse politiek, die op

staatkundige neutraliteit gericht dient te zijn, mag niet langer ondergeschikt worden gemaakt aan Amerikaanse en Westduitse NAVO-dictaten en voor ons land en de bevolking schadelijke EEG-voorschriften". In dit kader keert de CPN zich tegen uitbreiding van het UC-project, omdat deze de "Westduitse revanchisten" de mogelijkheid zou bieden in het bezit te komen van atoomwapens.

Reeds op de nationale partijconferentie nodigde CPN-voorzitter HOEKSTRA de PPR uit om in samenwerking met de CPN een massabeweging te organiseren tegen de uitbreiding van het omstreden project. De CPN zag in deze kwestie een mogelijkheid voor samenwerking met de PvdA en de PPR en stond aan de wieg van een open brief aan de regering, waarin de CPN-argumentatie tegen de uitbreiding van het UC-project keurig verpakt werd in voor anderen aanvaardbare terminologie. Uitgerekend tijdens de partijconferentie werd deze open brief gepubliceerd, die ondertekend bleek door een zeventigtal Nederlanders, van wie bijna de helft lid is van de CPN, hetgeen overigens maar achter zes namen stond vermeld. Voorts bevinden zich onder de ondertekenaars prominente PPR-leden en vooraanstaande PvdA-leden uit Amsterdam.

Na de publicatie van de open brief volgden in de Waarheid oproepen om deze mede te ondertekenen, waartoe lijsten konden worden aangevraagd bij het secretariaat,

Deze oproepen leverden duizenden mede-ondertekenaars op, van wie honderden met naam en functie in de Waarheid werden genoemd.

Toen het PvdA-congres zich op 29 januari tegen uitbreiding van het UC-project uitsprak, concludeerde de Waarheid dat congresuitspraken alleen niet voldoende zijn en dat er een bundeling van krachten moet plaatsvinden tot één massale en eensgezinde beweging, die de regering onder druk zet.

Om tot gemeenschappelijke actie te komen worden door diverse CPN-afdelingen anti-UC-comité's opgericht in een poging hierbij personen te betrekken uit alle lagen van de bevolking en van uiteenlopende politieke en levensbeschouwelijke overtuiging. In het verlengde hiervan is inmiddels besloten tot het organiseren van een landelijke demonstratie op

B I N N E N L A N D S E V E I L I G H E I D S D I E N S T

Maandoverzicht nr. 1 - 1977
(Tijdvak van 1-1-1977 t/m 31-1-1977)

I N H O U D

Nr. 1312.931

Blz.

Dissidentie in de "IJzeren Driehoek"

18

DISSIDENTIE IN DE "IJZEREN DRIEHOEK"

De gebeurtenissen van de afgelopen maanden in Oost-Europa maken duidelijk dat de verhouding regering-bevolking anders ligt dan de electorale resultaten in deze landen gewoonlijk suggereren. Normaliter brengt meer dan 99,5% van de kiezers haar stem uit op de door de communistische partij uitverkoren kandidaten. In het navolgende zullen dan ook de handelingen van verschillende "dissidente groeperingen" in Polen, de DDR en Tsjechoslowakije, de zgn. "IJzeren Driehoek", nader bekeken worden.

POLEN

De moeilijkheden waarmee de regering-GIEREK kampt zijn niet van vandaag of gisteren. Reeds eerder heeft het regime openlijke kritiek van verschillende kanten moeten verduren: van de kant van de arbeiders, die bv. in juni protesteerden tegen prijsverhogingen (1976); van de kant van de intellectuelen, die protest aantekenden tegen bv. de inhoud van de grondwetwijziging (eind 1975) en van de kant van de Poolse R.K. Kerk, die o.m. ernstige bedenkingen heeft tegen de nieuwe onderwijswet (1974).

Met de oprichting van het "Comité voor de Verdediging van de Arbeiders" op 23 september 1976 kregen de arbeiders steun van intellectuele zijde. Veertien Poolse intellectuelen, waaronder o.m. de bekende Poolse schrijver ANDRZEJEWski ("As en diamant"), de voormalige studentenleider KURON en de vooraanstaande econoom LIPINSKI, stelden zich ten doel juridische, medische, morele en financiële hulp te bieden aan hen die vervolgd zijn of worden wegens deelname aan de protestbetogingen van juni jl. Het Comité verweet de autoriteiten "rechtsverkrachting" en beschuldigde hen van "fysische intimidatie". Begin november maakte het middels een communiqué duidelijk "hulp te verschaffen in een situatie waarin vakbonden, de organisaties op het terrein van de sociale

corzieningen en andere voor de bescherming van de burger opgerichte organen de hun opgedragen functies niet vervullen". Op het moment dat dit wel plaatsvindt en bovendien een amnestie wordt afgekondigd zal het Comité worden opgeheven.

Een inzamelingsactie onder de bevolking en giften uit het buitenland o.a. van de Westduitse schrijver Heinrich Böll, brachten ongeveer miljoen zloty (150.000 dollar) op. Door het werk van het Comité en de onder druk van de publieke opinie *) zijn zware gevangenisstraffen milder omgezet en zijn arbeiders die een lichte straf hadden op voorwaard vrijgelaten. Momenteel zouden zich nog ongeveer 58 arbeiders in arrest bevinden op een totaal van 353 arrestaties de afgelopen zomer.

Uiteraard hebben de Poolse autoriteiten gereageerd op de acties van het Comité: comitéleden werden uit hun maatschappelijke functies ontslagen; het Comité werd tot een illegale organisatie verklaard; leden van het Comité werden verhoord; huizen doorzocht en papieren en geld in beslag genomen; bovendien werden comitéleden tot boetes veroordeeld wegens "het zonder officiële toestemming verzamelen van financiële bijdragen". Desondanks kan het optreden van de Poolse regering in vergelijking met de studentenonlusten in 1968 niet hard genoemd worden. Dit is wel te verklaren, indien men de ongunstige economische toestand in ganschouw neemt. Naast tekorten op de betalingsbalans kampt de economie met problemen in de voedselsector. Al met al een situatie waarbij een directe confrontatie met het "Comité voor de Verdediging van de Arbeiders" niet raadzaam is voor een arbeidsrust, welke tenminste nodig is om aan de economische moeilijkheden enigszins het hoofd te kunnen bieden. Bovendien omdat de Poolse overheid de levensduur van het Comité van korte duur schat, daar het amnestie-aanbod van de regering-GIEREK aan de nog in arrest zijnde arbeiders (per 1 mei of 22 juli) het Comité voordeel een belangrijke bestaansgrond ontnemt.

*) Het Comité verwierf o.a. op 9 januari de steun van 172 "cultuurdragers", die in een open brief aan de regering op amnestie aandroegen.

DDR

Eind 1976 werd de DDR opgeschrikt door protestacties. Inleiding vormde het verschijnen van "Die wunderbaren Jahre" van de Oostduitse schrijver Reizer KUNZE in de BRD (september 1976).

In dit boek beschreef KUNZE momentopnamen van jeugdigen in de DDR en verklaarde in het slot zijn solidariteit met de "Praagse Lente". Op 29 oktober reageerde de Oostduitse overheid met het uit de Schrijversbond stoten van KUNZE wegens: "het ontkennen van de leidende rol van de arbeidersklasse en haar partij in de cultuurpolitiek".

Desondanks ontving KUNZE morele steun van de zanger Wolf BIERMANN. Op zijn eerste concert in de BRD, 13 november, door de Westduitse televisie uitgezonden en in de DDR te ontvangen, verklaarde BIERMANN zich solidair met KUNZE, met als gevolg dat de Oostduitse overheid slechts 3 dagen na dit optreden BIERMANN zijn staatsburgerschap ontnam.

Deze administratieve bliksemactie tegen BIERMANN bleef in de DDR niet onopgemerkt. Op 17 november schreven 12 schrijvers een open brief aan de Oostduitse regering, waarin zij weliswaar het optreden van BIERMANN niet goedkeurden, maar toch vroegen de maatregel tegen hem ongedaan te maken. Binnen enkele dagen werd deze oproep door meer dan zeventig kunstenaars en intellectuelen ondertekend.

De overheid zette verschillende ondertekenaars onder druk om hun protest in te trekken. Waar dit niet lukte ging men over tot arrestatie, uit de partij zetten of uitwijzen uit de DDR. Momenteel bevinden zich nog ongeveer 12 mensen in arrest, waaronder de schrijver Jürgen FUCHS en de zangers KUNERT en PANNACH. Wel stond de Oostduitse overheid begin februari KUNZE toe een reis naar Oostenrijk te maken om een literatuurprijs in ontvangst te nemen.

Hierbij moet men bedenken dat deze dissidenten niet het communistisch systeem afwijzen, maar de wijze van toepassing. Zo verklaarde BIERMANN meerdere malen bij een eventuele keuze tussen de DDR en de BRD altijd voor de eerste te kiezen.

Naast deze moeilijkheden werd de Oostduitse regering ook geconfronteerd met een toenemend aantal aanvragen om de DDR te mogen verlaten.

voor hen, die geen toekomst meer zien in de DDR bestaat de mogelijkheid-rijwillig afstand te doen van het Oostduitse staatsburgerschap en een uitreisvisum voor de BRD aan te vragen. Hiervoor bestaat belangstelling in een groeiende kring waartoe niet alleen ouders van dagen en de "afgescheiden familieleden" behoren, maar ook steeds meer jongeren.

De jongeren beroepen zich hierbij op de "rechten van de mens", zoals deze in de Slotakkoorden van Helsinki vermeld staan en die mede door de DDR ondertekend zijn. Tot op heden hebben ongeveer 100.000 mensen hun aanvraag voor een uitreisvisum ingediend, hetgeen de Oostduitse regering als een impliciete afkeuring van het gevoerde beleid aan beschouwen. De Oostduitse overheid probeert deze stroom in te dammen, o.a. door de toegang tot het BRD-gebouw in Oost-Berlijn te bemoeilijken.

SJECOSLOWAKIJE

Hoewel eerder in Tsjechoslowakije door één of meerdere personen geprotesteerd was tegen de schending van de mensenrechten, mocht de publicatie van het manifest "Charta '77" voor de Tsjechoslowakische regering ook verrassend geweest zijn. In het manifest, dat op 1 januari in Praag verscheen en door de Westerse pers op 7 januari wereldwijd werd bekendgemaakt, wordt kritiek geleverd op het regime in Praag wegens het niet naleven van de Slotakkoorden van Helsinki. Hierbij beroepen de meer dan 100 ondertekenaars van "Charta '77" zich op de staatscourant van Tsjechoslowakije (nr. 120) van 13 oktober 1976. In deze staatscourant werd bekendgemaakt dat het "Internationale verdrag aangaande burgerlijke en politieke rechten" en het "Internationale verdrag aangaande economische, sociale en culturele rechten", in 1968 door Tsjechoslowakije ondertekend en in Helsinki officieel bevestigd, op 23 maart 1976 in werking waren getreden. Volgens "Charta '77" worden deze gegarandeerde rechten in Tsjechoslowakije niet toegepast:

- het recht op onderwijs wordt systematisch geweigerd aan jongeren van wie de ouders meningen aanhangen, die in strijd zijn met de officiële ideologie,
- het recht van vrije meningsuiting bestaat niet evenals de vrijheid het land te verlaten wanneer men dit wil,
- de vrijheid van godsdienst wordt systematisch onderdrukt,
- de vrijheid informatie te ontvangen en door te geven wordt beknot.

Om binnen de wettelijke marges te blijven werd door de ondertekenaars nadrukkelijk verklaard, dat: "Charta '77" geen organisatie is *); geen statuten en vaste commissies heeft en geen formeel lidmaatschap kent. "Charta '77" moet niet gezien worden als een basis van politieke oppositie, maar eerder als "een burger-initiatief". Doel van het manifest is: "een dialoog met Praag om tot een acceptabeler systeem te komen". Teneinde tot een dialoog te kunnen komen wezen de ondertekenaars drie woordvoerders aan: Jiri HAJEK (63), minister van Buitenlandse Zaken in 1968; de toneelschrijver Vaclav HAVEL (40) en Jan PATOCKA (69), hoogleraar filosofie, thans met emeritaat.

De reactie van de Tsjechoslowaakse regering op deze beschuldigingen liet niet lang op zich wachten: het dagblad van de Tsjechoslowaakse communistische partij, Rude Pravo, maakte op 12 januari voor het eerst melding van "Charta '77" en beschreef het manifest als "anti-sociaal, reactionair en tegen de staat gericht", opgesteld "in opdracht van anti-communistische en zionistische centra". Tegelijkertijd vonden huiszoeken plaats en werden de meeste ondertekenaars verhoord. Dit alles leidde uiteindelijk op 17 januari tot de arrestatie van vier man: Vaclav HAVEL, Otto ORNEST, voormalig directeur van de Praagse stadstheaters, de schrijvers Jiri LEDERER en Frantisek PAVLICEK, waarbij de aanklacht volgens het Tsjechische persbureau CTK luidde: "Ernstige criminale activiteiten tegen de grondslagen van de republiek". Opmerkelijk is dat ORNEST niet tot de ondertekenaars van "Charta '77" behoorde.

*) Voor het oprichten van een organisatie is toestemming nodig van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en erkenning als organisatie door het Nationale Front.

De felle polemiek in de Tsjechoslowaakse pers tegen de ondertekenaars, ondersteund door radio en televisie, had echter ook een averechts gevolg: de maatregelen van de Tsjechoslowaakse regering werden in niet mis te verstane bewoordingen door de CF-en van Italië, Frankrijk, België, Groot-Brittannië, Joegoslavië en Japan afgekeurd. Bovendien verklaarde een dertigtal Hongaren en het "Comité voor de Verdediging van de Arbeiders" uit Polen zich solidair met "Charta '77".

Na een mislukte poging om de acht belangrijkste ondertekenaars van het manifest: de auteur Pavel KOCHOUT, de vroegere partijfunctionarissen Frantisek KRIEGL, Milan HUEBL en Zdenek MLYNAR, oud-minister Jiri HAJEK, de journalist Jiri LEDERER, de schrijvers Ludvik VACULIK en Vaclav HAVEL naar Oostenrijk uit te wijzen (vrijwillig wilde niemand Tsjechoslowakije verlaten), verstomde de perscampagne tegen de ondertekenaars. Wel kregen Jiri HAJEK en Jan PATOCKA op het Openbaar Ministerie te horen, dat "de activiteiten van de beweging achter het manifest in strijd zijn met de wetten van het land". Dit laatste betekent dat aan de inhoud van het manifest "Charta '77" een officiële interpretatie gegeven is en dat nadere juridische activiteiten tegen de ondertekenaars verwacht mogen worden.

HELSINKI-BELGRADO

Hoewel dissidentie in Oost-Europa geen ongewoon verschijnsel is, kan men de hierboven beschreven gebeurtenissen op dit moment uitzonderlijk noemen. Allereerst blijft de dissidentie niet beperkt tot intellectuele kringen. Er wordt aansluiting bij anderen gezocht: het "Comité voor de Verdediging van de Arbeiders" vond steun bij de Poolse bevolking en onder de meer dan 300 ondertekenaars van het manifest "Charta '77" bevinden zich vele onbekende ambtenaren en arbeiders. Dit moet voor de communistische leiders een alarmerend teken zijn.

Ten tweede vonden de protestacties niet geïsoleerd plaats, maar min of meer gelijktijdig in Polen, de DDR en Tsjechoslowakije.

Ten derde en niet minder belangrijk is de steun die deze protestacties kregen (en blijven krijgen) van de belangrijkste communistische partijen in West-Europa.

Ten vierde beroepen de "strijders voor de rechten van de mens" zich op de Slotacte van Helsinki, met name het humanitaire gedeelte: de zgn. derde mand. Deze slotacte werd door de Oosteuropese pers volledig gepubliceerd, hetgeen het niet voorziene gevolg had, dat gedeelten uit de slotacte nu door dissidenten gebruikt worden om het niet naleven van de overeengekomen akkoorden van Helsinki aan de kaak te stellen.

De vier genoemde factoren en de naderende toetsingsconferentie van Helsinki in Belgrado medio 1977 maken het voor de overheden van Oost-Europa moeilijk de "juiste wijze" van reageren te vinden.

*
* *

BINNENLANDSE VEILIGHEIDSDIENST

Maandoverzicht nr. 5 - 1977

(Tijdvak van 1-5-1977 t/m 31-5-1977)

I N H O U D

Nr. 1334855

Blz.

Twee jaar Europese veiligheid: de Sowjet-Unie
op weg van Helsinki naar Belgrado

9

TWEE JAAR EUROPESE VEILIGHEID: DE SOWJET-UNIE OP WEG VAN HELSINKI NAAR BELGRADO

Op 15 juni zullen in Belgrado vertegenwoordigers van de 35 staten, die in juli 1975 in Helsinki de Slotakte hebben ondertekend van de Conferentie over Veiligheid en Samenwerking in Europa (CVSE), bijeenkomen om voorbereidingen te treffen voor een CVSE-vervolgbijeenkomst. Deze bijeenkomst - onofficieel vaak aangeduid als de "Helsinki-toetsingsconferentie" of als de "Conferentie van Belgrado" - zal, zoals in de CVSE-slotakte is bepaald, grondig van gedachten wisselen over "de tenuitvoerlegging van zowel het bepaalde in de slotakte als van de door de conferentie omschreven taken, alsook over de verdieping van (de) wederzijdse betrekkingen, die verbetering van de veiligheid en de ontwikkeling van de samenwerking in Europa, alsmede de ontwikkeling van het ontspanningsproces in de toekomst". Uit deze formulering kan de conclusie worden getrokken dat het nooit de bedoeling is geweest dat de bijeenkomst van Belgrado van dezelfde soort zou zijn als die van Helsinki. De slotakte zal in Belgrado niet veranderd kunnen worden en er zal slechts sprake zijn van een consultatieve bijeenkomst die - evenmin trouwens als de Helsinki-bijeenkomst - bindende besluiten zal kunnen nemen. Aangenomen mag worden dat niet alle bepalingen van de slotakte evenveel aandacht zullen krijgen. Zo zal de Sowjet-Unie waarschijnlijk proberen in haar opvattingen controversiële kwesties uit te stellen tot eventuele volgende bijeenkomsten, die in de slotakte als mogelijkheid eveneens zijn genoemd.

DE CVSE IN WORDING

Het eerste initiatief tot het houden van een conferentie over Europese veiligheid en samenwerking werd al in 1954 genomen, toen de toenmalige Sowjetminister van Buitenlandse Zaken MOLOTOV op een conferentie van de Grote Vier over Berlijn voorstelde een Europese veiligheidsalliantie te sluiten. In die tijd vond dit initiatief in het Westen geen weerklank. In het begin van de zeventiger jaren echter was het klimaat zodanig gewijzigd, dat bv. de publieke opinie in het Westen zich

in meerderheid achter de idee van de Europese veiligheid had geplaatst. Toen werd dan ook van westerse zijde duidelijk positiever gereageerd op Sowjetinitiatiefvoorstellen op dit terrein. Daarbij werd overigens wel als voorwaarde gesteld de oplossing van de Kwestie Berlijn en werd geëist dat er besprekingen zouden worden gestart over vermindering van troepen en bewapening in Centraal-Europa. Dit resulteerde uiteindelijk in de sluiting van de Viermogendhedenovereenkomst inzake Berlijn op 3 juni 1972 en in het starten van de MBFR-(ontwapenings-)besprekingen in Wenen op 30 oktober 1973.

Klaarblijkelijk was de Sowjet-Unie tot heel wat bereid bij de concretisering van haar Europese veiligheidspolitiek, waaraan CPSU-leider BREZJNEV persoonlijk zijn prestige had verbonden.

Het was overigens van meet af aan duidelijk dat de Sowjet-Unie haar wensen t.a.v. een Europees veiligheidssysteem niet volledig zou kunnen realiseren en zelfs aan enige westerse eisen, die haar onwelgevallig waren, tegemoet zou moeten komen.

Symptomatisch voor het "touwtrekken" tussen Oost en West was o.a. de langdurige voorbereidingsfase, die aan de CVSE vooraf ging. Deze voorbereidingen startten op 22 november 1972 met een conferentie van in Helsinki geaccrediteerde ambassadeurs van de Verenigde Staten, Canada en 32 Europese staten en mondden eerst op 1 augustus 1975 uit in de ondertekening van de CVSE-slotakte door 35 zg. "hoge vertegenwoordigers" (d.w.z. partij-, regerings- of staatsleiders) uit Oost en West.

DE CVSE-SLOTAKTE: EEN COMPROMIS

De slotakte bevat een aantal clausules waarvan de inhoud afwijkt van de oorspronkelijke voorstellen van Sowjetzijde. Gelet op de aard van deze verschillen kan dit minstens in een aantal gevallen niet anders dan met tegenzin zijn geaccepteerd, wat op zich weer een indicatie is voor het belang dat van Sowjetzijde aan de CVSE werd gehecht. Zo treft men in de slotakte weliswaar een passage aan over de onschendbaarheid van de grenzen in Europa, maar deze grenzen worden niet - zoals de Sowjet-Unie wilde - "onherroepelijk" verklaard. De slotakte laat uit-

drukkelijk de mogelijkheid van "vreedzame grenswijzigingen" (BRD-voorstel) open.

Voorts worden in de Helsinki-overeenkomst de mensenrechten uitdrukkelijk aan de orde gesteld en zijn er bv. bepalingen in opgenomen over zg. vertrouwenwekkende maatregelen op militair terrein, waarvan de inhoud verschilde met die van het Sowjetvoorstel.

Voor wat betreft de betrekkingen tussen staten geeft de Helsinki-overeenkomst als norm het principe van soevereine gelijkheid. Over de bestaande bijzondere betrekkingen (op basis van het socialistisch internationalisme) tussen de "socialistische landen" wordt derhalve niet gerept. Andere zaken zoals de verspreiding van informatie binnen Europa en de samenwerking op cultureel terrein werden pas na stevige confrontaties tijdens de voorbereidingsfase door de Oostblok-deelnemers als conferentiethema's geaccepteerd.

Uit deze voorbeelden is duidelijk dat de Sowjet-Unie en haar Oost-europese partners wat de inhoud van de Helsinki-overeenkomst betreft op veel punten concessies hebben moeten doen, iets wat overigens ook van westerse zijde heeft moeten gebeuren. Het is dan ook niet verwonderlijk dat al snel na de Helsinki bijeenkomst de Sowjet-Unie duidelijk liet blijken niet onverdeeld gelukkig te zijn met de behaalde resultaten.

DE SOWJETREACTIE OP HELSINKI

De eerste weken na de ondertekening van de CVSE-slotakte liet de Sowjet-Unie zich middels commentaren en communiqué's in positieve beoordelingen horen over de bereikte resultaten. Veel waardering werd daarbij uitgesproken voor de bepalingen, die betrekking hadden op de zg. "vertrouwenwekkende maatregelen" op militair terrein en voor "de beginselen die de onderlinge betrekkingen van de deelnemende staten leiden" *) (de zg. eerste mand). De zg. beginselen werden gekwalificeerd als de

*) Hieronder vallen zaken als de onschendbaarheid van grenzen, de rechten van de mens en het zelfbeschikkingsrecht van volkeren.

voornaamste basis voor vrede en veiligheid in Europa, terwijl de vertrouwenwekkende maatregelen belangrijk werden geacht door de mogelijkheden voor "militaire ontspanning". Over de inhoud van de zg. tweede en derde mand (resp. handelend over samenwerking op economisch, wetenschappelijk en technisch terrein en over samenwerking terzake van menselijke contacten, informatie en cultuur) waren de Sowjetuitspraken terughoudender. Er werd nauwelijks meer gezegd dan dat deze samenwerking een goede basis zou zijn voor vooruitgang in de toekomst. Medio augustus 1975 maakte CPSU-leider BREZJNEV duidelijk dat - voor zover het de Sowjet-Unie betreft - sommige delen van de slotakte een bindend karakter hebben, terwijl andere pas zullen worden uitgevoerd na besprekingen daarover met andere landen. Dit laatste zou vooral gelden voor de OVSE-bepalingen op humanitair terrein (de zg. derde mand). Deze uitspraak kan waarschijnlijk verklaard worden als een defensieve reactie op de druk vanuit het Westen om de "derde mand-bepalingen" ten uitvoer te leggen. Dezelfde defensieve ondertoon kenmerkte ook artikelen en commentaren over deze kwestie, die in het najaar van 1975 in de openbaarheid kwamen. Het meest duidelijk was een artikel van het hoofd van het Sowjetrusische Amerika-Instituut, ARBATOW, in het Sowjetregeringsdagblad Izwestia van 4 september.

ARBATOW nam scherp stelling tegen westerse opvattingen als zou de Sowjet-Unie realisering van de inhoud van de "derde mand" saboteren. Deze "derde mand" omschreef hij als "een geheel van bepalingen die de intenties en de bereidheid van staten tot uitdrukking brengen om samen te werken op het terrein van de cultuur, de wetenschap, opvoeding en informatie, de contacten tussen mensen en bij de oplossing van verschillende humanitaire kwesties zoals familiecontacten, huwelijken tussen burgers van verschillende staten enzovoort". Hij gaf zich moeite aan te tonen dat de Sowjet-Unie wat de realisering betreft op dit terrein veel verder is dan het Westen en m.n. de Verenigde Staten. Als bewijs daarvoor voerde hij o.a. aan dat veel meer werken van Amerikaanse auteurs in de Sowjet-Unie verschijnen dan omgekeerd. Ten aanzien van de "vrijheid van informatie" stelde hij dat de Sowjet-Unie de bepalingen hierover zal uitvoeren. Echter, "als men ze beschouwt als een belofte om de deur wijd open te zetten voor subversieve anti-Sowjetpropaganda en voor pornografie, dan is dit een waanidee. Het document dat in

Helsinki is ondertekend en de détente in het algemeen stellen zo'n belofte niet in het vooruitzicht".

Rond december 1975 waren de eerste tekenen waar te nemen, die wezen op wijzigingen in deze defensieve Sowjetopstelling. De Sowjet-Unie ging zich net als in de aanloopfase tot de Helsinki-conferentie presenteren als de stuwende kracht achter het Europese ontspanningsstreven. Tegelijkertijd werd - overigens meestal op versluisde wijze - de westerse Helsinki-deelnemers het verwijt gemaakt slechts bepaalde delen van de CVSE-slotakte ernstig te nemen en zich niet in te zetten voor realisering van het totaal. Tot dit laatste verklaarde de Sowjet-Unie zich juist wel uitdrukkelijk bereid.

Het paste binnen deze gewijzigde Sowjetopstelling om uitgebreid te wijzen op wat van Sowjetzijde reeds ondernomen was op het gebied van de "eerste" en de "tweede mand". Daarbij werd o.a. de toename van de contacten van Sowjetleiders met de leiders van andere landen (o.m. in de vorm van staatsbezoeken) opgevoerd en werd verwezen naar het voorstel van BREZJNEV op 9 december 1975 om "paneuropese conferenties" te houden of "bilaterale" besprekingen te voeren over "samenwerking op het terrein van het milieubeheer, het verkeer en de energie".

Er werden van Sowjetzijde overigens ook uitspraken gedaan die duidelijk ingingen tegen de Helsinki-bepalingen. Illustratief hiervoor is een passage uit het Sowjetpartijdagblad Prawda van 29 juli 1976. Daarin werd gesteld dat de "eerste mand" niet universeel voor heel Europa geldig is, maar alleen als het gaat om de betrekkingen tussen "socialistische" en "kapitalistische" landen. Binnen het "socialistisch" blok is slechts het principe van het "socialistisch internationalisme" geldig.

Voorts heeft men van Sowjetzijde duidelijk gemaakt dat ondertekening van de CVSE-slotakte niet betekent dat de Sowjet-Unie haar steun zal verminderen aan krachten binnen de westerse invloedssfeer, die zich tegen de gevestigde orde verzetten. De Sowjet-Unie is solidair met de "bevrijdingsstrijd van de onderdrukte volkeren" en met de "akties van de volksmassa's voor hun sociale en nationale bevrijding". De "sociaal-politieke status-quo" kan niet onveranderd blijven.

Tegenover dit soort uitspraken - die in de Westerse pers nauwelijks of niet werden gesignaleerd - stonden weer voorstellen op militair terrein, waarmee de Sowjet-Unie haar imago van vredelievende natie probeerde te onderstrepen. Zo werd op 26 november 1976 van Oosteuropese zijde (Warschaupact-bijeenkomst, Boekarest) een voorstel gedaan dat te maken had met de CVSE-bepaling over het afzien van het gebruik van geweld t.o.v. elkaar. Zowel de Westerse als de Oosteuropese staten zouden zich moeten verplichten om in geen enkel geval als eerste nucleaire wapens te gebruiken. Daarbij werd het voorgesteld als zou het om een aanvullende maatregel gaan, een ietwat curieuze gedachtengang omdat men immers in Helsinki al had vastgelegd op het afzien van elke vorm van geweld.

Deze en andere pogingen tot imago-bevestiging voor het front van de wereld, zoals de vooraankondiging van militaire oefeningen en het uitnodigen van waarnemers daarbij, hebben ongetwijfeld ertoe bijgedragen dat de westerse publieke opinie over het algemeen de positieve opstelling van de Sowjet-Unie voor zover het de eerste en tweede mand betreft niet in twijfel trekt.

Met de CVSE-bepalingen over humanitaire kwesties ("derde mand") ligt het echter anders en het waren ook deze bepalingen die de Sowjet-Unie meer problemen opleverden.

Zoals eerder gesteld hield de Sowjet-Unie in eerste instantie op dit terrein duidelijk de boot af. Tegen het einde van 1975 begon men echter op dit terrein nadruk te leggen op "samenwerking" en "uitwisseling" met het Westen. Men stelde zich op het standpunt dat men wel uitvoering wilde geven aan de bepalingen van de derde mand, dat daarover tussen staten best onderhandeld kan worden, dat men bij de realisering kan samenwerken, maar dat de uiteindelijke beslissing is voorbehouden aan de landen zelf en niets van buitenaf kan worden afgedwongen. Het is begrijpelijk dat op basis van deze opstelling alle pogingen de gang van zaken in Oost-Europa aan de CVSE-normen te toetsen worden afgeschilderd als in strijd met het soevereiniteitsprincipe en als inmenging in de binnenlandse aangelegenheden. Terecht is deze redenering niet, want in de Helsinki-slotakte wordt gesteld dat de deelnemende staten zich voornemen de bepalingen ten uitvoer te leggen. Als nu deelnemers aan een overeenkomst, tegenover wie verplichtingen zijn aangegaan, aan deze verplich-

tingen herinneren, dan lijkt het wat ver gezocht om te spreken over ongeoorloofde inmenging.

De Sowjet-Unie heeft na december 1975 in het kader van haar opstelling t.a.v. de "derde mand" net zoals bij de "eerste" en "tweede mand" ruime aandacht geschonken aan wat door haar is verwezenlijkt. Zo is veel publiciteit gegeven aan het sluiten van culturele verdragen en uitwisselingsprogramma's met landen als Groot-Brittannië, Noorwegen, België en Canada. Veel publiciteit was er ook voor een binnen Unesco-verband gelanceerd Sowjetvoorstel om te streven naar een pan-Europese culturele overeenkomst. Voortdurend wordt ook erop gewezen dat de Sowjet-Unie haar westerse CVSE-partners op het gebied van culturele uitwisseling (buitenlandse films, theaterproducties, literatuur) veruit de baas is. Net zoals bij de schildering van haar activiteiten op het gebied van de eerste en de tweede mand, probeert de Sowjet-Unie zich ook op humanitair terrein te poneren als de voorganger en stimulator op weg naar CVSE-uitvoering.

UITVOERING CVSE-BEPALINGEN IN DE SOWJET-UNIE

De etalering als stimulator heeft tot effect gehad dat de Sowjet-Unie om haar geloofwaardigheid te onderstrepen, wijzigingen in haar beleid heeft aangebracht. In het voorgaande werd hierop incidenteel gewezen. Zo is men in 1976 overgegaan tot vooraankondiging van militaire oefeningen, tot het uitnodigen van waarnemers daarbij en werden bv. de werkomstandigheden van buitenlandse journalisten op sommige punten gewijzigd (gebruik eigen cameralieden, meermalen geldige in- en uitreisvisa).

De behandeling van Sowjetdissidenten leek ook te wijzigen, wat bv. geconcludeerd werd uit de opvallend milde behandeling van dissidenten als SACHAROW, uit het feit dat een aantal van hen naar het buitenland mocht vertrekken en uit het feit dat bv. de zg. "Helsinki-groepen" *)

*) Deze "Helsinki-groepen" ijveren voor toepassing van de mensenrechten in de Sowjet-Unie en baseren zich daarbij op het bepaalde in de CVSE-slotakte en de VN-verklaring over de Rechten van de Mens.

nauwelijks leken te worden aangepakt. Deze indruk bleek achteraf niet terecht, want sinds begin 1976 zou er juist sprake zijn van een verharding in de behandeling van (minder bekende) politieke gevangenen en juist de laatste maanden worden leden van "Helsinki-groepen" gearresteerd.

Voor de Sowjetburger kwamen er wel enige relatieve verbeteringen in verband met reizen buiten de Sowjet-Unie. Deze verbeteringen kwamen erop neer dat bv. de zeer hoge paspoortleges en de kosten voor een uitreisvisum werden verlaagd.

De Helsinki-overeenkomst is de aanzet geweest voor enige, maar geen wezenlijke veranderingen in de Sowjet-Unie. Het controlesysteem dat de burger moet beschermen tegen "anti-socialistische" invloeden bleef onverkort gehandhaafd en het ziet er niet naar uit dat men daarin verandering wil-brengen. Die conclusie is alleen al gerechtvaardigd op grond van de nadruk die eenzijdig wordt gelegd op de "eerste mand"-bepalingen. Voor de tot het Sowjetblok behorende CVSE-deelnemers is dit de kern van Helsinki, terwijl de inhoud van de derde mand als van ondergeschikt belang wordt gezien.

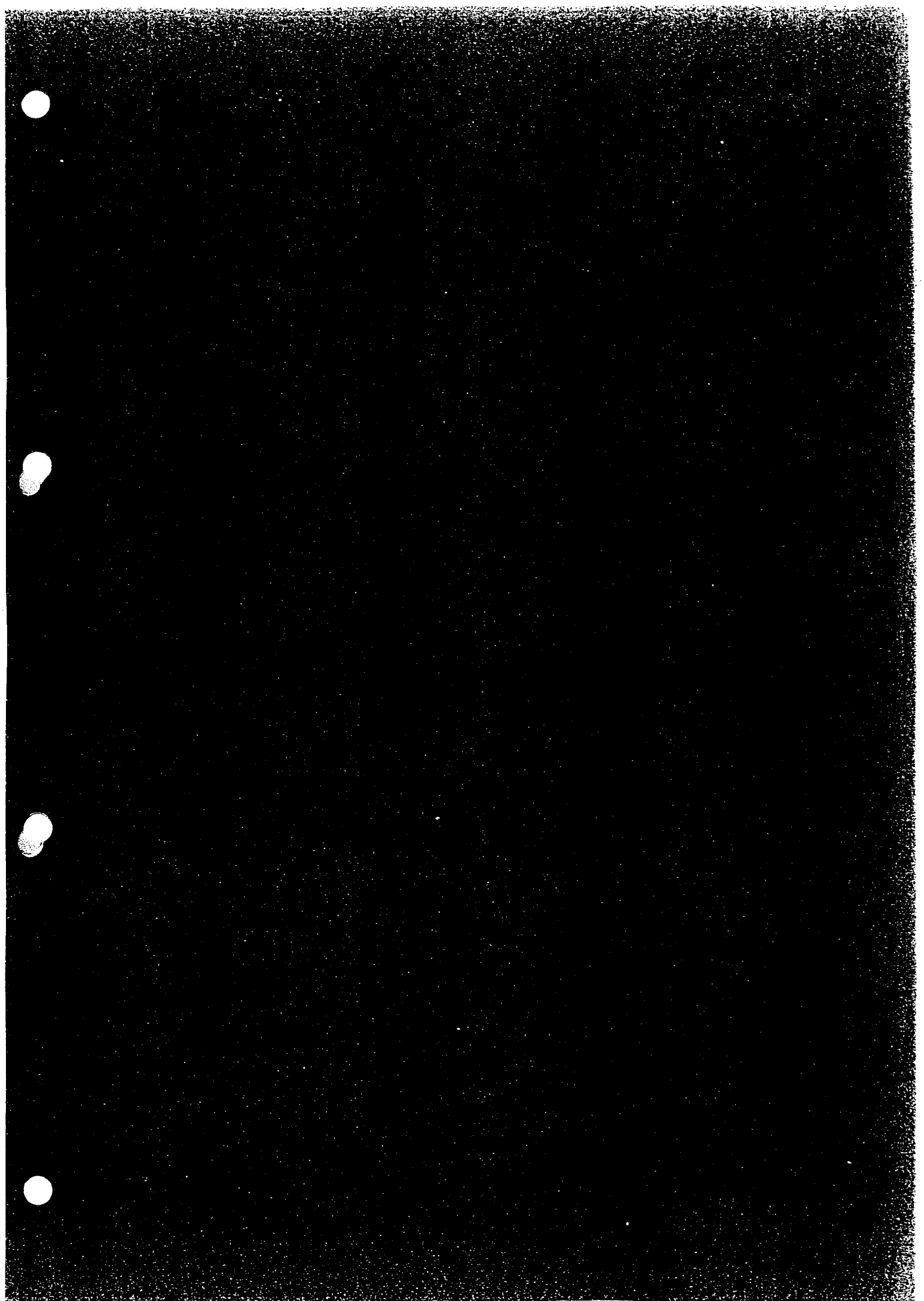
VERWACHTINGEN ROND BELGRADO

Het feit dat de CVSE-bepalingen van de derde mand in Oosteuropese optiek van ondergeschikt belang zijn, zal invloed hebben op de Oosteuropese en m.n. Sowjetrussische opstelling tijdens de Belgrado-bijeenkomst. Het Duitstalige Sowjettijdschrift "Neue Zeit" heeft in april jl. daaraan een voorbeschouwing gewijd.

"Neue Zeit" heeft - reagerend vanuit de moeilijke Sowjetpositie t.a.v. de derde mand-bepalingen - erop gewezen dat de mensenrechten, meer dan door andere zaken, in gevaar zijn doordat de wereldvrede en de internationale veiligheid bedreigd worden. De mensenrechten worden in gevaar gebracht door "de voortdurende bewapeningswedloop en het voortbestaan van verschijnselen als racisme, kolonialisme, rechtsextremisme en fascisme....". Werkelijke strijd voor de mensenrechten is moeilijk voorstelbaar zonder strijd tegen alle rudimenten van onmenselijkheid,

geweld, onrechtvaardigheid en ongelijkheid". Er werd op gewezen dat de Helsinki-voorbereidingen ruim tien jaar hebben geduurd, dat de slotakte een document voor de lange termijn is en dat ongetwijfeld ook vele jaren nodig zullen zijn om de CVSE-bepalingen te realiseren. Daarom zal de Belgrado-bijeenkomst in Sowjetopvattingen "de mogelijkheid (moeten) bieden meningen uit te wisselen over de positieve ervaringen in de samenwerking tussen staten bij de oplossing van de in de slotakte neergelegde verplichtingen". Er zal "een constructieve gedachtenwisseling" moeten plaatsvinden en "niet een propagandagevecht". De nadruk van de bijeenkomst moet liggen op "veiligheid en samenwerking" en er moeten - zoals BREZJNEW het heeft geformuleerd - "concrete aanbevelingen en voorstellen voor verdere samenwerking" worden gedaan.

Op basis van deze en andere uitspraken - zoals bv. van eerste plv. DDR-minister van Buitenlandse Zaken FLORIN - mag worden verwacht dat het Sowjetblok in Belgrado nieuwe projecten zal voorstellen voor verdere samenwerking op het terrein van de Europese veiligheid en samenwerking, dat ernaar gestreefd zal worden de derde mand zoveel mogelijk buiten de besprekingen te houden en dat de opzet is om voor het forum van de wereldopinie de Sowjet-Unie en haar bondgenoten duidelijk te presenteren als zich voor ontspanning, vrede en veiligheid inzetende mogendheden.



DE CPN IN ACTIE

In "De Waarheid" van 1 augustus j.l. werd de openbare discussie in de CPN over de verkiezingsuitslag geopend met een bijdrage van CPN-voorzitter H. HOEKSTRA. De volgende dag kwam de heer De GROOT, erelid van het partijbestuur, aan het woord. De heer De GROOT stelde in zijn discussiebijdrage onder meer grote waarde te hechten aan actie. Actie die gericht diende te worden op de belangen van de werklozen en op het mobiliseren van een beweging voor de strijd tegen het oorlogsgevaar.

De heer De GROOT stelde voor de actie voor de werklozen te beginnen met een landelijke meeting en demonstratie in Den Haag op de derde dinsdag in september (opening van de Staten-Generaal). De beweging tegen het oorlogsgevaar diende naar zijn oordeel duidelijk solidair te zijn met de vredespolitiek van de Sowjet-Unie en de socialistische landen, terwijl de CPN bovendien anders dan voorheen in deze beweging openlijk zou moeten optreden en zelf initiatieven nemen.

Het dagelijks bestuur van de CPN plaatste bij de discussiebijdrage van de heer De GROOT een commentaar waarin stelling werd genomen tegen diens ongezouten kritiek op de gehele partijleiding, maar waarin onder meer ook benadrukt werd dat de strijd tegen de werkloosheid zowel als voor nationale onafhankelijkheid en vrede zaken van de eerste orde zijn.

Tijdens een vergadering van het partijbestuur op 12 augustus werd unaniem afstand genomen van de heer De GROOT en werd tevens in afwijking van diens plannen besloten op zaterdag 17 september in Den Haag een massale CPN-manifestatie te houden voor zowel vrede als werk en welzijn. Op 20 augustus volgde de aankondiging dat een campagne gestart zou worden tegen de neutronenbom.

STOP DE NEUTRONENBOM

Op initiatief van de CPN liet een groep van 130 Nederlanders, onder aanvoering van een aantal CPN-bestuurders, in "De Waarheid" van 20 augustus een oproep afdrucken om een brede beweging tegen de neutronenbom op

gang te brengen. De initiatiefgroep kondigde aan dat onder het motto "Stop de Neutronenbom" allerlei activiteiten zouden worden ontplooid en ruime informatie zou worden verschaft over alle internationale en nationale implicaties rond dit vernietigingswapen. Volgens de reeds vele malen beproefde CPN-methode werd opgeroepen de verklaring mede te ondertekenen, worden in "De Waarheid" regelmatig lijsten met namen van nieuwe adherenten gepubliceerd en worden plaatselijk handtekeningenacties, picketlines e.d. gehouden. Deze activiteiten worden landelijk gecoördineerd door het secretariaat van de initiatiefgroep, dat op naam staat van een Amsterdamse CPN-districtsbestuurder.

De CPN speelt met haar actie in op de onder brede lagen van de bevolking levende gevoelens van onbehagen ten aanzien van de neutronenbom en tracht deze te kanaliseren en richting te geven. Zo lukte het de initiatiefgroep tijdens de Vredesweek bekende vertegenwoordigers van verschillende kerken te bewegen hun mede-christenen op te roepen adhesiebetuigingen te zenden aan het voornoemde secretariaat.

Eind september waren ongeveer 20.000 handtekeningen verzameld en naar aanleiding van dit succes besloten de initiatiefnemers de adhesiecampagne snel uit te breiden en om te zetten in een algemene volkspetitie tegen de neutronenbom, gericht tot beide Kamers der Staten-Generaal.

Deze activiteit van de CPN heeft een bijzondere internationale dimensie, omdat de CPN sinds haar verzoening met de CPSU in het voorjaar van 1977 zich weer openlijk ten doel stelt steun te geven aan de buitenlandse politiek van haar "natuurlijke bondgenoot" de Sowjet-Unie. Nadat de CPN zich nog op formele gronden terwille van haar autonome imago had gedistancieerd van een op 8 augustus gedateerde gemeenschappelijke oproep van 28 communistische partijen tegen de neutronenbom, heeft zij zich na de ontkenning van de interne machtsstrijd op 12 augustus gehaast alsnog haar aandeel te nemen in de internationale campagne tegen de omstreden bom. Leek het CPN-initiatief aanvankelijk nog geheel nationaal gericht - in tegenstelling tot hetgeen de heer De GROOT in zijn discussiebijdrage van 2 augustus had voorgesteld - tijdens een openbare partijmeeting op 9 september in Amsterdam werd voor de CPN de internationale oriëntatie

van de campagne duidelijk ingevuld. Voorzitter HOEKSTRA plaatste toen namelijk de plannen van de "agressieve" NATO rond de neutronenbom in het perspectief van het "verscherpt anti-communisme en anti-Sowjetisme" en riep de communisten op zich tegenover dit dreigende gevaar "internationaal te verenigen, welke meningsverschillen er ook zijn".

NATIONALE MANIFESTATIE

In plaats van de door de heer De GROOT voorgestelde werklozen-demonstratie op de derde dinsdag in september organiseerde het CPN-bestuur een nationale partijmanifestatie op zaterdag 17 september in Den Haag. Deze manifestatie moest vooral aantonen dat de CPN ondanks de verkiezingsnederlaag toch een politieke factor van betekenis is en blijft. Kosten noch moeite werden gespaard zoveel mogelijk partijleden aan dit evenement deel te laten nemen. Uiteindelijk kwamen er ongeveer 5.000 mensen, welk aantal maar net aan de toch al niet te hoge verwachtingen van de organisatoren voldeed.

Tijdens de meeting in het Haagse Congresgebouw, die aan de demonstratieve optocht naar het Binnenhof voorafging, voerde ... het woord. Hij somde een aantal activiteiten op waaruit moest blijken dat de bevolking niet tot berusting en inactiviteit te brengen is en voerde aan dat in de eenheid van massa-optreden van alle progressieve krachten het perspectief ligt van een andere regering. Met andere woorden de CPN ziet zichzelf op lange termijn nog steeds als een serieuze regeringspartner.

exemplaar nr.

772

kwartaaloverzicht
binnenlandse veiligheidsdienst

1^e kwartaal 1978

DE CPN EN DE CAMPAGNE "STOP DE NEUTRONENBOM"

De plannen van de Amerikaanse regering om in overleg met haar NAVO-bondgenoten het neutronewapen aan te schaffen heeft sinds medio 1977 over heel de wereld vaak oprechte verontrusting gewekt. Vanaf het begin heeft de Sowjet-Unie met een grootscheepse beïnvloedingscampagne dit onbehagen in met name de NAVO-landen trachten aan te wakkeren om het de regeringen van die landen op zijn minst moeilijker te maken hun fiat aan die plannen te geven. Om dit doel te bereiken beschikt de Sowjetleiding over een aantal specifieke middelen, namelijk de diensten van de geheel door haar beheerste internationale mantelorganisaties (m.n. de Wereld VredesRaad) en de praktische hulp van de nationale communistische partijen. Deze gingen dan ook in augustus j.l. aan de slag om - zoals een gezaghebbend Sowjetblad het noemde - door middel van een brede massa-actie de strijd aan te binden onder het motto "Stop de Neutronenbom".

Aanvankelijk had deze actie in Nederland geen direct effect, omdat de CPN zich onder het De GROOT-regiem placht te onthouden van dergelijke internationaal-communistische activiteiten terwille van haar "autonome" imago. Maar nauwelijks had de CPN-leiding zich op 12 augustus van de eigengereide partijdictator De GROOT ontdaan, of zij startte met groot élan een actie tegen de N-bom om haar trouw aan Moskou te bewijzen en zich in één klap binnen de communistische wereldbeweging te rehabiliteren.



Al op 19 augustus lanceerde De Waarheid het zg. "Initiatief tot een brede beweging onder ons volk" onder de eerdergenoemde leus "Stop de Neutronenbom". Formeel is dit Initiatief niet door de CPN zelf genomen, maar door een Initiatiefgroep van zo'n 130 personen, die voor het merendeel bestaat uit CPN-leden onder aanvoering van zes CPN-bestuurders, maar overigens ook anders georiënteerde Nederlanders telt, die juist de "breedheid" van deze massabeweging moeten illustreren. Deze actie is volgens de CPN nu een typisch staaltje van "nieuwe coalitie"-vorming die zij op haar jongste congres heeft aangeprezen.

Vanuit de landelijke Initiatiefgroep is met grote voortvarendheid en directe steun van het slagvaardig CPN-apparaat een complete organisatie opgebouwd - met één landelijke en een paar honderd plaatselijke werkgroepen - die alle

kenmerken draagt van een communistische mantelorganisatie. Door de medewerking van min of meer bekende Nederlanders van diverse politieke, maatschappelijke en kerkelijke signatuur niet direct als communistisch herkenbaar, is deze organisatie namelijk vooral in haar sleutelfuncties vrijwel geheel in CPN-handen. Zo staat het penningmeesterschap en secretariaat, van waaruit alle activiteiten worden gecoördineerd, op naam van de Amsterdamse bestuurder

Ook de organisatorische touwtjes en contactadressen van de lokale werkgroepen zijn in overgrote meerderheid in handen van CPN-kaderleden, die de centrale partij-instructies nauwgezet opvolgen. Het door de Initiatiefgroep uitgegeven N-bulletin wordt verzorgd door de CPN-drukkerij Heiermann.

Voorlopige doelstelling van het Initiatiefcomité was het inzamelen van zoveel mogelijk handtekeningen door middel van intekenlijsten, huis-aan-huisbezoek, enz. Deze inzamelingsactie verliep zo voorspoedig dat zij al begin oktober werd omgezet in een algemene "volkspetitie", te richten aan beide Kamers der Staten-Generaal met de bedoeling door zo'n verkapt volksreferendum buitenparlementaire druk te leggen op de parlementaire besluitvorming.

Het is uiteraard onmogelijk af te wegen in hoeverre deze actie uitwerking heeft gehad op de publieke en politieke standpuntbepaling, maar het is duidelijk dat de CPN er in is geslaagd met de meer dan een miljoen opgehaalde handtekeningen een belangrijk stuk van de in Nederland levende verontrusting te kanaliseren in een actie, die zij politiek kan uitspelen ten gunste van haar "natuurlijke bondgenoot", de Sowjet-Unie.

Het Internationale Forum tegen de N-bom

Het succes van de Nederlandse actie inspireerde het idee om de CPN een stimulerende en coördinerende rol te laten spelen in de internationale campagne tegen de neutronenbom, die tot dan toe nog niet naar Sowjet-wens was verlopen.

In de hierop volgende maanden werd het Amsterdams Forum zorgvuldig, maar in alle stilte voorbereid in nauw overleg tussen de CPN, Oosteuropese vertegenwoordigers en de communistisch gedomineerde Wereld Vredes Raad

Begin december reisden prominente en lagere CPN-vertegenwoordigers heel West- en Oost-Europa af, om de jarenlang verstoorde betrekkingen met de zusterpartijen aldaar te herstellen en deze tegelijkertijd op te wekken hun volle medewerking te geven aan het Internationaal Forum door te zorgen voor zo representatief mogelijke afvaardigingen. Onder de buitenlandse delegaties die op 18 maart naar Amsterdam waren getogen trof men dan ook veel klinkende namen aan van bekende wetenschappers, theologen, kunstenaars, enz., maar de harde kern werd toch doorgaans uitgemaakt door communistische kaderleden, die het evenement volgens plan konden laten verlopen. Ook onder de Nederlandse deelnemers bevonden zich vele notabele representanten uit heel de samenleving, die zich oprecht zorgen maken over het omstreden wapen.

Hierbij moet opgemerkt worden dat diverse politieke, kerkelijke en maatschappelijke organisaties zich de laatste tijd achter de "Stop de Neutronenbom"-actie hebben geplaatst; daar was het de CPN in het kader van haar "nieuwe coalitie"-politiek ook mede om te doen. Maar die andere groeperingen hebben geen wezenlijke invloed op de gang van zaken kunnen uitoefenen, al was het alleen maar omdat zij pas als organisatie bij de actie betrokken raakten, toen er al honderdduizenden handtekeningen waren ingezameld en het Forum al in voorbereiding was.

De organisatie van het Forum op 18 maart, evenals van de door zo'n 50.000 demonstranten bijgewoonde manifestatie de dag daarop, bleek dan ook geheel in handen te zijn van de CPN in nauwe samenwerking met haar zusterpartijen en de Wereld Vredes Raad. Er kon zodoende nauwelijks sprake zijn van een zakelijke of afgewogen discussie, omdat de regie geheel gemonopoliseerd werd door een strak gedisciplineerde organisatie, die zich primair vereenzelvigd met de belangen van "de socialistische landen".

Natuurlijk mochten tal van respectabele sprekers het hunne zeggen over de morele, medische, fysische en polemologische implicaties van de neutronenbom, maar de politieke strekking van het gebeuren stond al op voorhand vast. Vooropgezet doel was het Forum en de demonstranten een ongenueanceerd "nee" te laten uitspreken tegen de NAVO-plannen rond de N-bom, teneinde de politieke besluitvorming in de Westerse wereld dienovereenkomstig te kunnen beïnvloeden.

document nr.

kwartaaloverzicht
binnenlandse veiligheidsdienst

1^o kwartaal 1979

100 1

DE CPN IN DE STRIJD TEGEN KERNWAPENS

De Sowjet-Unie en haar internationale bondgenoten blijken niet zonder succes te hebben ingespeeld op de gevoelens van onbehagen, alom gewekt door het voornemen van de Amerikaanse regering om in overleg met haar NAVO-partners het neutronenwapen te introduceren. Door middel van een grootscheepse beïnvloedingscampagne heeft, met name de Wereld Vredesraad, de grootste door Moskou gedirigeerde internationale communistische mantelorganisatie, gepoogd deze onrustgevoelens aan te wakkeren. In Nederland is het de CPN geweest, die zich in steeds nauwer overleg met haar Oosteuropese "bondgenoten" voor deze zaak heeft sterk gemaakt. Een door haar gevormd Initiatiefcomité, dat voor het merendeel bestond uit CPN-leden maar waarin welbewust ook plaats ingeruimd werd voor politiek anders georiënteerden, is er in hoge mate in geslaagd om de in Nederland levende verontrusting over de N-bom onder één noemer te brengen. Hoogtepunten in deze activiteit waren een succesvolle handtekeningactie en de organisatie van een Internationaal Forum op 18 maart 1978 te Amsterdam. Sedertdien heeft de CPN getracht deze nieuwe "vredesbeweging" verder uit te bouwen en ook voor andere doeleinden geschikt te maken.

Symposium en Culturele Manifestatie

Sinds medio 1978 is de CPN druk doende de in de anti-N-bom campagne gelegde contacten te verdiepen en de actie-basis verder te verbreden. Daartoe werd eerst vanuit het comité de stoot gegeven tot de oprichting van een Permanent Overlegorgaan tegen de kernbewapening, waarin vertegenwoordigers van verschillende politieke partijen, kerkelijke vredesorganisaties en de vakbeweging zitting namen. Toen deze opzet voor de CPN niet onverdeeld gunstig uitpakte doopte het Initiatiefcomité zichzelf om in "Samenwerkingsverband Stop de Neutronenbom - Stop de Kernwapenwedloop".

Toen president CARTER na een voorlopig uitstel op 18 oktober 1978 besloot om alvast enkele onderdelen van de neutronengranaat en de overbrengmiddelen ervan in productie te nemen vond het Samenwerkingsverband de tijd aangebroken om de activiteiten op te voeren. Wederom werd Amsterdam de plaats van actie. Achtereenvolgens werd op 16 december 1978 een Internationaal Symposium en op 13 januari j.l. een groots opgezette Culturele Manifestatie tegen de neutronenbom georganiseerd. In beide gevallen was de regie van te voren in herhaalde contacten doorgesproken met functionarissen van de Wereldvrede raad van het Bureau Buitenland van de CPSU. De organisatoren wisten zich derhalve verzekerd van alle, ook materiële steun van die zijde.

Het symposium werd bijgewoond door naar schatting 350 personen, onder wie vertegenwoordigers van met name Oosteuropese ambassades, politieke partijen en vredesorganisaties. Het gezelschap werd toegesproken door de Italiaanse senator en voormalig NAVO-commandant Nino PASTI, die een belangrijk deel van zijn betoog besteedde aan de weerlegging van de NAVO-motieven voor de invoering van de neutronenbom, de Amerikaanse publicist en ex-CIA-functionaris Dr Herbert SCOVILLE, die betoogde dat in geen enkel conflict ooit kernwapens gebruikt mogen worden, de Russische generaal b.d. Prof. MILSHTeyN, die president CARTER hekeldde omdat hij ondanks de massale protesten overging tot het in productie nemen van het "sinistere" wapen, Prof. J. GALTUNG, die NAVO-secretaris-generaal J. LUNS op de korrel nam, omdat hij al degenen die zich tegen de neutronenbom keren Sowjet-stromannen had genoemd, en tenslotte de Japanse Boeddhistische monnik Gyotsu SATO, die bijna letterlijk de visie van de Wereld Vredesraad verwoordde. De discussie die op deze inleidingen volgde werd in belangrijke mate gestuurd door de communistische organisatoren, zodat nauwelijks sprake kon zijn van een afgewogen uitwisseling van ideeën. Het symposium liet dan ook een eensluidend en onge-nuanceerd neen horen tegen de NAVO-plannen rond de neutronenbom.

Op de Culturele Manifestatie "Wij tegen de Neutronenbom" traden ruim 200 artiesten op voor meer dan 6000 bezoekers. Dit dankzij de CPN-inbreng voortreffelijk georganiseerde evenement kreeg in nogal wat landelijke media de publiciteit die ernee beoogd werd.

Nieuwe acties

Het Samenwerkingsverband zint thans kennelijk op nieuwe acties, al is nog niet helemaal duidelijk welke vorm die zullen gaan aannemen. Het gaat er in elk geval om de bestaande relaties in vooral kerkelijke- en vakbonds-kring uit te breiden en de aandacht voor ontwapeningskwesties verder te helpen richten, niet in het minst met behulp van de vele plaatselijke werkgroepen, die tekenen voor de organisaties van discussie-avonden, protestdemonstraties, fakkeloptochten, e.d.

De greep die de CPN heeft op deze beweging tegen de bewapeningswedloop lijkt zeker niet te verminderen, maar eerder verstevigd te worden. Het doel dat de CPN hiermee beoogt is Nederland uiteindelijk te helpen "bevrijden van het agressieve NAVO-bondgenootschap", niet onmiddellijk maar via een aantal

directe en praktische tussenstappen, zoals o.m. uiteengezet in het CPN-kaderblad "Politiek en Cultuur" van april/mei 1978.

Onder die praktische tussenstappen rekent men de afwijzing van opslag van atoomwapens in ons land en de weigering het Nederlandse leger te integreren in NAVO-verband. Blijkens recente uitlatingen en publicaties lijkt men nu de acties in het bijzonder te willen gaan richten tegen de productie en stationering op Europese bodem van de zg. "grijze zône wapens", tactische kernwapens, die tot nog toe zowel bij de SALT- als bij de MBFR-besprekingen buiten beschouwing zijn gebleven, zoals de neutronengranaat, de Pershing II en de Cruise raket.

De echo daarvan viel te beluisteren tijdens een openbare vergadering van de Tweede Kamercommissie voor defensie en buitenlandse zaken op 5 februari j.l., toen van CPN-zijde het idee werd geopperd de regeringen van alle landen die de slotverklaring van Helsinki hebben onderschreven te consulteren over de mogelijkheid van een Europese bespreking inzake deze problematiek. Zo blijkt het samenwerkingsverband, met op de achtergrond de CPN, zich opnieuw in dienst te stellen van de buitenlandse politiek van de Sowjet-Unie, die immers na de conferentie van Helsinki vooral via de Wereld Vredesraad een campagne is begonnen om de daar bereikte "politieke ontspanning te complementeren door militaire ontspanning".

Over deze activiteiten vindt regelmatig en intensief ruggespraak plaats tussen enerzijds functionarissen van het Samenwerkingsverband en de CPN en anderzijds vertegenwoordigers van de Wereld Vredesraad en het Bureau Buitenland van de CPSU en andere Oosteuropese CP-en.

Illustratief voor de diepere bedoeling van organisatoren achter de schermen is een uitspraak van de nieuwe Russische ambassadeur hier te lande Ir Vasily TOLSTIKOV, dat dit soort acties Nederland "tot een breekijzer in het Westen en de NAVO zal maken".

= = =

[redacted]
[redacted]

kwartaaloverzicht
binnenlandse veiligheidsdienst

2^o kwartaal '07/08

[redacted]

blijven samenwerken op voet van gelijkheid. Zij zeggen de leninistische concepten inzake de dictatuur van het proletariaat en de leidende rol van de communistische partij te hebben opgegeven en pretenderen de parlementaire spelregels en de burgerlijke rechten en vrijheden voorgoed te zullen eerbiedigen.

Van CPSU-zijde wordt deze Euro-CPen verweten, dat zij zodoende hun voorhoederol opgeven en hun communistische identiteit doen opgaan in "ideologisch vormloze verkiezings- en samenwerkingsverbanden onder het motto van eenheid tot elke prijs". Aldus zouden zij "het wetenschappelijk revolutionaire uitgangspunt" inruilen voor "burgerlijk parlementarisme" en zouden zij hun "historische missie om de massa's naar het socialisme te voeren" verloochenen.

Dit Sowjetverwijf treft in elk geval niet de CPN, waarvan "het overheersende beeld er één is van continuïteit: de verschillen tussen heden en verleden zijn voornamelijk verbaal, soms tactische aanpassingen, dikwijls een kwestie van de manier waarop de boodschap verpakt wordt". Ook naar de taxatie van heeft de CPN de laatste jaren weliswaar de "overdrijving afgezworen" en "selectief gebruik gemaakt" van "door meer euro-communistisch georiënteerde partijen verworven inzichten en opgedane ervaringen", maar heeft zij verder geen enkele aanleiding gegeven haar "ervan te verdenken een echt democratische partij te zijn geworden".

Enkele gevolgtrekkingen

In het eerste concepthoofdstuk voor een nieuw partijprogramma blijkt de CPN onverkort uit te gaan van de universele betekenis van de leninistische revolutietheorie. Zij ziet daarin blijkbaar nog steeds "de enig juiste revolutionaire weg", die dan wel op onderdelen verbijzonderd mag worden tot een meer "nationale weg naar het socialisme" maar algemeen maatgevend blijft in de fundamentele opeenvolging van de twee hoofd-etappes.

In vergelijking met haar vroegere programma vraagt de partij nu veel minder aandacht voor de tweede, socialistische fase, kennelijk omdat die toch nog in het verschieft ligt en een "nieuw type samenleving" beoogt, die bij het publiek niet zo zal aanspreken omdat zij niet langer te rijmen valt met het bestaande democratische bestel. Alle nadruk ligt op de eerste fase van de democratisering, die thans immers aan de orde is en het bij vele

mensen goed zal doen. Dat de "democratische machtsvorming van onderop" alleen maar bedoeld is als springplank naar de "socialistische omvorming" wordt slechts in zeer sobere bewoordingen aangestipt.

Het omzichtige taalgebruik maakt het program-ontwerp nogal ondoorzichtig voor buitenstaanders, maar ook moeilijk herkenbaar voor de eigen partijgenoten. Dat is de onvermijdelijke, maar ingecalculeerde prijs van de bondgenotenpolitiek, die een CP ertoe dwingt ideologisch zo weinig mogelijk de nek uit te steken terwille van haar imago bij potentiële samenwerkingspartners. Alleen door opvoering van de interne discipline en scholing kan zo'n partij zich naar buiten toe een dergelijke soepele opstelling veroorloven. Deze opstelling impliceert overigens ook dat de CPN zich er in de democratiseringsfase wel voor zal wachten al te zeer in conflict te komen met de nog heersende rechtsorde.

Het moet gezegd dat de partij met haar bondgenotentaktiek aardig succesvol is geweest sinds zij deze op haar laatste congres in 1978 aantrekkelijker heeft gepresenteerd als een pragmatische "politiek voor een nieuwe coalitie". Met die coalitie mikt zij op een steeds wisselende bundeling van dwars door de politieke en maatschappelijke scheidslijnen heenlopende massa-bewegingen, die zij wil mobiliseren rond concrete en goed in de markt liggende issues om zo de bestaande beleidsinstanties onder druk of zelfs voor het blok te zetten. Het gaat er immers volgens de CPN niet om wat het parlement en wat de leiding van politieke partijen of vakbonden willen, maar om wat de bevolking zelf wil. Daarbij probeert de partij in te haken op wat er de laatste tijd ook buiten eigen kring gegroeid is aan ideeën over buitenparlementair activisme en maatschappelijke machtsvorming. Bovendien heeft zij, waarschijnlijk mede door de inbreng van vele jonge leden die aan de universiteit ruime ervaring met deze manier van "democratiseren" hebben opgedaan, een veel fijnere neus gekregen voor wat er onder "brede lagen van de bevolking" leeft om daar met kans van slagen op te kunnen inspelen.

In elk geval is het haar de laatste twee jaar dankzij haar enorm organisatievermogen gelukt zulke gevoelens in enkele massa-acties te kanaliseren en aldus "politiek gewicht" te geven. Zij slaagde daar bijv. in op het stuk van vrede en veiligheid ("Stop de N-bom - Stop de kernwapenwedloop") en op dat van de belangenbehartiging ("Bestek '81 moet van de baan", "Stop het eigen risico") en sinds kort probeert zij het na een ideologische volte-face

samen met enkele andere Westeuropese CP-en ook op het gebied van de kern-energie ("Stop de kerncentrales"). Al deze campagnes geven een eenzijdige overbelichting en versimpelde oplossing van complexe problemen, die de mensen reeds bezighielden.

Deze acties krijgen nog een extra dimensie, doordat ze bijna steeds met hoge CPSU-functionarissen zijn doorgesproken, zodat zij - om er het minste van te zeggen - wel niet in strijd met het Sowjetbelang zullen zijn. Met name in de actie tegen de neutronenbom heeft de CPN niet alleen zeer nauw overleg gepleegd met de CPSU, maar ten behoeve van deze partij zelfs een voortrekkersrol gespeeld op internationale schaal. En ze lijkt dat te zullen blijven doen nu deze onderneming wordt verbreed tot een campagne tegen de zgn. tactische atoombom, waarmee de veiligheid van West-Europa direct in het geding is. De rol die de CPN in zulke acties speelt moet dus niet alleen worden afgemeten aan haar beperkte nationale betekenis, maar vooral - zoals zijzelf ook steeds nadrukkelijk doet - aan haar betekenis als "integreerend deel" in de Europese en internationale communistische beweging en als "natuurlijke bondgenoot" van de socialistische landen, waarmee zij "allesoverheersende gemeenschappelijke belangen" zegt te hebben.

Zeker in West-Europa zullen zich de komende jaren heel wat aanknopingspunten voor massa-activiteit aandienen gezien de groeiende onvrede over bijv. de nucleaire bewapening, de kernenergie en de noodzakelijke nationale bezuinigingen. Dat is niet zonder risico voor een werelddeel, waarvoor de status quo in de nabije toekomst toch al minder vanzelfsprekend lijkt te worden door de voortgaande economische recessie en energieschaarste, doch evenzeer door de veranderde militair-strategische en bondgenootschappelijke verhoudingen. Als daarop met enig succes van communistische zijde zou worden ingespeeld met massa-acties, zou dat niet alleen de democratische stabiliteit, maar ook de geloofwaardigheid van de onafhankelijkheid en verdedigbaarheid van deze smalle schijf aan het Euro-aziatisch continent bepaald niet ten goede komen.

EXEMPLAAR N^o 1

kwartaaloverzicht
binnenlandse veiligheidsdienst

3^e kwartaal 1979

Nr. 1447.356

INDEX KWARTAALOVERZICHT 3e KWARTAAL 1979

Blz.

Détente in Sowjetrussische opvattingen

22

DETENTE IN SOWJETRUSSISCHE OPVATTINGEN

De in juli en augustus op de Krim gevoerde besprekingen tussen Sowjetleider BREZJNEW en zijn collega's uit de Oosteuropese bloklanden en Mongolië waren voor een belangrijk deel gewijd aan ontspanning en ontwapening. Benadrukt werd dat de Sowjet-Unie zich samen met de andere Warschaupactlanden zal inzetten voor "het bijeenroepen van een pan-europese conferentie met deelname van de Verenigde Staten en Canada" om te komen tot "vermindering van de militaire confrontatie tussen socialistische en kapitalistische staten", een conferentie, die wat opzet betreft, gelijk is aan de in 1975 gehouden "Helsinki-conferentie" over "Europese veiligheid en samenwerking". Dit streven naar een "Helsinki-conferentie" over "ontwapening" is niet nieuw. Een dergelijk voorstel is bijvoorbeeld al eens gedaan door de CPN in het kader van haar campagne tegen de NAVO-bewapening, maar daarop werd door de Sowjet-Unie ook al gedoeld toen - onmiddellijk na Helsinki - ervoor gepleit werd om de "politieke détente" te laten uitmonden in een "militaire détente".

Het begrip détente is al vele jaren - ook al vóór 1975 - een sleutelbegrip als het gaat om de verhouding tussen Oost en West. Voor de publieke opinie in het Westen is détente gelijk aan ontspanning, een ontspanning die zal uitkristalliseren in een grotere samenwerking en toenadering, in meer wederzijds begrip, in een vreedzaam en ongestoord naast elkaar bestaan zonder de dreiging van oorlog. Détente heeft bovendien te maken met zaken als meer aandacht voor de mensenrechten in Oost-Europa, het tolereren van dissidenten en met de verwachting van een democratisering - naar westers model - van de Oosteuropese samenleving. Kortom, met meer individuele vrijheid voor de gewone burger en met aanpassingen van de marxistisch-leninistische ideologie. Dat in de Oosteuropese opvatting van détente uiteraard voor een deel aan dezelfde zaken wordt gedacht, blijkt bijv. uit een uitspraak van BREZJNEW, die hij op 18 januari 1977 deed toen hij een rede hield in de stad Tula. "Détente", zei hij toen, "betekent op de eerste plaats het uitbannen van de koude oorlog en het streven naar normale evenwichtige relaties tussen staten. Het betekent dat men bereid is om meningsverschillen ... op vreedzame wijze aan de onderhandelingstafel bij te leggen. Détente vereist een zekere mate van vertrouwen en de bereidheid om rekening te houden met de legitieme belangen van de andere partij."

Het Sowjetruussische concept van détente beperkt zich dus uitdrukkelijk tot de relaties tussen staten en derhalve tot het terrein van de verhoudingen op internationaal niveau. Dit is recent nog eens met zoveel woorden onder-

streept in een artikel in de jongste juni-aflevering van het Sowjetrussische tijdschrift International Affairs, gepubliceerd onder auspiciën van het Sowjetministerie van Buitenlandse Zaken. De auteur, A. SOVETOV, geeft daarbij onverhopen aan dat détente tot dit terrein beperkt moet blijven en dat "elke poging détente uit te breiden tot ideologie en klassenverhoudingen volledig in tegenspraak is met de geest en de inhoud van het begrip". De sectoren waarin in Sowjetrussische opvattingen de détente dan wel zal moeten gelden zijn duidelijk aangegeven in een brochure van het Sowjetrussische persbureau Novosti ^{*)}.

Behalve over politieke détente, waarbij internationale politieke problemen niet door middel van dreiging met wapens maar aan de onderhandelingstafel moeten worden opgelost, spreekt de brochure uitdrukkelijk over militaire, economische en culturele détente.

Militaire détente - aldus de strekking van het Novosti-geschrift - is noodzakelijk om datgene veilig te stellen wat bij de in 1975 in Helsinki gehouden Europese veiligheidsconferentie - "het symbool van détente" - is bereikt. Door deze Helsinki-conferentie is Europa "van een broeinest van conflicten geworden tot een proefterrein voor vreedzame coëxistentie, vermindering van spanning en voor samenwerking". De accoorden - zo benadrukt de Novosti-brochure - bevatten genoeg bouwstenen voor een duurzame vrede in Europa en zullen zeker als voorbeeld kunnen dienen voor andere continenten. Natuurlijk zijn er krachten - "het militair-industriële complex", "machtige imperialistische reactionaire kringen" en "mafiosisten" - die deze positieve ontwikkelingen teniet willen doen en die minstens terug willen naar de fase van de "koude oorlog". Deze détente-tegenstanders - zo is de boodschap - proberen vooral onderhandelingen op het terrein van de ontwapening te frustreren en in het Westen heeft hun activiteit geleid tot een "stijging van de militaire uitgaven" en tot "voorbereidingen voor de produktie van nieuwe wapens voor massavernietiging", waarbij vooral gerefereerd wordt aan de z.g. cruise missile en aan de neutronenbom als "een wapen dat veilig kan worden gebruikt voor offensieve doeleinden".

*)

MILHAIL GOLUBNICHY, "Détente, The soviet Viewpoint, The Only Way,"
Novosti Press Agency Publishing House, Moscow, June 1978.

Novosti laat overigens nieuwe wapenontwikkelingen in Oost-Europa onbesproken, maar wat dat betreft is de redenering duidelijk. Deze zijn noodzakelijk door de ontwikkelingen in het Westen en zijn bedoeld voor versterking van de defensieve kracht, vereist om de "verworvenheden van het socialisme" te verdedigen tegen agressie van de kant van het "imperialisme". Daarin lag ook de motivering toen van Sowjetzijde tijdens de WP-top van november 1978 geprobeerd werd de partners te bewegen tot een verhoging van de defensiebudgetten.

Enerzijds is er dus - met Helsinki als "hoogtepunt" - een proces van politieke détente op gang gebracht, anderzijds is er sprake van voortgaande wapenontwikkeling en bewapening. Deze twee ontwikkelingen zijn in Sowjetrussische opvattingen niet met elkaar te rijmen, want "er bestaat altijd het gevaar dat de détente zal verdwijnen". Een terugval in een toestand van "koude oorlog" of "een derde weg tussen détente en koude oorlog in" wordt afgewezen, vanwege het daaraan verbonden gevaar van escalatie. Aangezien er in de tegenwoordige tijd geen alternatief is voor détente blijft er in Sowjetrussische opvattingen slechts een enkele mogelijkheid open. De voortgaande wapenontwikkeling moet een halt worden toegeroepen, er moet gestreefd worden naar "ontwapening" en de "politieke détente" moet worden uitgebreid op militair terrein. Daartoe moet het aantal verdragen dat op dit terrein reeds is gesloten, worden aangevuld met nieuwe. De Novosti-brochure noemt in dit verband uitdrukkelijk het voorstel dat in maart 1978 door de Sowjet-Unie samen met de andere "socialistische" landen is gedaan om te komen tot een verdrag waarbij "de productie, de opslag en het gebruik van neutronenwapens wordt verboden". Aanvaarding daarvan door de NAVO-landen, aldus de brochure, zou "de veiligheid van alle staten en zeker niet in de laatste instantie van de NAVO-landen zelf ten goede komen". Daaraan wordt de waarschuwing gekoppeld dat - als de "neutronenbom" deel zou gaan uitmaken van de NAVO-bewapening - dit "het proces van détente (zou) compliceren", "de relaties tussen Oost en West (zou) verslechteren" en "de vooruitzichten voor onderhandelingen (zou) schaden". Bovendien zou dan de Sowjet-Unie, zo wordt gesteld, gedwongen worden het wapen zelf ook in produktie te nemen. Is zo dus - in Sowjetopvattingen - militaire détente noodzakelijk voor het veiligstellen en het uitbouwen van de "politieke détente", dit biedt ook goede mogelijkheden voor uitbreiding van de détente op het terrein van de economie en voor wetenschappelijke en technische samenwerking. Dergelijke samenwerking wordt niet alleen noodzakelijk geacht om "die sociale en economische problemen op te lossen waar vele landen mee te kampen hebben", maar ook om "nieuwe mogelijkheden te realiseren, die door de wetenschappelijke en technologische vooruitgang gegeven zijn". Bovendien maakt verdere vooruitgang op het terrein van wetenschap en techniek "grotere internationale samenwerking en meer contacten" noodzakelijk.

Volgens het Novosti-geschrift zijn er bijzonder gunstige voorwaarden op deze terreinen juist in Europa aanwezig. Immers het economisch potentieel van Europa als geheel is groter dan van enig ander continent. Bovendien is op wetenschappelijk en technologisch terrein "het Europees potentieel volledig gelijk aan dat van Amerika". Omdat echter de accenten in Oost- en in West-Europa verschillen, zou een "samenvoeging" en meer "samenwerking" op deze terreinen noodzakelijk zijn om de mogelijkheden volledig te benutten. De boodschap is duidelijk: samenwerking op economisch, wetenschappelijk en technologisch terrein zou voor Europa als geheel uitstekende mogelijkheden bieden en bovendien tot resultaat hebben dat in eerste instantie de economische banden (en later natuurlijk ook de politieke) tussen West-Europa en de Verenigde Staten losser zouden worden. Wie in een dergelijke constructie het meeste voordeel zou hebben - West-Europa of het Sowjetblok - kan nauwelijks een moeilijk te beantwoorden vraag worden genoemd. Daarvoor hoeft men alleen maar de economische resultaten van beide delen van het continent naast elkaar te leggen. Rest nog te vermelden dat in Sowjet-russische opvattingen het onmogelijk is een duidelijke scheidslijn te trekken tussen politieke, militaire en economische détente. Zij zijn niet onafhankelijk van elkaar mogelijk, in het bijzonder omdat vooruitgang op een van deze deelreinen een meer gunstige situatie schept voor vooruitgang op de andere.

In het kader van het streven naar uitbreiding van de "politieke détente" tot het militaire en economische gebied past in Sowjetopvattingen ook de uitbreiding van de mogelijkheden in Oost en West om kennis te nemen van elkaars culturele verworvenheden, of - zoals het in Sowjetgeschriften heet - de "culturele détente". Doel is het creëren van een klimaat van wederzijdse interesse en vertrouwen tussen de volkeren. Mocht hierbij de indruk ontstaan dat de Sowjet-Unie dit wil bevorderen door het openstellen van de grenzen voor massaal toerisme van en vooral naar het Westen, dan is dit niet correct. Culturele détente dient bevorderd te worden door uitwisseling van balletgezelschappen, films, televisie-uitzendingen, literatuur en dergelijke zaken. Het verwijt dat daarbij bij herhaling wordt gemaakt is dat het Westen nauwelijks aandacht heeft voor de culturele verworvenheden van de "socialistische landen". Dit wordt dan meestal geïllustreerd door het aantal uit het Westen afkomstige in de Sowjet-Unie uitgebrachte boeken en vertoonde films te vergelijken met wat in het Westen op dit terrein is gebeurd. En dan slaat de balans - als alleen rekening gehouden wordt met Westerse publieke belangstelling voor door de Oosteuropese autoriteiten gesanctioneerde werken - inderdaad door naar de kant van de Sowjet-Unie.

Is de Sowjet-Unie dus een uitgesproken voorstander van het streven naar détente op het terrein van de politiek, de economie, de cultuur en van het streven naar militaire détente, op het terrein van de ideologie wil zij daar niet van horen.

Het eerder genoemde SOVETOV-artikel in International Affairs van juni j.l. liet daar zoals gezegd geen onduidelijkheid over bestaan: "elke poging détente uit te breiden tot ideologie en klassenverhoudingen is volledig in tegenspraak met de geest en de inhoud van het begrip". En mochten er nog personen zijn "..... die nog altijd de allang vervlogen illusie koesteren, dat het mogelijk kan zijn het sociaal-politieke systeem in de socialistische landen te veranderen (dan) moeten(zij) beseffen dat dit tot ernstige politieke vergissingen kan leiden, die de internationale samenwerking en het wederzijds begrip zware schade kunnen toebrengen Inmenging in de interne aangelegenheden van de socialistische landen zal nooit worden toegestaan". Het zal duidelijk zijn dat deze woorden rechtstreeks gericht zijn tegen die kringen in het "kapitalistische Westen" die in het détentestreven goede mogelijkheden zien voor een (langzame) verandering van het marxistisch-leninistisch maatschappijmodel in Oost-Europa. SOVETOV's woorden zijn uitdrukkelijk niet bedoeld als een geruststelling naar het Westen toe dat de Sowjet-Unie haar activiteiten ten gunste van het wereldcommunisme zal staken. In de eerder aangehaalde Novosti-brochure wordt op cryptische wijze gesteld dat "ideologische strijd geen uitvinding van Communisten is. Het is een permanente voorwaarde voor de menselijke samenleving, een objectieve realiteit". Daaruit mag echter niet geconcludeerd worden dat daarmee b.v. activiteiten vanuit het Westen om veranderingen in Oost-Europa te bewerkstelligen (b.v. acties terzake van mensenrechten) zijn toegestaan. Deze vallen onder de term "psychologische oorlogvoering" en niet onder "ideologische strijd". Activiteiten in de andere richting daarentegen vallen daar uitdrukkelijk wel onder. Sterker nog, de détente wordt daarvoor geacht gunstige mogelijkheden te scheppen in de "nieuwe historische situatie", waarin enerzijds oorlog minder bruikbaar en nucleaire oorlog geheel onbruikbaar is geworden als katalysator voor de "socialistische revolutie" en anderzijds de verschuiving van het mondiale machtsevenwicht naar de "socialistische statengemeenschap" onder leiding van de Sowjet-Unie aan de CP-en in de "kapitalistische landen" de mogelijkheid heeft geboden andere wegen naar het "socialisme" te bewandelen.

Resumerend komt het er dus op neer dat in Sowjetrussische opvattingen détente op politiek en militair terrein de zaak van de vrede dient en daarom moet worden nagestreefd. Samenwerking op economisch, technisch en wetenschappelijk terrein (de z.g. economische détente) is daarmee uitdrukkelijk verbonden en zal ongetwijfeld gunstig zijn voor de economische opbouw van de Sowjet-Unie. Détente op ideo-

logisch terrein wordt echter afgewezen, want de verworvenheden van het "socialisme" mogen niet in gevaar worden gebracht. Sprekend is de conclusie van het eerder aangehaalde SOVETOV-artikel: "De positieve veranderingen die de détente op het internationale toneel (tot nu toe) heeft teweeggebracht, hebben ook een krachtige injectie gegeven aan de klassenstrijd in de kapitalistische landen".

DE INTERNATIONALE ESTAFETTE TEGEN DE KERNWAPENWEDLOOP

De Sowjet-Unie en haar bondgenoten zijn nog steeds doende in te spelen op de onrustgevoelens, die in het Westen ontstaan zijn rond NAVO-plannen voor modernisering of introductie van nieuwe tactische nucleaire wapens zoals de neutronenbom op Europese bodem.

Vooraf de internationale communistische mantelorganisatie WVR (Wereld Vredes Raad) heeft kans gezien door middel van een omvangrijke beïnvloedingscampagne deze onrustgevoelens aan te wakkeren. In Nederland was het de CPN die zich daarbij heeft laten inschakelen. Na het succes van het door haar in het leven geroepen Initiatiefcomité "Stop de N-bom" heeft de CPN in voortdurend overleg met haar Oosteuropese "bondgenoten" geprobeerd deze nieuw ontstane "vredesbeweging" verder uit te bouwen. Uitgaande van de gedachte dat Nederland een breekijzer in de NAVO kan worden, is men begonnen stemming te maken tegen alle z.g. euro-strategische en massavernietigingswapens. Het Initiatiefcomité heeft zich daartoe omgezet in een "Samenwerkingsverband Stop de N-bom - Stop de kernwapenwedloop". Een nieuwe campagne om een tweede Europese Veiligheidsconferentie volgens de Helsinki-formule van de grond te krijgen is van start gegaan.

Internationale Estafette tegen de N-bom en de massavernietigingswapens

Onder het motto: "Stop de N-bom, Stop de massavernietigingswapens - Naar verdere ontspanning en ontwapening" is op zondag 26 augustus in Amsterdam het startsein gegeven voor een z.g. Internationale Estafette. In het CPN-dagblad "De Waarheid" van 21 juni werd dit nieuwe initiatief van het Samenwerkingsverband: "Stop de Neutronenbom - Stop de kernwapenwedloop" voor het eerst gepubliceerd. In deze aankondiging werd het initiatief van het Samenwerkingsverband in alle toonaarden geprezen omdat het noodzakelijk heette "de beweging voor een vervolg op SALT-II te versterken en de strijd tegen de neutronenbom, tegen de massavernietigingswapens door te zetten".

Het in overgrote meerderheid door CPN-ers geleide Samenwerkingsverband: "Stop de Neutronenbom - Stop de kernwapenwedloop" is in de zomer van 1978 voortgekomen uit het Initiatiefcomité "Stop de Neutronenbom", dat verantwoordelijk was voor de succesvolle handtekeningenactie in 1977 en de organisatie in maart 1978 van een massale demonstratie (50.000 deelnemers) en Internationaal Forum tegen de neutronenbom in Amsterdam. Door deze evenementen slaagde het ogenschijnlijk "breed" opgezette Initiatiefcomité erin om de in Nederland levende verontrusting over de N-bom onder één noemer te brengen.

De naamsverandering werd noodzakelijk geacht omdat men de actiebasis wilde verbreden en zich in het bijzonder wilde gaan richten tegen de productie en de stationering op Europese bodem van de z.g. "grijze zône wapens". Daarmee worden tactische kernwapens bedoeld, die tot nog toe zowel bij de SALT- als bij de MBFR-besprekingen buiten beschouwing zijn gebleven, zoals de neutronenbom, de Pershing II en de Cruise raket.

De Estafette is gepland via drie routes, die met Amsterdam als vertrekpunt alle landen moeten aandoen die de slotaccorden van Helsinki hebben ondertekend. In elk van de deelnemende landen worden vredesverklaringen afgegeven, die eind oktober in New York overhandigd zullen worden aan de VN. De met

estafette

internationaal

fiets mee!
bezoek de meetings!

fietsstocht Amsterdam-Bonn

vertrek: zondag 26 augustus 11.00 uur vanaf de bus de vertrekpunt
Aankomst: zaterdag 1 september op de vertrekpunt in Bonn

Stations/vlucht: Duitse Internationale vluchtroute, Jan van Goyenkade 4-14,
Amsterdam (020 - 64911)

Aankomst: zaterdag - Paderborn - 26/8 ;
vrijdag - Bonn - 27/8 ; zaterdag - Tübingen - 28/8 ;
vrijdag - Stuttgart - 29/8 ; zaterdag - Karlsruhe - 30/8 ;
vrijdag - Mannheim - 31/8 ; zaterdag - Bonn - 1/9

Stop de neutronenbom
Stop de massavernietigingswapens
Naar versnere ontspanning en ontwapening

veel publiciteit omgeven fietsestafette van Amsterdam naar Bonn in de laatste week van augustus was de eerste etappe van de eerste route, die via West-Duitsland zal worden voortgezet in de richting van Tsjechoslowakije, waar het estafette-symbool, een globe met daarin de vredesverklaringen, overhandigd zal worden aan de Tsjechoslowaakse vredesstrijders.

Deze eerste etappe, die mede door de organisatorische capaciteiten van de - bijna altijd door CPN-ers gedomineerde - plaatselijke werkgroepen tegen de N-bom vrijwel vlekkeloos verliep, eindigde op 1 september in Bonn, waar tegelijkertijd een Anti-Kriegstag werd gehouden ter herinnering aan het begin van de Tweede

Wereldoorlog, 40 jaar geleden.

In de diverse stop- en overnachtingsplaatsen werden de fietsers hartelijk ontvangen en toegesproken door plaatselijke autoriteiten of geestelijken, die zich lovend uitlieten over de onderneming. Slechts in het Westduitse plaatsje Düren stuitte men op enige moeilijkheden, omdat de burgemeester daar aanvankelijk alle medewerking weigerde. Een brief van het organiserend comité, mede-ondertekend door leden van verschillende Nederlandse politieke partijen, en een interventie van minister Van der KLAUW waren er voor nodig om het bezoek aan Düren zonder incidenten te laten verlopen.

Wat eraan vooraf ging

Reeds dit voorjaar was het Samenwerkingsverband begonnen met de voorbereiding van deze nieuwe internationale activiteit.

Terwijl de CPN-top de vroegere acties tegen de N-bom vooral in nauwe samenwerking met hoge Sowjet-vertegenwoordigers had voorbereid, blijkt zij deze keer met name met DDR-functionarissen overleg te hebben gepleegd. Een sleutelrol werd daarin vervuld door de DDR-Vredesraad, dat als een filiaal van de WVR beschouwd kan worden. In gesprekken tussen de CPN-top, de DDR-Vredesraad en het Samenwerkingsverband werden vanaf het begin van dit jaar de concrete actieplannen uitgewerkt.

Reeds in februari had Tweede Kamerlid voor de CPN, tijdens een bijeenkomst van de Tweede Kamercommissies voor Defensie en Buitenlandse Zaken het voorstel gedaan de Nederlandse regering het initiatief te laten nemen tot een "Europese bespreking" tot afschaffing of beperking van tactische kernwapens. Dat zou dus een soort tweede Europese Veiligheidsconferentie moeten worden, die zich niet zozeer met kwesties als mensenrechten maar primair met ontwapeningsaangelegenheden zou moeten bezighouden.

noemde een dergelijke bespreking nuttig voor de complementering van de politieke détente met militaire ontspanning, een welbekend Sowjetthema, waarvoor met name de WVR propaganda is gaan voeren na de conferentie van Helsinki. Drie maanden later riepen ook de ministers van Buitenlandse Zaken van de Warschau Pact-landen op tot een dergelijke conferentie volgens de "Helsinki-formule".

meldde De Waarheid op 21 juni dat het Samenwerkingsverband een oproep had doen uitgaan voor een Internationale Estafette "Stop de N-bom - Stop de Massavernietigingswapens, naar verdere ontspanning en ontwapening". Een communiqué plaatste deze "nieuwe gebundelde actie" in de z.g. Helsinki-landen in het perspectief van het feit dat SALT II zou hebben laten zien "dat de wereldwijde beweging tegen de massavernietigingswapens resultaten kan bereiken". En over het doel van de nieuwe actie werd gezegd, dat het "in het bijzonder actueel is te voorkomen dat nieuwe kernwapens voor stationering en gebruik in Europa worden ontwikkeld". De ontwikkeling van nieuwe

massavernietigingswapens als de neutronenbom zou de ontspanning in Europa in gevaar brengen en een nieuwe ronde in de bewapeningswedloop inluiden.

In diezelfde maand inspireerde het Samenwerkingsverband de oprichting van een Nationaal Comité "Initiatief Internationale Estafette" om samen daarmee de plannen tot uitvoering te brengen.

Binnen het Nationaal Comité werd als een soort uitvoerend lichaam een z.g. organisatie- of werkcomité opgericht, waarvan de ere-functie van voorzitter bekleed wordt door een studenten-predikant te Amsterdam maar de resterende functies, waaronder die van secretaris, bijna allemaal in CPN-handen blijken te zijn. Vervolgens richtte men aan - vooral aan de WVR gelieerde - vredesorganisaties in alle z.g. Helsinki-landen een oproep tot ondersteuning van het Estafette-initiatief. Deze oproep ging vergezeld van een brief, waarin werd aangekondigd dat in Amsterdam een Bureau Internationale Estafette zou worden ingericht voor de coördinatie van het gebeuren, waarvoor enige "personele assistentie uit het buitenland" werd ingeroepen. Ook werd gepleit voor de instelling van een "Internationaal Directorium", evenals voor de aanstelling van permanente contactpersonen in alle deelnemende landen, die ongetwijfeld vooral in CP-kring of verwante vredescomité's moeten worden gezocht.

Ondanks het in het leven roepen van al deze schijnbaar breed opgezette comité's in een vrij ondoorzichtige organisatiestructuur is het toch de CPN-top, die door een ruime CPN-meerderheid in alle gelederen leiding geeft aan heel het gebeuren en daarvoor regelmatig ruggespraak houdt met vertegenwoordigers van de socialistische landen.

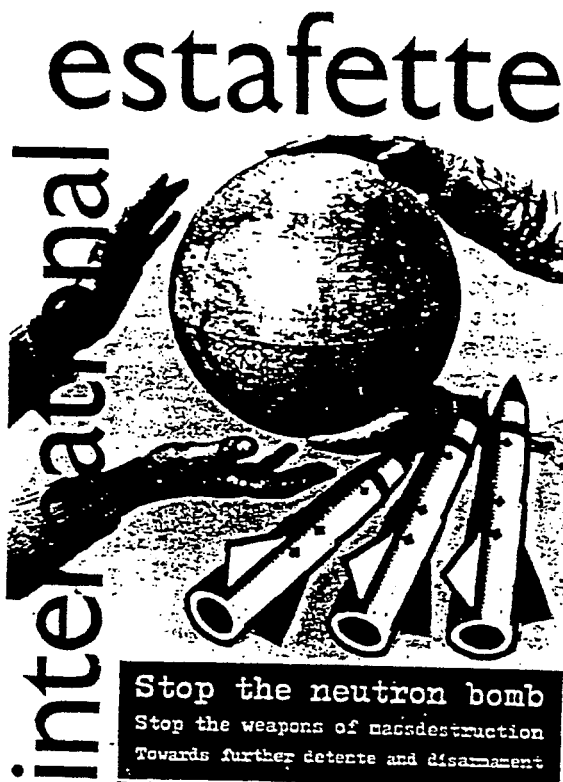
Wat nog te gebeuren staat

Zoals reeds aangegeven zal de Internationale Estafette verder langs drie routes op steeds verschillende wijze verlopen, overeenkomstig de suggesties van de vredesorganisaties in de te passeren landen.

De tweede route, die van Moskou naar o.a. Finland voert is op 3 september j.l. gestart in Amsterdam. Op die dag vertrok een delegatie van het Samenwerkingsverband, op één uitzondering na geheel bestaande uit CPN-ers, met de Nederlandse vredesverklaring naar Moskou. De Nederlandse delegatie woonde daar een bijeenkomst bij waarop de Sowjetrussische vredesverklaring werd voorgelezen en goedgekeurd. Het Sowjetcomité voor de Verdediging van de Vrede zal vervolgens zowel de eigen als de Nederlandse vredesverklaring overdragen aan de Finnen.

De derde route zal België en Frankrijk aandoen. In Straatsburg is op 24 september een ontvangst door Europese parlementariërs georganiseerd.

Het ligt in de bedoeling, dat alle van land tot land doorgegeven vredesverklaringen tenslotte door een weer vanuit Amsterdam vertrekkende internationale delegatie zullen worden overhandigd aan VN-secretaris WALDHEIM tijdens de VN-ontwapeningsweek eind oktober in New York.



Wat opvalt is dat, terwijl zo'n anderhalf jaar geleden van verschillende zijden nogal eens verband gelegd werd tussen de CPN en de anti-N-bombeweging, hiervan thans ook in de berichtgeving van de media over de Internationale Estafette eigenlijk in het geheel geen gewag meer gemaakt wordt. En dat, terwijl deze hele vredesactiviteit ondanks de bijval daarvoor van vele oprecht verontrusten strakker dan ooit vanuit de CPN en in directe samenspraak met Oosteuropese verantwoordelijken wordt georganiseerd en is ingegeven door doelstellingen, die eenzijdig in het belang zijn van de buitenlandse Sowjetpolitiek, namelijk stemming maken tegen de z.g. euro-strategische kernwapens als mogelijk NAVO-antwoord op de nucleaire Sowjet-suprematie op het Europese continent. Die eenzijdigheid springt reeds in het oog als men ziet dat de Oosteuropese landen deze Internationale Estafette met open armen op hun grondgebied binnenhalen, terwijl zij bijvoorbeeld hun grenzen sloten voor een begin augustus georganiseerde vredeskaravaan Brussel-Warschau, die zich wat genuanceerder tegen zowel de NAVO als het Warschau Pact keerde en uiteraard ook minder geselecteerde deelnemers omvatte.

Nr. 1485.961

I N D E X K W A R T A A L O V E R Z I C H T 1 e K W A R T A A L 1 9 8 0

Blz.

De affaire Afghanistan en de nasleep in de communistische wereld	7
Afghanistan en Sacharov: handicaps voor de CPN en de "vredesstrijd"	14

AFGHANISTAN EN SACHAROV: HANDICAPS VOOR DE CPN EN DE "VREDESSTRIJD"

Na het grootscheepse offensief in het najaar van 1979 tegen de NAVO-plannen om middellange afstands-raketten te stationeren op Europees grondgebied heeft het door de CPN gedomineerde Samenwerkingsverband Stop de N-bom, Stop de Kernwapenwedloop slechts weinig tijd gehad om zich in alle rust te bezinnen op de behaalde resultaten; resultaten die door de CPN zondermeer werden toegeschreven aan de "breedheid" van de massabeweging. Deze zou er voor gezorgd hebben dat Nederland in de NAVO "voor het eerst in de geschiedenis" een afwijkend standpunt had ingenomen.

Na de Russische inval in het buurland Afghanistan en de verbanning door de Sovjet-autoriteiten van de atoomgeleerde en prominente dissident SACHAROV naar de provinciested Gorki, maar vooral toen de "hysterische reacties" van de Amerikaanse president CARTER "een sfeer van koude-oorlog" begonnen op te roepen, was het voor de Nederlandse communisten duidelijk dat er snel weer nieuwe impulsen moesten worden gegeven aan de "vredesstrijd".

I N D E X K W A R T A A L O V E R Z I C H T

2e KWARTAAL 1980

Blz.

De Parijse "Vredesconferentie" van Europese CP-en

11

De Parijse "Vredesconferentie" van Europese CP-en

Op 28 en 29 april zijn vertegenwoordigers van 22 Oost- en West-europese CP-en in Parijs bijeen geweest voor een formeel door de Poolse en Franse CP georganiseerde bijeenkomst over vrede en ontwapening. In een vroeg stadium was echter al duidelijk geworden dat de CP van de Sovjet-Unie een stimulerende rol in deze zaak speelde.

De belangrijke, zich onafhankelijk opstellende CP-en van Italië, Spanje, Joegoslavië en Roemenië namen niet aan de ontmoeting deel, terwijl ook vijf van de kleinere Westeuropese partijen - de CP San Marino, de IJslandse, de Britse, de Nederlandse CP en de Zweedse VPK - geen afgevaardigden hadden gestuurd. De Zwitserse en de Belgische CP waren slechts door een waarnemer vertegenwoordigd.

De Parijse bijeenkomst werd afgesloten met een "Oproep aan alle volkeren van Europa". Het stuk spreekt van een toegenomen oorlogsdreiging en doet een beroep op allen, zowel communisten als niet-communisten, om zich in te zetten ter vermindering van die dreiging. Als concrete aangrijpingspunten voor die vredesinspanning wordt daarbij een aantal zaken genoemd die ook door de buitenlandse Sovjetpolitiek worden nagestreefd, m.n. de terugdraaiing, c.q. opschorting van het NAVO-besluit inzake de nieuwe middenafstands-raketten.

Verdeeldheid tussen de CP-en over de conferentie

Het meest opvallende aspect van de bijeenkomst, dat ook als zodanig door de pers sterk naar voren is gehaald, was de verdeeldheid die erdoor in communistische kring teweeg werd gebracht. Zoals al aangegeven, deden 9 - of als men de twee die alleen een waarnemer stuurden, meetelt 11 - partijen niet mee, m.a.w. een derde van het aantal potentiële deelnemers liet verstek gaan.

De argumenten die door de niet-deelnemers tegen de bijeenkomst naar voren werden gebracht, waren deels van procedurele, deels van inhoudelijke aard.

In de procedurele sfeer lag het verwijt dat de conferentie niet goed was voorbereid, precieser gezegd, dat de verschillende partijen van tevoren onvoldoende in de zaak waren gekend. In het verlengde hiervan ligt een fundamentele punt, n.l. de argwaan dat Moskou d.m.v. conferenties zoals in Parijs, probeert haar greep op de communistische beweging te herstellen of te behouden, terwijl juist als afgesproken geldt dat elke partij autonoom is.

Tot de inhoudelijke bezwaren behoorde de overweging dat er tussen de verschillende CP-en geen eensgezindheid bestond over de internationale politieke situatie, zodat van een conferentie zoals die in Parijs een contra-productief effect op zijn eigen doelstelling, vrede en ontwapening, kon worden verwacht. Als kwesties waarover men het niet eens was, kwamen in concreto "Afghanistan" en de Sowjet SS-20 raketten naar voren, zaken die de organisatoren niet op de agenda wensten.

Ook inhoudelijk was het bezwaar dat van een uitsluitend communistische manifestatie, een negatieve invloed zou kunnen uitgaan op de pogingen van verschillende CP-en om in Westeuropes verband met niet-communisten tot samenwerking voor het behoud van de ontspanning te komen. De overweging van de wegblijvende CP-en was dat de Parijse bijeenkomst bij de niet-communisten de vrees zou wekken om in de "vredesstrijd" voor het karretjē van het Sowjetbelang te worden gespannen.

De hier aangegeven argumenten werden niet door alle weggebleven CP-en gelijkkelijk naar voren gebracht. Enkele partijen legden het accent meer op dit of op dat punt of beperkten zich tot één van de genoemde overwegingen. Het was dus niet zo dat de wegblijvers een gesloten, eensgezinde groep vormden tegenover de deelnemers. Zo zette bijv. de CPN, die haar niet deelnemen vrijwel geheel op het procedurele argument baseerde, zich bij de verantwoording van een en ander, openlijk af tegen de Italiaanse CP, onder de Westeuropese CP-en de toonaangevende wegblijver.

De bijeenkomst: verzoenende houding tegenover wegblijvers

De belangrijkste spreker tijdens de bijeenkomst, die overigens niet werd bijgewoond door functionarissen van de allereerste garnituur, was stellig CPSU-delegatieleider Boris PONOMARJOW, die als plv. Politburolid en CC-secretaris verantwoordelijk is voor de relaties met niet-regerende CP-en mantelorganisaties, vredesbewegingen e.d. en die een actief aandeel heeft in het Sowjetrussische buitenlandse beleid.

In zijn toespraak fulmineerde PONOMARJOW sterk tegen de Verenigde Staten. Volgens zijn voorstelling waren er enerzijds "de vijanden van vrede en ontspanning" met hun "perfide plannen", in het bijzonder Washington, waarvan de strategie "een bedreiging" vormde "voor Europa en de gehele planeet", anderzijds moest, aldus PONOMARJOW, niemand eraan

twijfelen dat de Sowjet-Unie "zelfs in de hedendaagse gespannen en explosieve situatie haar plicht van vreedzame grote mogendheid zal vervullen". Aaneensluiting van alle anti-oorlogskrachten noemde hij in de huidige situatie noodzakelijk, van communisten, socialisten, sociaal-democraten en anderen, daaronder begrepen de christenen.

PONOMARJOW leverde op geen enkele wijze kritiek op de afwezige partijen, hetgeen ook achterwege gelaten was bij de opening van de bijeenkomst door de Franse CC-secretaris, Maxime GREMETZ. Integendeel, deze bevestigde zijn "respect zowel ten opzichte van de hier aanwezige partijen als ten opzichte van hen die hier niet zijn". GREMETZ, die daarin later door verschillende deelnemers werd herhaald, stelde zelfs dat iedere partij soeverein was om te beslissen al dan niet aan bijeenkomsten zoals die in Parijs deel te nemen. Een negatieve beslissing zou daarbij de bestaande onderlinge relaties niet behoeven te schaden.

Uit de opmerkingen van GREMETZ blijken een zekere aanvaarding van de diversiteit binnen de communistische beweging en de wens om contact en samenwerking tussen de partijen desondanks in stand te houden. Hoewel dus de Parijse bijeenkomst het bestaan van serieuze tegenstellingen binnen het Europese communisme duidelijker dan ooit aantoonde, waren de organisatoren van "Parijs", met de Sowjetpartij op de achtergrond, er even duidelijk op uit om te voorkomen dat de bijeenkomst een definitief breekpunt zou gaan markeren.

Het streven om dat niet te laten gebeuren bleek eveneens uit het accent dat PONOMARJOW, daarin gevolgd door de andere deelnemers, zette op het belang van samenwerking tussen communisten en niet-communisten in de "vredesstrijd". Op deze manier werd geprobeerd "Parijs" voor te stellen als een impuls voor deze samenwerking en zo een van de belangrijkste bezwaren van de wegblijvers, n.l. dat de bijeenkomst in dit opzicht schadelijk zou kunnen zijn, te ondervangen. In deze lijn paste het ook dat de Finse CP in Parijs met het voorstel kwam om in Helsinki, nog voor de CVSE-ervolgconferentie te Madrid in november a.s., een brede bijeenkomst van "vredelievende krachten" te houden om ook met niet-communisten over vrede en ontspanning in Europa te praten. Dit door alle deelnemers toegejuichte voorstel, dat uiteraard geheel in het belang van de Sowjetpolitiek past, kan tevens uitgelegd worden als een gebaar in de richting van de wegblijvers

~~en als een poging hen te bewegen zich niet langer afzijdig te houden.~~

De oproep en verdere plannen

De Parijse bijeenkomst werd op 29 april afgesloten met de publicatie van een "Oproep aan de Volkeren van Europa" die door 20 van de 22 aanwezige delegaties was onderschreven. De Belgische en de Zwitserse CP, die beide door waarnemers waren vertegenwoordigd, hadden zich daarvan onthouden.

In de oproep wordt de wereld duidelijk in tweeën verdeeld. Aan de ene kant staan de Verenigde Staten en de NAVO-landen, die de vrede in gevaar brengen met het plan "een nieuw nucleair stelsel in het hart van Europa te installeren", die pogingen doen om "de verworvenheden van de ontspanning te vernietigen" en de gesloten akkoorden in gevaar te brengen. Aan de andere kant staan de communisten, die zich inzetten "voor ontwapening, voor samenwerking en voor vriendschap tussen de volkeren". In deze situatie moet een beroep gedaan worden op "alle vreedzame krachten", "communisten, socialisten, sociaal-democraten, christenen en andere gelovigen", want "de vrede is ons gemeenschappelijk goed". Gezamenlijk, aldus de oproep, dient alles in het werk te worden gesteld om een terugdraaien, c.q. opschorten van het NAVO-besluit inzake de nieuwe raketwapens te bereiken, om SALT-2 geratificeerd te krijgen en de al jaren slepende ontwapeningsonderhandelingen in Wenen tot een goed einde te brengen. Verder is het nodig dat het Europese veiligheidsstreven, dat vijf jaar geleden met de Helsinki-conferentie is gestart, wordt voortgezet.

Duidelijk hieruit is dat in de komende tijd m.n. de campagne tegen de vernieuwing van de NAVO-raketen nieuw leven zal worden ingeblazen. Verwacht mag worden dat de inzet op dit terrein niet beperkt zal blijven tot de in Parijs aanwezige CP-en. Ook nationale en internationale communistisch georiënteerde vredesorganisaties zullen - onder regie van de CPSU - op dit terrein hun stem weer duidelijker laten horen. Verder zal worden geprobeerd ook de niet in Parijs aanwezige CP-en weer bij de zaak te betrekken. Typend in dit opzicht is dat de Parijse Oproep hierop alvast vooruit loopt door op een bepaald punt de formulering te gebruiken: "Wij, de communisten van alle landen van Europa". Tenslotte moet dan nog samenwerking met allerlei niet-communistische groepen en personen worden bewerkt, waartoe de eerdergenoemde vredesbijeenkomst in Helsinki

ongetwijfeld een eerste aanzet zou moeten geven.

Voor de CPSU zou het slagen van deze opzet betekenen dat de Sowjet-Unie zich aan de publieke opinie weer makkelijker zou kunnen gaan presenteren als "de meest vooruitstrevende voorvechtster van de vrede", waarmee de schade aan haar imago door de Afghanistaninterventie zou kunnen worden hersteld. Een dergelijk nieuw "vredesoffensief", waarbij de Verenigde Staten nog eens extra als de grootste bedreiging voor de wereldvrede kunnen worden gekwalificeerd, zou tevens kunnen bijdragen aan de door Moskou nagestreefde verwijdering tussen de VS en West-Europa.

Of het feit dat in communistische kring over deze zaken verschillend gedacht wordt - zoals de Parijse bijeenkomst toch erg duidelijk aantoonde - een bemoeilijkende factor wordt in Moskou's verdere plannen, moet worden afgewacht. Te vermelden valt dat de Spaanse CP, die afwezig was in Parijs, krachtig geprotesteerd heeft tegen de hierboven geciteerde pretentie van de Parijse bijeenkomst te spreken uit naam van "de communisten van alle landen van Europa". Van de kant van enkele andere wegblijvers vielen eveneens na Parijs nog wel enkele dwarse geluiden te noteren.

Dat neemt echter niet weg dat ook bij deze onafhankelijk gezinde partijen de primaire reflexen nog altijd anti-Amerikaans zijn en dat de "huidige gespannen internationale situatie" hen tot een veel frequentere en scherpere kritiek op Washington aanleiding geeft dan op Moskou. Daarbij komt de hierboven al gesignaleerde omstandigheid dat de wegblijvers uit Parijs niet één gelijkdenkende groep vormen die door Moskou's plannen een gemeenschappelijke afwijkende lijn zou kunnen trekken. Het is daarom niet onwaarschijnlijk dat enkele van de in Parijs niet meedoende partijen straks toch instappen bij door Moskou geïnstigeerde campagnes. Te denken valt hierbij aan partijen die in feite geen inhoudelijke bezwaren tegen de Parijse bijeenkomst aanvoerden, zoals de Nederlandse en de Zwitserse CP, of aan een partij als de Engelse die het besluit om niet te gaan met enige moeite nam en die zich evenals de overigens onder heel andere omstandigheden optredende Roemeense CP nog voor een tussenoplossing ingespannen heeft.

Nr. 1538.691

I N D E X K W A R T A A L O V E R Z I C H T 1 e K W A R T A A L 1 9 8 1

Blz.

Het 26e CPSU-congres: een manifestatie zonder hoogtepunten 4

HET 26e CPSU-CONGRES: EEN MANIFESTATIE ZONDER HOOGTEPUNTEN

Gedurende de laatste week van februari en de eerste dagen van maart is in Moskou het 26e CPSU-congres bijeen geweest, waarmee voldaan werd aan de statutaire verplichting dat eens in de vijf jaar dit formeel "hoogste partij-orgaan" bijeenkomt.

Zoals bij dergelijke partij-congressen gebruikelijk hadden de ongeveer 5000 partij-afgevaardigden uit de hele Sowjet-Unie echter geen andere taak dan het beleid sinds het 25e CPSU-congres van 1976 te bekrachtigen, hun goedkeuring te hechten aan de plannen voor de komende vijf jaar en hun stem te geven bij de verkiezing van het nieuwe Centraal Comité, dat zal fungeren als het hoogste partij-orgaan in de periode tot aan het volgende CPSU-congres.

Secretaris-generaal BREZJNEW zelf bracht op 23 februari, de eerste congresdag, voor dit veelkoppige gehoor in een ruim drie en een half uur durende rede het gebruikelijke rapport uit van het Centraal Comité aan het congres met de verantwoording van het beleid sinds 1976 en ging voorts in op "de taken van de partij op het terrein van de binnenlandse en buitenlandse politiek". Daarbij kwam uiteraard een veelheid van soms niet allemaal even interessante onderwerpen aan de orde - variërend van interne Sowjet-problemen als bv. het loon- en pensioenbeleid, de positie van de vrouw, de gezondheidszorg, het huisvestingsbeleid, de werkwijze van de vakbonden, van de communistische jeugdbeweging en uiteraard van de partij zelf tot aan het internationale beleid van de CPSU. Wat dit laatste betreft ging de Sowjetleider zoals te verwachten was in op de strijd voor vrede en ontwapening, de relaties binnen het Oostblok en met andere "socialistische" landen, de betrekkingen met het kapitalisme en de verhoudingen binnen de communistische wereldbeweging. In totaal dus een grote verscheidenheid aan onderwerpen, waarbij echter op geen enkel punt werkelijk opzienbarende uitspraken werden gedaan, tenzij men bv. het voorstel van BREZJNEW aan de Verenigde Staten voor een topconferentie en het voorstel voor een "moratorium" met betrekking tot de middellange afstandsruketten in Europa als zodanig wil kwalificeren, zoals hier en daar in de media is gebeurd.

Onder de toehoorders op het congres bevonden zich overigens behalve de ongeveer 5000 CPSU-afgevaardigden 123 delegaties van "communistische en arbeiderspartijen" en van "revolutionair democratische en andere partijen" uit 109 landen. De CPN was daarbij vertegenwoordigd met een tweemansdelegatie,

geen compromis mogelijk." BREZJNEW stelde in dit verband voorts " altijd volop aandacht (te besteden) aan kameraadschappelijke, constructieve kritiek ... maar ... categorisch gekant (te zijn) tegen kritiek, die een verkeerd beeld geeft van de socialistische realiteit en - opzettelijk of onopzettelijk - daarbij de imperialistische propaganda een goede dienst bewijst". Hij onderstreepte dat de CPSU "goede betrekkingen onderhoudt met zusterpartijen in de Amerikaanse, Aziatische en Afrikaanse landen en in Australië" en "goede vriendschappelijke relaties onderhoudt met de grote meerderheid van communistische partijen in Europa", waaronder "de Franse, Portugese, Duitse, Griekse, Finse, Deense, Oostenrijkse en andere". Opvallend afwezig in deze reeks waren de belangrijke eurocommunistische partijen van Spanje (PCE) en Italië (PCI), wat een niet mis te verstane indicatie oplevert over het ongenoegen dat beide partijen opwekken bij de CPSU. Uit deze opsomming spreekt trouwens de CPSU-irritatie over de zg. euro-CP-en in het algemeen, want ook andere tot deze stroming te rekenen partijen als bv. de Britse en de Belgische werden door BREZJNEW niet genoemd.

Opmerkenswaard is trouwens ook de afwezigheid van de CPN in deze opsomming, terwijl deze partij sinds medio 1977 toch zeer actief optreedt voor de Sowjetrussische "vredepolitiek" en in dat kader tot dusver nauw samenwerkt met de CPSU. Kennelijk wordt de CPN om haar afwijkende opvattingen door Moskou toch niet ten volle geapprecieerd, wat ook geïllustreerd kan worden met het feit dat CPN-voorzitter HOEKSTRA met zijn toespraak naar een van de "nevenbijeenkomsten" werd verwezen. Deze bejegening schijnt ook wel tot wat irritatie binnen de CPN-gelederen aanleiding te hebben gegeven.

Het eerder gesignaleerde ongenoegen van het Kremlin over het eurocommunisme en over de PCE en de PCI als de belangrijkste exponenten daarvan, werd tijdens het congres nog eens onderstreept door CPSU-Politburolid TSJERBITSKI, de eerste partijsecretaris van de Oekraïense CP, die - overigens zonder man en paard te noemen - stelde dat "enige buitenlandse communisten" met hun afwijkende politiek "enorme schade" hadden aangericht. Hij wees er op dat het in gevaar brengen van de vrede door "de meest reactionaire militaristische krachten" noodzaakt tot eenheid van regerende en niet-regerende communistische partijen en tot een "principiële internationalistische houding".

Overigens verscheen vier dagen na het beëindigen van het 26e CPSU-congres in het Sowjetpartijdagblad Prawda van 7 maart een artikel, waarin gesteld werd dat "de eurcommunistische beweging een neergaande lijn begint te vertonen,

Nr. 1551.255

I N D E X K W A R T A A L O V E R Z I C H T

2e KWARTAAL 1981

Blz.

De Westeuropese CP-en en de buitenlandse politiek van de
Sowjet Unie

4

DE WESTEUROPESE CP-EN EN DE BUITENLANDSE POLITIEK VAN DE SOWJET UNIE

Zet hier volgende stuk bevat de resultaten van een onderzoek naar de opstelling van de Westeuropese CP-en tegenover de buitenlandse politiek van de Sowjet Unie. Opzet van het onderzoek was om over deze opstelling wat meer duidelijkheid te verkrijgen. Daartoe is nagegaan, hoe de diverse partijen hebben gereageerd op een aantal recente en actuele internationaal-politieke kwesties waarin Moskou sterk betrokken was, resp. nog steeds is. Als zodanig werden gekozen:

- *het NAVO-besluit tot het introduceren van de nieuwe mid-derafstands-raketten Pershing-2 en kruisraket;*
- *de Sowjetinval in Afghanistan;*
- *de boycot van de in de loop van de vorige zomer in de Sowjet-Unie gehouden Olympische Spelen door de Verenigde Staten en een aantal van hun bondgenoten;*
- *de ontwikkelingen in Polen.*

In de kwestie van de nieuwe NAVO-raketten kozen alle CP-en, behalve de Italiaanse, die daarbij aarzelend werd gevolgd door de Spaanse CP, volstrekt de zijde van Moskou. Zij spanden zich in om de Sowjet-argumentatie tegen de NAVO-plannen te propageren, waren actief in het organiseren of stimuleren van acties tegen deze plannen en onthielden zich van enige kritiek op de bewapening van Sowjetkant, i.c. op de Sowjetrussische SS-20 raket die door de NAVO nu juist wordt opgevoerd als aanleiding tot de plaatsing van haar eigen nieuwe raketten. Pas de suggestie van Sowjet-partijleider BREZJNEW op het eind februari jl. gehouden CPSU-congres dat, indien de NAVO geen nieuwe raketten opstelt, over die SS-20 te praten valt, lijkt dit wapen enigszins binnen de gezichtskring van de Westeuropese CP-en te hebben gebracht.

Alleen de Italiaanse CP (PCI) week van dit algemene beeld af. De PCI wees weliswaar de nieuwe NAVO-raketten af maar stelde van meet af aan ook openlijk de Sowjet SS-20 ter discussie. De PCI was daarmee de enige partij die zich op dit punt niet geheel aan het ondersteunen van de Sowjetpolitiek wijdde.

De Sowjetinval in Afghanistan leidde binnen het Westeuropese communisme tot een veel grotere verdeeldheid en tot een veel bredere kritische reactie op het buitenlands-politieke optreden van Moskou dan de rakettenkwes- tie deed. De kritiek kwam globaal genomen van de onafhankelijke, eurocommunistisch georiënteerde CP-en, terwijl de orthodoxe groep zich achter Moskou plaatste. De Franse CP, die zich eerder aan eurocommunistische kant had opgesteld, wisselde n.a.v. Afghanistan van positie en koos door de inval te billijken nu positie aan orthodoxe kant.

De partijen die de inval afkeurden, deden dat overigens veelal in betogen die meer het karakter hadden van een filippica tegen de Westerse reacties op de inval dan als kritiek op die inval zelf. Geen van de protesterende partijen wenste dan ook maar enige in het Westen voorgestelde sanctietegen de Sowjet-Unie te accepteren. De protesterende CP-en gingen hierin volstrekt mee met de orthodoxe partijen, die de inval goedkeurden.

Bijzonder duidelijk en expliciet bleek deze gemeenschappelijke afwijzing van sancties tegen Moskou in het geval van de door de Verenigde Staten gepropageerde boycot van de Olympische Spelen in de Sowjet-Unie. Zonder één uitzondering keerden de Westeuropese CP-en zich tegen dit plan, vaak in bijzonder scherpe bewoordingen.

Hoewel een deel van de Westeuropese CP-en zich inzake Afghanistan wel van de buitenlandse politiek van de Sowjet-Unie distancieerde, betekende de strijd van diezelfde partijen tegen de Olympische boycot juist weer steun aan die politiek. Het protest tegen de inval dient dus ietwat relativerend te worden gezien.

De ontwikkeling in Polen en de dreiging van een Sowjet-ingreep daar houdt de Westeuropese CP-en sterker bezig en verdeelt hen dieper dan de andere kwesties. Terwijl de euro-communistische partijen daarin soms uiteenlopend reageerden of zelfs evenmin afstand van Moskou wilden nemen als de orthodoxe CP-en, trekken zij wat Polen betreft één lijn in hun afwijzing van de negatieve houding van Moskou en de orthodoxe CP-en jegens de Poolse vernieuwingsbeweging. Hoe groot de tegenstellingen over Polen zijn blijkt uit het feit dat enkele partijen, m.n. de Italiaanse en Spaanse, Moskou zelfs met een breuk hebben bedreigd als het tot interventie in Polen zou overgaan.

De distantie t.o.v. Moskou die er in de eerder behandelde gevallen soms niet, soms vaag, soms wel maar dan zonder consequenties was (Afghanistan) blijkt dus wat Polen betreft veel serieuzer te zijn. Bij de kritische groep moet in dit geval ook weer de Franse CP worden gerekend. Deze partij reageert weliswaar niet uitgesproken duidelijk in de kwestie Polen maar doordat zij zich voor het vernieuwingsproces in dat land uitspreekt en tegen Sowjetinmenging daarin, stelt zij zich in wezen aan de kant van de eurocommunistische partijen en tegenover Moskou op.

Algemene conclusies

Hoewel het ingestelde onderzoek een beperkt karakter had, zodat er geen definitieve, algemene conclusies uit kunnen worden getrokken, vallen toch wel enkele opmerkingen te maken.

De eerste is dat van een consistente tegenstelling tussen orthodoxe, geheel op Moskou georiënteerde CP-en en onafhankelijke eurocommunistische partijen, in de opstelling tegenover Moskou's buitenlandse politiek geen sprake is. Orthodoxe en eurocommunistische partijen vinden elkaar op bepaalde punten zonder problemen in het steunen van die politiek, terwijl de laatste groep soms zelfs na stappen in de tegenovergestelde richting, via een omweg toch nog min of meer bij de orthodoxe opstelling uit komt.

De tweede opmerking, daaraan verwant, is dat de gepretendeerde onafhankelijkheid en de kritische zin van de eurocommunistische partijen in hun stellingname tegenover de buitenlandse politiek van Moskou een nogal beperkte draagwijdte heeft. Het is blijkbaar nog steeds zo, dat Moskou's buitenlandse politiek van het Westeuropese communisme, orthodox of eurocommunistisch, nog heel vaak een brede steun kan verwachten, resp. geen al te hinderlijke oppositie hoeft te duchten.

Ook lijkt uit de hiervoor genoemde voorbeelden en andere praktijkgevallen voorzichtig te mogen worden geconcludeerd dat de CP-en, die zich onafhankelijker van Moskou zijn gaan opstellen, in hoofdlijnen steun zijn blijven geven aan de buitenlandse politiek van de Sowjet-Unie in het raam van de directe Oost-Westconfrontatie.

Zij zijn evenwel veel kritischer geworden ten opzichte van het internationale Sowjetbeleid voorzover dat tracht in te grijpen binnen de kring van broederlanden en -partijen en dat dan ook consequenties kan hebben voor hun eigen onafhankelijke positie en stellingname.

CPN

Over de plaats van de Nederlandse CP in dit beeld valt aan de hand van het onderzoek het volgende te zeggen.

In de rakettenkwestie beijverde de CPN zich meer dan welke andere Westeuropese CP voor de doelstellingen die ook de buitenlandse Sowjetpolitiek op dit terrein nastreeft. Inzake Afghanistan koos de CPN de kant van de eurocommunistische partijen door de Sowjetinval te veroordelen. Net als de meeste eurocommunistische partijen wakte zij in haar commentaren echter de indruk niet de inval maar de Westerse reacties erop als het grootste kwaad te zien. Sancties tegen Moskou n.a.v. de interventie, i.c. de door de Verenigde Staten gepropageerde boycot van de Olympische Spelen in de Sowjet-Unie, wees zij net als alle andere partijen af, al deed zij dit op een minder opgewonden manier dan vele andere CP-en. Wat tenslotte Polen betreft stelde de CPN zich drastisch achter de vernieuwingsbeweging. Het terugroepen van haar vertegenwoordiger op het recente congres van de Tsjechoslowaakse CP i.v.m. de daar tegen Polen geuite dreigende taal en haar reactie op de brief waarmee de CPSU de Poolse partij begin juni tot de orde probeerde te roepen plaatsen de CPN bij de partijen die zich inzake Polen het scherpst tegenover Moskou hebben opgesteld.

Hoewel de CPN zich niet eurocommunistisch wil noemen, kiest de partij in haar houding tegenover de buitenlandse Sowjetpolitiek dus overwegend positie aan de kant van de eurocommunistische partijen - met alle betrekkelijkheid die in deze positie naar voren komt.

INDEX KWARTAALOVERZICHT 2e KWARTAAL 1985

- De Sovjet-Unie en de Westerse vredesbewegingen

16

DE SOVJET-UNIE EN DE WESTERSE VREDESBEWEGINGEN

Het streven naar een oplossing van de actuele problematiek rond de bewapeningswedloop wordt ernstig bemoeilijkt door een vrijwel onoverbrugbare kloof tussen de in Oost en West levende ideeën omtrent de oorzaken van deze wedloop.

De door een deel van de Westeuropese vredesbeweging herhaaldelijk geentameerde dialoog blijkt steeds weer af te stuiten op de onbuigzaamheid van het Oosteuropese standpunt die voortvloeit uit een dogmatische toepassing van de communistische leer. Het lijkt daarom nuttig nader in te gaan op de Oosteuropese opvattingen rond de vredesproblematiek en na te gaan hoe deze in de praktijk van vandaag worden vertaald.

De Sovjettheorie

Een verhelderend beeld van de Oosteuropese vredesopvatting geeft een eind 1984 gepubliceerd artikel in het Sovjettijdschrift voor internationale zaken "Novoye Vremya" (Nieuwe Tijden). In dit artikel, getiteld "67 Treden naar de Vrede", geeft Vadim ZAGLADIN, eerste plaatsvervangend hoofd van de Afdeling Buitenland van het Centraal Comité van de Communistische partij van de Sovjet-Unie, een uiteenzetting van de "vredespolitiek" die zijn land vanaf het begin heeft gevoerd.

In het artikel stelt ZAGLADIN, dat deze politiek zijn oorsprong vindt in een uit 1918 daterend decreet over de vrede, dat de koers uitzette voor de internationale activiteiten van het socialisme: namelijk de strijd voor een rechtvaardige, democratische vrede. De belangrijkste woordvoerder voor de vrede, die steeds weer nieuwe ideeën verkondigt, heet steeds het socialisme te zijn, vooral zoals dat gestalte aanneemt in het socialistisch moederland, de Sovjet-Unie. LENIN stelde, aldus ZAGLADIN, dat "onze socialistische Sovjetrepubliek overeind zal staan als onwrikbare fakkel van het Internationale Socialisme en als voorbeeld voor de krachtdadige massa's. In de kapitalistische ordening zien wij: strijd, oorlog, bloedvergieten, miljoenen mensenoffers, uitbuiting door het kapitaal; in ons socialisme: een werkelijke politiek van vrede. Het vredesvraagstuk is het meest actuele, het belangrijkste vraagstuk".

Dit leninistische decreet is volgens ZAGLADIN ook thans nog een onwrikbare wet en fundament voor de buitenlandse politiek van de Sovjet-Unie. Dat blijkt naar zijn mening uit tal van Sovjetvoorstellen, bijvoorbeeld inzake:

- 1 een gedragscode tussen de kernmachten, gericht op uitbanning van de nucleaire wapenwedloop;
- 2 een verbod op en vernietiging van chemische wapens;
- 3 voorkoming van militarisering van de ruimte;
- 4 een niet-aanvalsverdrag en vreedzame betrekkingen tussen Warschau Pact en NATO;
- 5 een verbod op het staatsterrorisme, dat gericht is op het ingrijpen in de binnenlandse aangelegenheden van andere staten.



Al deze voorstellen worden naar het oordeel van ZAGLADIN door het Westen, in het bijzonder door de Verenigde Staten van Amerika, geminacht en tegengewerkt. Hij constateert dat er in het Westen naast de vredeskrachten, die zich reeds achter de socialistische vredespolitiek hebben geschaard, sprake is van burgerlijke krachten,

partijen en organisaties die evenzeer en oprecht ijveren voor vrede. Deze krachten zijn echter niet voor het Sovjet-socialisme en ondersteunen allerminst het socialistische concept voor een rechtvaardige, democratische orde. Maar zij zijn zich bewust van het gevaar van een oorlog en van de pogingen om met geweld het hoofdprobleem van onze tijd - de wedloop tussen de beide wereldsystemen - tot een oplossing te brengen. ZAGLADIN verklaart dat het socialisme bereid is om met deze "anti-oorlogskrachten" samen te werken met wederzijdse erkenning van de verschillen in ideologische en maatschappelijke doelstellingen.

Een dergelijke samenwerking wordt volgens ZAGLADIN pas mogelijk als binnen die niet-socialistische anti-oorlogsbeweging afgerekend wordt met krachten, die eigenlijk gericht zijn op oorlog en bewapeningswedloop en dus beducht zijn voor de vrede. Deze krachten zijn te herkennen aan hun stelling dat er belangrijker zaken zijn dan vrede, zoals bijvoorbeeld de geestelijke waarden en ordening van hun eigen kapitalistische samenleving. Dat impliceert hun bereidheid om voor de handhaving van deze waarden zonodig geweld en militaire middelen in te zetten. Het komt er dus op neer dat men van Sovjetzijde slechts met Westeuropese vredesbewegingen wil samenwerken, voorzover die zich niet bemoeien met de mensenrechten en maatschappij-inrichting in Oost-Europa.

De Sovjetpraktijk

Hoe de Sovjetopvattingen praktisch worden toegepast werd nog eens geïllustreerd tijdens de voorbereidingen van de in juli a.s. in Amsterdam te houden vierde European Nuclear Disarmament Convention (ENDC). De organisatoren waren van plan ter conventie in een Oost-West werkgroep vraagstukken van vrede, veiligheid en mensenrechten aan de orde te stellen. Presentaties van deelproblemen zouden door een West- en een Oosteuropese organisatie gezamenlijk moeten geschieden.



Tijdens een ontmoeting van het voorbereidingscomite van de Oost-West werkgroep met vertegenwoordigers van de Oost-europese vredesraden in maart j.l. te Brussel bleken deze plannen voor de Oost-europeanen volstrekt onaanvaardbaar. Zowel de Rus .. als de Tsjech .. en de Hongaar .. deden het voorkomen geen officiële uitnodiging voor de ENDC te hebben ontvangen, nooit officiële voorstukken te hebben gelezen en geen vruchtbare dialoog mogelijk te achten zonder een eigen daadwerkelijke participatie in de voorbereidingsactiviteiten van heel de conferentie.

herinnerde aan de gebeurtenissen tijdens de vorige ENDC te Perugia, waar grote meningsverschillen en ruzies over de mensenrechtenproblematiek overheersten en sprak de verwachting uit dat in Amsterdam hetzelfde zou gebeuren.

De Oosteuropeanen waren voorts verontwaardigd over de uitnodigingen, die het voorbereidingscomite naar "andere organisaties en individuen" (lees: dissidenten) in Oost-Europa had gestuurd, met de bedoeling deze op voet van gelijkwaardigheid in de werkgroepen en projecten te laten deelnemen. Volgens .. vertegenwoordigen deze "elementen" slechts zichzelf en werken ze bij het streven naar een constructieve dialoog contra-productief. Hij verklaarde dat voor een werkelijk serieuze dialoog het Sovjet Vredescomite de enige partner kan zijn voor wat zijn land betreft. Hij meende ook dat sommige leden van de Oost-West werkgroep zijn organisatie wilden weren en liever illusiepolitiek wilden bedrijven. Expliciet maakt hij duidelijk, dat de Oost-europese vredesraden dan ook niet op de ENDC te Amsterdam zouden zijn vertegenwoordigd. Dit werd nog eens bevestigd tijdens een bezoek, dat vertegenwoordigers van het Sovjet Vredescomite begin juni aan Nederland brachten en na afloop waarvan mededeelde zijn bestuur te zullen adviseren geen delegatie naar de conventie af te vaardigen. "De ENDC", zo zei hij, "leidt alleen maar tot een zinloze polemiek en tot herleving van de koude oorlog. Men kan van ons niet verlangen, dat wij prominente vertegenwoordigers van het Sovjet Vredescomite het slachtoffer laten worden van een smerige truc".

Pogingen vanuit het voorbereidingscomite om in het bijzonder de Hongaarse Vredesraad, die zich in het verleden soms wat soepeler toonde dan de Sovjetrussische, over te halen toch deel te nemen, liepen op niets uit. In januari nog reageerde de Hongaarse vredesraad-voorzitter .. op een in nogal vage termen gestelde ENDC-uitnodiging met het verzoek om opheldering omtrent officiële uitnodiging, status van gedelegeerden, daadwerkelijke invloed op de procedures, contacten met "andere Hongaren" e.d. Hoe het voorbereidingscomite op die vragen heeft gereageerd is niet bekend, maar het staat thans vast dat een officiële Hongaarse delegatie in Amsterdam zal ontbreken. Overigens is het niet onmogelijk dat enkele individuele, niet-officiële Oost-europese conferentiegangers hun opwachting komen maken.

Conclusie

Uit bovenstaande kan worden geconcludeerd, dat de Sovjet-Unie niet is geïnteresseerd in samenwerking met de westerse vredesbeweging, zolang deze haar huidige standpunten blijft innemen. Met de Sovjets valt zelfs niet te praten over de vanuit het Westen noodzakelijk geachte koppeling van de strijd voor kernwapenvermindering met de mensenrechtenproblematiek. Voor de Sovjet-Unie biedt iedere dialoog over vrede blijkbaar weinig perspectief zolang zijzelf daarbij niet de gelegenheid krijgt als stuwende kracht op te treden. De toch nog botte weigering van de Oost-Europeanen deel te nemen aan de conventie was voor de Nederlandse organisatoren een onaangename verrassing. Intensieve discussies tussen vertegenwoordigers uit Oost en West hadden immers een belangrijke ondersteuning kunnen betekenen van het verzet in Nederland tegen de plaatsing van kruisvluchtwapens. De Oost-Europeanen, met de Sovjets voorop, hebben nu gedemonstreerd dit verzet toch eigenlijk maar van ondergeschikte betekenis te vinden.

INDEX KWARTAALOVERZICHT 3e KWARTAAL 1986

- Vreedzame coexistentie:
een nog altijd een actueel begrip

4

VREEDZAME COEXISTENTIE: EEN NOG ALTIJD ACTUEEL BEGRIJ

Sinds er vorig jaar met GORBACHEV een nieuwe generatie sovjetleiders is aangetreden, lijkt er in het Kremlin een frisse wind te zijn gaan waaien - ook voor wat betreft de benadering van de internationaal-politieke problematiek. Het Westen is inmiddels overvallen door een lawine Sovjetvoorstellen voor vermindering van de internationale spanning die als "realistisch" en "pragmatisch" aan de man worden gebracht in een waar diplomatiek en propagandistisch "charmeoffensief". Sovjetwoordvoerders spreken zelf al van hun "nieuwe denken" over oorlog en vrede, over ontwapening en de gevaren van het atoomtijdperk.

De huidige Sovjetopstelling biedt het Westen uiteraard mogelijkheden om constructief op in te spelen. Tegelijkertijd is het echter zinnig nog eens na te gaan of die opstelling werkelijk zo nieuw is, als tegelijkertijd vanuit Moskou zo nadrukkelijk gewezen wordt op de actualiteit van het Sovjetconcept van "vreedzame coëxistentie". Uit recente uitspraken van o.a. GORBACHEV zelf valt af te leiden dat er niet werkelijk iets veranderd is in de Sovjetopvattingen over vreedzame coëxistentie; zoals die onder CHROESTSJOV gedefinieerd werd als "de specifieke vorm van internationale klassenstrijd in deze tijd". In het hier volgende stuk wordt nog eens onderzocht hoe deze opvattingen zich in de loop der jaren hebben ontwikkeld en wat zij voor de dag van vandaag betekenen,

1. Historische ontwikkeling van formulering vreedzame coëxistentie

Vreedzame coëxistentie als tactiek / LENIN en STALIN

Reeds de grondlegger van de Russische revolutie, LENIN, hanteerde de idee van vreedzame coëxistentie ook al was de term in zijn tijd nog niet opgenomen in het politieke spraakgebruik. Voor LENIN gold het vreedzaam naast elkaar bestaan van de socialistische Sovjetstaat en de kapitalistische landen als een noodzakelijke tactiek om de toenmalige overmacht van het kapitalistische kamp het hoofd te kunnen bieden. STALIN had voor zijn bekende theorie van "de opbouw van het socialisme in een land" eveneens de vreedzame coëxistentietactiek nodig om de vooralsnog militair en economisch zwakke Sovjet-Unie ongestoord te kunnen uitbouwen tot een "krachtig socialistisch bolwerk" temidden van de "kapitalistische omsingeling".

Zowel LENIN als STALIN bleven daarbij uitgaan van "de onvermijdelijkheid van de oorlog" tussen de kapitalistische en de socialistische wereld. De tegenstelling tussen socialisme en kapitalisme was immers "onverzoenlijk" en de strijd tussen de Sovjetstaat en zijn kapitalistische antagogenisten was een internationale vorm van "klassenstrijd".

Vreedzame coëxistentie als strategie / CHROESTSJOV

Het was CHROESTSJOV, die op het 20e CPSU-congres in 1956 brak met het leerstuk van de onvermijdelijkheid van de oorlog en die daarmee het vreedzame coëxistentieprincipe opwaardeerde tot een strategie die een ongehinderde ontplooiing van het socialisme in het riskante atoombijperk moest veiligstellen. Vanaf dat moment dateert ook de bekendheid van de term. De achtergrond van deze heroriëntatie was de overweging van CHROESTSJOV dat een oorlog met nucleaire risico's niet langer een bruikbaar middel was om de klassenstrijd te beslechten. Daar kwam nog iets anders bij. Volgens CHROESTSJOV waren LENIN's thesen opgesteld in een tijd toen de kapitalistische landen nog oppermachtig waren en dus waarschijnlijk vroeg of laat met de Sovjetstaat zouden willen afrekenen. Thans echter, zo argumenteerde de toenmalige CPSU-leider, was er geen sprake meer van een kapitalistische suprematie of omsingeling omdat er inmiddels een minstens zo machtig, zo niet superieur socialistisch wereldstelsel was opgebouwd, dat de tegenstanders zou kunnen beletten nog een oorlog te ontketenen.

Het was er CHROESTSJOV om te doen dat de twee tegenover elkaar staande kampen "vreedzaam", d.w.z. zonder militair conflict naast elkaar zouden leven om het socialistische wereldstelsel de gelegenheid te geven de "onvermijdelijke" communistische wereldoverheersing naderbij te brengen met andere dan gewelddadige middelen, zoals economische wedijver en ideologische strijd. In vredestand immers konden de socialistische landen ongehinderd aan hun verdere ontwikkeling werken, zouden de communistische partijen en revolutionaire bewegingen in de kapitalistische landen de kans krijgen zich verder te ontplooien en konden de nationale bevrijdingsbewegingen hun slag slaan zonder al te grote risico's te lopen.

Vreedzame coëxistentie beoogde nl. niets aan locale strijd, revolutie of nationale bevrijdingsoorlog in de weg te leggen maar er, integendeel, juist de ruimte voor te scheppen. Anders gezegd, vreedzame coëxistentie was niet bedoeld als permanente situatie maar als overgangsfase op weg naar de ondergang van het kapitalistisch stelsel.

Met deze nieuwe invulling van het begrip vreedzame coëxistentie wilde Moskou zich de mogelijkheid verschaffen om in de actuele, door CHROESTSJOV gesignaleerde internationaal-politieke situatie, de kapitalistische wereld op adequate manier te bestrijden. Dat laatste is beslist niet te scherp gesteld want het CPSU-programma uit die jaren noemt vreedzame coëxistentie de "specifieke vorm" van internationale klassenstrijd. Specifiek nl. zowel voor het kernwapentijdperk dat tot vermindering van een militair conflict tussen de socialistische en kapitalistische hoofdmachten dwingt, als voor de inmiddels "ten gunste van het socialisme gewijzigde internationale krachtsverhoudingen".

De laatste gedachte vond zijn afronding in de overweging dat vreedzame coëxistentie op de kapitalistische wereld moest worden "bevochten", eraan "opgelegd", van "afgedwongen". Van de kapitalistische mogendheden, per definitie vijandig staande tegenover het socialisme, kon immers niet verwacht worden dat zij de nieuwe machtsverhouding zonder meer zouden aanvaarden. Integendeel, zij zouden zich uit alle macht verzetten. Maar omdat hun door het gevaar van de atoombewapening en door de toegenomen kracht van het socialistische blok steeds meer de mogelijkheid tot militair optreden ontnomen werd, zouden zij zich tenslotte wel aan de gewijzigde omstandigheden moeten aanpassen. De

Sovjettheoretici spraken dan ook in alle openheid uit dat hun concept van vreedzame coëxistentie geen toenadering beoogde, geen handhaving van de status quo, maar niets minder dan de uiteindelijke overwinning van het socialisme.

Wat onder LENIN en STALIN een defensieve tactiek was geweest, werd op deze manier door CHROESTSJOV omgezet in een assertieve, anti-communistische - commentatoren spraken van een offensieve of agressieve - strategie op basis waarvan Moskou de kapitalistische wereld tegemoet kon treden. Alleen de kapitalistische wereld, want vreedzame coëxistentie gold niet als een algemeen beginsel dat van toepassing zou moeten zijn op de betrekkingen tussen alle landen. Het was uitsluitend bedoeld als het strategische uitgangspunt voor de verhouding tussen de landen van het kapitalistische kamp enerzijds en die van het socialistische anderzijds. Het ging alleen om de relatie tussen staten van/met/behorend tot een verschillend sociaal systeem.

Voor de verhouding tussen staten met een zelfde, i.c. socialistisch systeem, hanteerde Moskou intussen het zg. "socialistisch internationalisme", het principe van de onderlinge hulp en solidariteit tegenover de kapitalistische klassevijand. Het socialistisch internationalisme werd in 1968 toegespitst in de vorm van de zg. BREZHNEV-doctrine die de "beperkte soevereiniteit van de socialistische landen" predikte. Op basis daarvan presenteerden de Sovjet-Unie, Polen, Hongarije en de DDR hun militaire interventie in Tsjechoslowakije als "broederlijke hulp" tegenover het daar toen dreigende "kapitalistische gevaar".

Door CHROESTSJOV ontwikkeld concept nog altijd geldig voor Moskou

Aan de manier waarop het vreedzame coëxistentieconcept door CHROESTSJOV werd ontwikkeld, zijn de Sovjetleiders kennelijk tot op de dag van vandaag onverkort blijven vasthouden. In recente uitspraken blijken zij de wereld nog steeds op te delen in twee kampen, die onverzoenlijk tegenover elkaar staan maar door de nucleaire risico's vooralsnog veroordeeld zijn tot coëxistentie.

Nog in zijn verslag voor het dit voorjaar gehouden 27e CPSU-congres onderstreepte partijleider GORBACHEV dat "het socialisme... zich altijd heeft sterk gemaakt en dat blijft doen voor vreedzame coëxistentie van staten behorend tot verschillende sociale systemen". En om elk misverstand te voorkomen voegde hij daaraan toe dat "vormen van vreedzame competitie en vreedzame wedijver" in het atoomtijdperk de enige manier zijn waarop kapitalisme en socialisme de onderlinge confrontatie kunnen aangaan. Dus geen toenadering of echte ontspanning, maar confrontatie blijft het uitgangspunt van de buitenlandse politiek van de Sovjet-Unie, alle flexibele en realistische presentatie ten spijt. Dat betekent niet dat de Sovjet-Unie bijv. niet echt het bewapeningsniveau over en weer zou willen verminderen, zeker niet als dat haar economie ten goede kan komen, die bepalend is voor haar geloofwaardigheid als socialistische wereldmacht. Maar al zulke overwegingen blijven tenslotte staan in het perspectief van de beslissende confrontatie.

Andere opvattingen van vreedzame coëxistentie

De hierboven weergegeven Sovjetopvatting van vreedzame coëxistentie moet onderscheiden worden van de eveneens in de jaren '50 geformuleerde zg. vijf Bandungprincipes, die als algemene coëxistentiebeginselen in het Volkerenrecht zijn opgenomen. Laatstgenoemde beginselen, te weten eerbiediging van nationale soevereiniteit en territoriale integriteit, non-interventie, non-agressie, gelijkheid, wederzijds voordeel en vreedzame coëxistentie waren in eerste instantie bedoeld om het Indo-Chinese conflict op te lossen maar hadden tevens een veel algemenere strekking. In 1955 bekrachtigd door de Bandung-conferentie van niet-gebonden landen, beoogden deze principes het vreedzaam naast elkaar leven van alle volken ongeacht hun maatschappelijk systeem. In deze ruime opvatting ontbraken de verdeling van de wereld in twee vijandige kampen en de agressiviteit, die zo typerend zijn voor het Sovjetconcept van vreedzame coëxistentie.

Hoewel Moskou er steeds op hamerde dat echte communisten aan vreedzame coëxistentie een "klasse-inhoud" moesten geven, m.a.w. de Sovjetinterpretatie moesten volgen, had de ruime opvatting toch ook z'n aanhangers in de communistische wereld. Dat gold met name voor de Joegoslaven en de Roemenen maar ook voor de Chinezen. Die wezen de Sovjetopvatting af, onder meer, omdat aanvaarding daarvan ook instemming zou hebben betekend met Moskou's denkbeelden over de rol van het socialistisch internationalisme in de verhouding tussen socialistische landen. Door te kiezen voor vreedzame coëxistentie als het regulerend principe tussen staten ongeacht hun maatschappelijk systeem, dus ook tussen socialistische landen onderling, maakten zij duidelijk dat zij er voor pasten om Moskou bij voorbaat een ideologische machtiging te verlenen voor socialistisch internationalistische hulpverlening en daarmee hun eigen onafhankelijkheid uit handen te geven.

Westerse associaties bij vreedzame coëxistentie

In de Westerse wereld zijn de Sovjetopvattingen over vreedzame coëxistentie doorgaans niet echt als een bedreiging ervaren. Niet dat die opvattingen onbekend waren - de Sovjetleiders maakten er beslist geen geheim van - doch het was eerder zo dat de strekking ervan niet doordrong. Men kwam er over het geheel genomen niet toe zich rekenschap te geven van de betekenis ervan. In het Westerse spraakgebruik werd ook vrijwel nooit de volledige formulering gehanteerd. Men sprak niet van "vreedzame coëxistentie tussen staten behorend tot een verschillend sociaal systeem", dan wel "ongeacht hun sociale systeem". Men had het eenvoudig over vreedzame coëxistentie zonder meer en dat betekende voor Westerse oren dan zoiets als leven en laten leven, toenadering, ontspanning of, met de term van de jaren '70, detente. Het offensieve en agressieve element dat in wezen kenmerkend was voor de manier waarop Moskou de zaak benaderde, werd aan Westerse kant in het algemeen over het hoofd gezien.

2. Vreedzame coëxistentie en detente.

Westerse verwachtingen t.a.v. detente

Hoe onzorgvuldig deze Westerse benadering was, bleek in de periode van de detente, ruw genomen in 'de jaren '70. Het was de periode van zulke belangrijke overeenkomsten tussen de Verenigde Staten en de Sovjet Unie als het Amerikaans-Sovjetrussische accoord ter voorkoming van een kernoorlog en het SALT-verdrag (Strategic Arms Limitation Talks), en voor wat Europa betreft de CEVS (Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa).

Bij de CEVS, die zijn hoogtepunt vond in de door de Europese landen minus Albanië en plus de Verenigde Staten en Canada overeengekomen slotverklaring van Helsinki in 1975, ging het om de volgende drie kwesties:

- veiligheid, met daarmee verbonden zulke thema's als niet-inmenging, vermindering van de wederzijdse geweldsdreiging en de onschendbaarheid van de grenzen,
- economische samenwerking,
- culturele uitwisseling, wederzijdse communicatie en contacten.

De CEVS wekte in de Westerse wereld hoge verwachtingen. Men hoopte dat de militaire spanning erdoor zou afnemen en maakte daartoe veel werk van het propageren van zg. "vertrouwenwekkende maatregelen". Door zulke maatregelen als bijv. de aankondiging van manoeuvres, zou men het wantrouwen t.a.v. elkaars eventuele militaire bedoelingen kunnen doen verminderen. Hetzelfde verwachtte men van een vermindering van de sterkte der strijdkrachten, die in een apart MBFR (Mutually Balanced Force Reduction)-overleg aan de orde kwam.

Een belangrijke rol in het ontspanningsproces werd aan Westerse kant ook toegedacht aan economische samenwerking. Een economische belangenverstrengeling zou, zo was de gangbare opvatting, vanzelf een mate van politieke toenadering meebrengen, die tot een liberalisering van de Oosteuropese samenlevingen kon leiden. In dit verband viel nogal eens de term "convergentie" als aanduiding voor de theorie dat de maatschappelijke stelsels van Oost en West onder invloed van de technologische ontwikkeling steeds meer op elkaar zouden gaan lijken.

Voor de onderlinge toenadering verwachtte men nog het meest van het derde agendapunt van Helsinki, de intensivering van de culturele uitwisseling en van allerlei andere menselijke contacten. Bij deze "derde mand", zoals het destijds heette, dacht men aan Westerse kant in termen van een "vrij verkeer" van personen en ideeën tussen Oost en West. Juist dat zou aan het wegnemen van het onderlinge wantrouwen bijdragen.

Al deze hoopvolle verwachtingen waren gebaseerd op de in het Westen levende gedachte dat er met de Sovjet-Unie inderdaad een relatie gericht op toenadering of toch minstens op wederzijdse acceptatie mogelijk zou zijn. In feite ging het hier, of men de term zelf nu wel of niet gebruikte, om de Westerse opvatting van vreedzame coëxistentie - en daarmee tegelijkertijd om een onjuiste perceptie van de Sovjetopvatting van dit begrip.

Doordat de Sovjetleiders van hun kant er niet aan dachten om ook maar een streep van hun eigen vreedzame coëxistentieconcept af te wijken,

liep de detente op iets heel anders uit dan men zich aan Westerse kant had voorgesteld.

Westerse verwachtingen stukgelopen op Sovjetinterpretatie

Het zou te ver voeren om hier gedetailleerd op het verloop van het detenteproces in te gaan. Een samenvatting van de hoofdlijnen kan de tegenstelling tussen de Westerse verwachtingen en de feitelijke gang van zaken voldoende illustreren. Deze tegenstelling manifesteerde zich op alle drie de gebieden die op de CEVS en ook in de bilaterale Amerikaans-Sovjetrussische besprekingen aan de orde waren, op het gebied van de veiligheid, op dat van de economische samenwerking en op dat van de wederzijdse culturele en overige contacten.

Wat het eerste betreft, de detenteperiode leidde bepaald niet tot een vergroting van de veiligheid en een vermindering van de militaire dreiging. De ontspanningspolitiek zoals die door Moskou werd opgevat, vertoonde geen enkel matigend effect op de bewapeningsinspanningen van de Sovjet Unie. Het omgekeerde was het geval. De jaren '70 lieten juist een vergaande uitbreiding van de militaire capaciteit van de Sovjet Unie zien.

De tegenstrijdigheid die men aan Westerse kant geneigd is hierin te zien, bestaat echter in de Sovjetvisie niet. Als vreedzame coëxistentie iets is waartoe de tegenstander gedwongen moet worden, dan is zij slechts gebaat bij een versterking van de benodigde dwangmiddelen, i.c. van het militaire vermogen van de Sovjet Unie.

Ook op het gebied van de economische samenwerking werden de Westerse verwachtingen niet ingelost. Inderdaad kwam er een aanzienlijke stroom van Westerse technische know how en kredieten richting Oost-Europa op gang maar wie daarvan een liberalisering van de Oosteuropese samenlevingen en een meer algemene toenadering had verwacht, kwam bedrogen uit. De Oosteuropese regeringen gebruikten de economische samenwerking met het Westen vooral om de ongunstige effecten van hun economische politiek te compenseren en niet om een aanpassing in de richting van liberalisatie toe te staan. De Westerse technologische know how werd bovendien, m.n. door de Sovjet-Unie, op grote schaal gebruikt voor toepassingen in de wapenindustrie. Om nog meer van dit soort kennis binnen te halen, vulden de Oosteuropese landen de legale verwerving ervan aan met een toenemende spionage op technologisch gebied. Deze spionage werd aanvankelijk vergemakkelijkt doordat onder invloed van de detente de Westerse samenlevingen zich opener tegenover Oost-Europa opstelden dan voorheen. Toen de Westerse landen zich gingen realiseren wat er gaande was en een grotere terughoudendheid in acht gingen nemen, was het gevolg dat de Oosteuropese landen hun illegale inspanningen nog verder opvoerden. De detente leidde op economisch gebied dus niet tot een groeiend onderling vertrouwen. Zij werd, omgekeerd, van Oosteuropese kant gebruikt voor een systematische en ongekende uitbreiding van spionage op technologisch en industrieel gebied. Ook dat kwam weer niet in conflict met de Sovjetopvatting van vreedzame coëxistentie. Als het er immers om gaat de tegenstander afbreuk te doen zonder daarbij in een voor beide partijen fataal militair conflict te raken, dan is economische wedijver, de strijd om technologische kennis, een taak die met alle inzet en middelen moet worden uitgevoerd. En vreedzame coëxistentie verruimt alleen maar de mogelijkheden daartoe.

De grootste teleurstelling werd in het Westen opgedaan m.b.t. de "derde mand", de poging een "vrijer verkeer" van personen en ideeën te bewerkstelligen. Van meet af aan lieten de Oosteuropese leiders blijken dat ze van zo'n "vrijer verkeer" niets moesten hebben. Begrijpelijk, want in hun zienswijze ging vreedzame coëxistentie nu eenmaal niet gepaard met een afname van de ideologische tegenstellingen maar met een verheving ervan. Dat betekende praktisch dat Moskou c.s. zo goed mogelijk gebruik probeerden te maken van de openingen die de detente bood om hun politieke propaganda in de Westerse landen uit te breiden en anderzijds hun eigen samenleving krachtig af te schermen tegen het door de detente verhoogde besmettingsgevaar van Westerse ideeën. Omdat de Westerse landen de "derde mand" zwaar lieten wegen, konden de Oosteuropese regeringen zich aanvankelijk niet aan enige versoepeling onttrekken. Veelal ging het daarbij echter om schijnmaatregelen, zoals de verkoop van Westerse kranten in de Sovjet-Unie, die dan in de praktijk Westerse communistische kranten waren of niet-communistische bladen maar dan alleen verkrijgbaar op punten waar de gewone Sovjetburger toch niet kwam. Of het betrof maatregelen, zoals vergemakkelijking van emigratie voor Sovjet-Joden, die niet blijvend bleken. Als het erop aan kwam, interpreteerden de Sovjetleiders en hun bondgenoten de CEVS-bepalingen altijd op basis van hun eigen vreedzame coëxistentie opvatting.

Op deze manier werd de detente tot een periode waarin van Sovjetkant naar buiten toe de al gesignaleerde grotere Westerse openheid tegenover Oost Europa werd aangegrepen om op alle mogelijke openlijke en heimelijke manieren de Sovjetbelangen te bevorderen. Tegelijkertijd werden naar binnen toe de controle- en repressiemechanismen aangescherpt om Westerse invloeden te kunnen weren en op te treden tegen dissidenten, die juist een opening van de Oosteuropese samenlevingen voorstonden. Een climax bereikte deze repressie in 1981 in Polen waar nagenoeg een hele bevolking het slachtoffer werd van de onderdrukking van het vrije vakverbond Solidarnosc. Dissidentenrepressie en "actieve maatregelen", zoals de geheime politieke beïnvloeding in het officiële Sovjetjargon wordt aangeduid, bleken dus de voornaamste Oosteuropese tegenhangers van Westerse toenaderingsideeën.

Deze voor het Westen teleurstellende ontwikkeling in de directe Oost-West verhouding ging gepaard met een toenemend assertief, op afbreuk van Westerse belangen gericht optreden van de Sovjet-Unie in de Derde Wereld. Ook hierbij volgden de Sovjetleiders weer consequent hun opvatting waarin vreedzame coëxistentie gezien wordt als een verruiming voor de ontplooiingsmogelijkheden van anti-Westerse bewegingen en revoluties in de Derde Wereld. In de detenteperiode zag men Moskou dan ook een reeks Derde Wereldlanden binnen het Sovjetkamp halen zoals Angola, Mozambique, Ethiopië en Zuid-Jemen. Speelden aanvankelijk troepen van Moskous bondgenoot Cuba - in samenwerking met Sovjet-Russische militaire adviseurs en experts van de Oostduitse geheime dienst - hierbij een hoofdrol, bij de interventie in Afghanistan van december 1979 trad de Sovjet Unie tenslotte ook rechtstreeks met eigen strijdkrachten op.

Moskou ziet juistheid eigen concept bewezen door detente

De inval in Afghanistan, de repressie in Polen, de groei van het militaire potentieel van de Sovjet-Unie, toegespitst in de bedreiging van West-Europa met de nieuwe middellange afstandsruket SS-20, het feit dat Oost en West het noch in de ontwapeningsgesprekken over deze middenafstandswapens (INF), noch in die over troepenreductie (MBFR) eens konden worden, dat alles duidde in feite het eind van de detente aan. De term verloor zijn glans en raakte in het politieke spraakgebruik op de achtergrond, evenals het begrip vreedzame coëxistentie. Althans in het Westen, want aan Sovjetkant lag dat anders. De tegenstelling die in de Westerse optiek werd opgeroepen tussen het begrip detente en de werkelijke internationaal-politieke ontwikkeling, kende men aan Sovjetkant niet. De detente, in Sovjetoptiek mede afgedwongen door de toegenomen eigen macht, had -hoewel Moskou er ook wel teleurstellende ervaringen mee opdeed- toch tot een verdere uitbreiding van die Sovjetmacht geleid, terwijl de ingecalculerde pogingen van Westerse kant tot ideologische ondermijning waren afgeslagen. M.a.w. vreedzame coëxistentie had bewezen een juist en bruikbaar concept te zijn. Geen wonder dus dat ook de huidige Sovjetleiders onveranderd en onverminderd aan hun opvatting van vreedzame coëxistentie blijven vasthouden en op basis daarvan het Westen weer zijn gaan uitnodigen tot een nieuwe detenteperiode.

3. Samenvatting.

Vreedzame coëxistentie is een begrip dat, sinds het in de jaren '50 zijn bekendheid kreeg door de toenmalige Sovjetleider CHROESTSJOV, voor de nodige verwarring heeft gezorgd. Volgens CHROESTSJOV was vreedzame coëxistentie het principe op basis waarvan in het atoomtijdperk de betrekkingen tussen de landen van het socialistische kamp enerzijds en die van het kapitalistische anderzijds, dienden te worden geregeld. In het Sovjetjargon heette het daarom voluit: "vreedzame coëxistentie tussen landen van/met/behorend tot een verschillend sociaal systeem". Omdat CHROESTSJOV de tegenstelling tussen het kapitalistische en het socialistische systeem als onverzoenlijk bleef beschouwen, zat het vreedzame van deze coëxistentie alleen in de erkenning dat de na 1945 opgebouwde atoombewapening een direct en groot militair conflict tussen Oost en West tot een zodanig risico voor beide partijen maakte dat het zaak was een dergelijk conflict te vermijden. Verder ging de strijd - op ideologisch en economisch gebied, om invloed in de Derde Wereld enz. - echter onverminderd door, waarbij de vergroting van de militaire macht van de Sovjet-Unie een garantie vormde ter beteugeling van oorlogsneigingen aan kapitalistische kant. Onder de condities van vreedzame coëxistentie zou uiteindelijk het superieure socialistische systeem de definitieve overwinning kunnen behalen op het kapitalistische.

Tegenover deze allerminst vreedzame Sovjetopvatting van vreedzame coëxistentie zijn er ook wel minder offensieve opvattingen naar voren gebracht. M.n. Joegoslavië, Roemenië en China, landen die een onafhankelijke opstelling tegenover Moskou nastreefden, propageerden vreedzame coëxistentie als een vorm van samenleven tussen staten ongeacht hun sociale systeem. In deze opvatting is vreedzame coëxistentie een algemeen principe dat de betrekkingen tussen alle staten moet regelen, dus ook tussen de communistische staten onderling. Het element van antagonisme tussen twee "kampen", dat aan het Sovjetconcept juist zijn

offensieve karakter geeft, valt in deze opvatting dus weg. Aan Sovjetkant is voor dit alternatief nooit plaats geweest. En alles wijst erop dat ook de huidige Sovjetleiders onverminderd vasthouden aan het vreedzame coëxistentie concept zoals dat door CHROESTSJOV is ontwikkeld. Sterker nog, zij lijken nieuw leven te willen blazen in de euforie van detente, die aan het einde van het BREZHNEV-tijdperk uitgedoofd raakte.

In het Westen heeft men de consequenties van de Sovjetopvattingen over vreedzame coëxistentie niet altijd voldoende tot zich laten doordringen. Daar associeerde men het begrip vooral met toenadering, ontspanning of, met de term van de jaren '70, detente. Juist die detenteperiode heeft echter duidelijk gemaakt waartoe het Westerse optimisme kan leiden. De detente bracht nl. toen in elk geval niet de door velen in het Westen gehoopte toenadering, vermindering van de militaire dreiging en ontspanning van de ideologische tegenstelling maar integendeel, een sterke uitbreiding van de militaire macht in Oost-Europa, dissidenten-repressie, toename van technologische spionage en heimelijke politieke beïnvloeding in de Westerse landen en tenslotte een sterke machtsuitbreiding van de Sovjet-Unie in de Derde Wereld.

Nu de Sovjetleiders het Westen met hernieuwde klem tot vreedzame coëxistentie en herstel van de detente uitnodigen, zal men zich aan Westerse kant, om nieuwe teleurstellingen te vermijden, nog eens goed moeten bezinnen op wat vreedzame coëxistentie naar Sovjetstijl eigenlijk inhoudt.

INDEX KWARTAALOVERZICHT 1e KWARTAAL 1987

- Internationaal vredesforum in Moskou

14

INTERNATIONAAL VREDESFORUM IN MOSKOU

Hoewel er alweer enige tijd verstreken is sinds medio februari in Moskou het Internationale Vredesforum plaatsvond, klinken de echo's ervan nog steeds door in de westerse pers. Dat is opmerkelijk omdat de andere grote internationale vredescongressen die in het afgelopen halfjaar in Europa werden georganiseerd het vrijwel zonder enige belangstelling van de zijde van de media moesten stellen.

Verschil met andere vredescongressen

Van evenementen zoals het door de Wereldvredesraad (WVR) in oktober jl. in Kopenhagen georganiseerde Wereldvredescongres en de vierde Weense Dialoog, die in het weekend van 14 en 15 maart plaatsvond onder auspiciën van het International Liaison Forum of Peace Forces (ILF, een WVR-loot), viel in de westerse media nauwelijks een spoor terug te vinden. Dit doodzwijgen zou verklaard kunnen worden uit het feit dat door de eenzijdige politieke orientatie van de WVR op Moskou het verloop en de resultaten van de door deze organisatie beheerste congressen in hoge mate voorspelbaar zijn en daarmee tamelijk oninteressant voor de westerse pers. Om dezelfde reden ook geven politici en vooraanstaande personen uit het openbare leven dikwijls geen gehoor aan de uitnodiging om dergelijke propagandabijeenkomsten bij te wonen, waardoor die in weerwil van wat door de organisatoren altijd met grote stelligheid beweerd wordt, allerminst een "getrouwe afspiegeling van de wereldopinie" zijn.

De vraag rijst in welk opzicht het Moskouse Vredesforum significant verschilde van de andere genoemde congressen. Allereerst kan geconstateerd worden dat dit evenement niet door een mantelorganisatie maar op een vrij open, directe manier vanuit Moskou georganiseerd is, geheel in stijl met de veelbesproken "glasnost". Verder spreken sommige waarnemers, onder wie correspondenten die een naam te verliezen hebben als het gaat om betrouwbare inschattingen van gebeurtenissen in de Sovjetunie, van een "open", "zinnvolle", "inspirerende" en "fantasierijke" conferentie, een "unieke samenkomst" met "indrukwekkende filosofische" toespraken "van historische betekenis". Voor anderen is er echter geen verschil, zij spreken van een "GorbatShow" en "een geheel op de buitenlandpropaganda van de Sovjetleiding geënte bijeenkomst" al maakten "bronnen in de wandelgangen melding van echt debat, bij tijd en wijle". In de optiek van deze laatsten is de aanwezigheid van SACHAROV in het Kremlin, twee maanden na beëindiging van zijn binnenlandse verbanning, niet meer dan een doorzichtig lokkertje.

Acht deelconferenties

Het "Internationale Forum voor een Atoomvrije Wereld, voor het Overleven van de Mensheid", dat van 14 tot en met 16 februari jl. in Moskou plaatsvond, werd bijgewoond door ruim 900 personen uit 80 landen, onder wie een vijftiental uit Nederland, die al naar gelang hun achtergrond of professie deelnamen aan een van de acht gespreksgroepen waaruit het Forum in feite bestond.

Er waren "Ronde Tafels" voor politici en sociale wetenschappers, zakenmensen, artsen, mensen met een culturele achtergrond, ecologen, natuurwetenschappers, kerkelijk leiders en voormalige generaals.

Wat direct opvalt is dat op elk van deze deelgebieden in de afgelopen jaren een of andere, meer of minder kleinschalige overlegstructuur is ontstaan, waarbinnen "vakbroeders" uit Oost en West in een sfeer van onderling vertrouwen proberen oplossingen te vinden voor actuele problemen. Daarbij kon dikwijls geconstateerd worden dat de lobby van de Sovjetrussische en Oosteuropese deelnemers aan dergelijke overlegstructuren niet zonder succes bleef en met name de wind in de zeilen heeft sinds GORBATSJOV zijn "nieuwe denken" ging ontwikkelen.

Het "nieuwe denken"

Het "nieuwe denken" in Moskou gaat uit van een allesomvattende onderlinge samenhang der dingen, die ook bepalend moet gaan worden voor de internationale verhoudingen. Deze zogenaamde "interdependentie"-gedachte vertoont punten van overeenkomst met de in de laatste jaren in het Westen op gang gekomen "New Science"- of "New Age"-beweging, die voor het komende millenium tussen de verschillende wetenschappelijke disciplines weer de verbanden wil gaan leggen, die thans dikwijls door verregaande specialisering verloren zijn gegaan. Deze "Nieuwe Wetenschap" vindt in Nederland een warm pleitbezorger in [naam], die onder andere in oktober 1985 in Maastricht een Vredescongres organiseerde voor Nobelprijswinnaars*, die dankzij hun genie en maatschappelijke appreciatie bij uitstek geschikt bevonden worden om de "Nieuwe Wetenschap" te beoefenen. Gewapend met een in de "Maastricht Petition" uitgewerkt ontwapeningsplan gingen enkele andere betrokkenen een maand later in het Kremlin op bezoek bij GORBATSJOV, die zich voor de gelegenheid liet assisteren door o.a. de vice president van de Sovjetacademie van Wetenschappen, VELIKHOV, die later het Moskouse Forum zou organiseren. Dat deze informele ontmoeting, waarvoor twintig minuten was uitgetrokken, tenslotte uitliep tot meer dan twee en een half uur zou heel wel te maken kunnen hebben met de herkenning over en weer van elkaars "nieuwe benadering" van de grote problemen van deze wereld.

* eind 1987 vindt een tweede congres van Nobelprijswinnaars in Maastricht plaats

De doelgroepen op het Forum

Op initiatief van de westerse Generaals voor de Vrede (waarvan een viertal nauwe banden heeft met de Wereldvrede Raad) had in de afgelopen jaren in Wenen reeds een serie ontmoetingen plaatsgevonden tussen voormalige generaals uit NAVO en Warschaupactlanden. Die bijeenkomsten worden in feite gekenmerkt door het begrip, dat de voormalige NAVO generaals kunnen opbrengen voor de defensiepolitiek van het Warschaupact. Op het Forum in Moskou kreeg deze serie een vervolg, waarbij het kersverse comité van "Sovjet Generaals en Admiraals buiten dienst voor Vrede en Ontwapening" als gastheer optrad.

De inner circle van schrijvers en kunstenaars had elkaar in 1986 ook al eerder ontmoet, tijdens het eerste zogenaamde Issyk-Kul forum dat geheel in het teken stond van "het nieuwe denken", terwijl het merendeel van de in Moskou aanwezige artsen in IPPNW-verband reeds jaren met elkaar van gedachten wisselt over internationale politieke problemen.

Overigens werd CHAZOV, een van de presidenten van het IPPNW, nog tijdens het Forum benoemd tot Sovjet-minister van gezondheid (hij was al jaren onderminister).

De zakenwereld en de vrede, een nieuw fenomeen

Onder de zakenmensen die aan het Forum deelnamen bevonden zich veel topmensen van grote internationale ondernemingen, voorzitters van raden van bestuur, presidenten van handelskamers, directeuren van internationale banken etc.

In de Oosteuropese pers werd veelvuldig verwezen naar de aanwezigheid van juist diegenen, van wie bekend is dat ze in het kleinere circuit van de "Internationale Raad voor Nieuwe Initiatieven in Oost-West Samenwerking" actief zijn

Deze Internationale Raad trok nogal wat aandacht met een vergadering in juni 1986 in Wenen, waarop van Sovjet-zijde de mogelijkheid van joint ventures aan de orde werd gesteld. De president van de raad is Dzhermen GVISHIANI, vice-voorzitter van het Staatsplancomité en lid van de Sovjetacademie van Wetenschappen.

Hoe in de Sovjet Unie aangekeken wordt tegen de politieke invloed die van zakenmensen kan uitgaan bleek op de vergadering van het Sovjetvredecomité, eind 1986. Yuri ZHUKOV, toenmalig voorzitter van het vredescomité* merkte in dit verband op "dat er een nieuw fenomeen aan het ontstaan is". Blijkbaar uit angst voor de gevolgen van Oost West confrontatie zijn vertegenwoordigers van de zakenwereld actiever

* ZHUKOV werd op 6 maart jl. opgevolgd door Genrykh BOROVIK

dan ooit in het zoeken van samenwerking met de Sovjetunie, aldus ZHUKOV: "Wij streven er nu naar om de samenwerking uit te breiden met die zakenmensen die in staat zijn enige mate van invloed uit te oefenen op regerende kringen in het Westen."

Initiatief van wetenschappers

De groep wetenschappers was met ruim 260 deelnemers verreweg de grootste "beroepsgroep" op het forum, en dat is ook niet verwonderlijk aangezien het initiatief voor het houden van dit Forum afkomstig was uit wetenschappelijke kring. Het plan ontstond tijdens een internationale bijeenkomst van wetenschappers in juli 1986 in Moskou, waarop de wenselijkheid van een stop op kernproeven besproken werd. Tijdens een ontvangst in het Kremlin van een delegatie van deelnemers aan dat forum betuigde de Russische partijleider zijn steun aan hun besluit om aan de bijeenkomst een vervolg te geven. GORBATSJOV bleek met hen van mening dat het forum van de wetenschappers geen geïsoleerde gebeurtenis moest blijven, en hij opperde zelfs dat de geleerden naar het model van de IPPNW een meer permanente organisatiestructuur in het leven zouden kunnen roepen. Gezien de grote invloed die "de wetenschap" traditioneel heeft op de openbare meningsvorming zou de vorming van een dergelijk instrument de Sovjet lobby een belangrijke impuls kunnen geven.

De plannen kregen definitief vorm in november 1986 in Hamburg tijdens het Internationale Congres van Natuurwetenschappers voor de Vrede, en tijdens een bijeenkomst in Geneve op 25 januari 1987.

Bij die laatste gelegenheid in Geneve was de initiatiefgroep te gast bij de "Groupe de Bellerive", die ook bij de voorbereiding van het Forum ingeschakeld was. Deze stichting, onder leiding van de voormalig Hoge VN Commissaris voor de Vluchtelingen, beijvert zich sinds de oprichting in 1977 voor een "constructieve dialoog" over de betrekkingen tussen wetenschap en maatschappij.

In juni 1985 organiseerde de Groupe de Bellerive in Geneve een bijeenkomst over vermindering van kernbewapening en aan de vooravond van de ontmoeting tussen REAGAN en GORBATSJOV, eind 1985 in Geneve, verstuurde zij brieven aan beide leiders waarin werd aangedrongen op een stop op kernproeven, zodat "een dialoog tussen alle betrokkenen kon ontstaan om met het oog op het behoud van het milieu de wereldproblemen op economisch en sociaal terrein op te lossen".

Onder de geleerden die een uitnodiging ontvingen voor het Forum bevond zich verder ook Andrei SACHAROV, die twee maanden daarvoor vanuit zijn ballingsoord Gorki was teruggekeerd in Moskou. Met deze uitnodiging,

die de zoveelste opzienbarende gebeurtenis in de Sovjetunie was in de eerste maanden van het jaar, verzekerden de organisatoren zich in ieder geval direct van de nodige publiciteit.

Redevoering van GORBATSJOV

Tijdens het Forum werden er letterlijk honderden toespraken en toespraakjes gehouden, van zeer uiteenlopende strekking en van een evenzeer uiteenlopend belang; het zou te ver voeren een impressie te geven. Dat is ook minder relevant omdat het Forum uiteindelijk vooral het indrukwekkende decor werd voor een grote redevoering van GORBATSJOV op 16 februari. Over de inhoud van die redevoering blijkt zeer verschillend te worden gedacht. In ieder geval moesten degenen, die hadden verwacht dat de Russische partijleider van deze gelegenheid zou gebruik maken om een ontkoppeling bij de ontwapeningsbesprekingen aan te kondigen, nog even wachten. Met veel gevoel voor timing en effect deed hij die aankondiging pas twee weken later. Toch bevat de tekst reeds tal van elementen, die momenteel aanleiding zijn voor een grondige en dikwijls optimistische bezinning op wat er in de Sovjetunie nu werkelijk aan de hand is.

De samenvattende conclusie kan zijn dat de organisatoren van het Forum er dankzij de zorgvuldige Sovjetlobby op diverse terreinen in geslaagd zijn een groot aantal invloedrijke personen rechtstreeks te betrekken bij een internationale vredesbijeenkomst en dat de publiciteit daaronheen door GORBATSJOV met veel charisma is gebruikt om zowel in het binnen- als buitenland een brede vertrouwensbasis te vinden voor zijn politiek van "openheid", "reorganisatie" en "nieuw politiek denken".

GORBATSJOV lijkt daarmee in de korte tijd dat hij nu partijleider is door zijn persoonlijk optreden al meer te hebben bijgedragen aan de openlijk nagestreefde verandering van het politieke klimaat in het Westen en de invloed op de "stem van de publieke opinie" dan de Wereldvredesraad in de bijna veertig jaar van zijn bestaan.

=====